ІРИНА ВІЛЬДЕ

БЄ ВОСЬМА

TULA-online.org

TULA-online.org

БЄ ВОСЬМА

TULA-online.org

TULA-online.org

ІРИНА ВІЛЬДЕ

БЄ ВОСЬМА

Повість

(З циклю „Метелики на шпильках“)

ЛЬВІВ 1936

БІБЛІОТЕКА „ДІЛА“ Ч. 9

TULA-online.org

ОБГОРТКА П. КОВЖУНА

З друкарні Видавничої Спілки „Діло“, Львів, Ринок ч 10.

TULA-online.org

І.

В коридорах шкільного будинку чути запущеними підлогами, сирим вапном і свіжо-помальованими вікнами. Лідка пхнула двері четвертої кляси і пустила Дарку першу.

— Це та, що здавала в нас перед вакаціями — представила Дарку кільком товаришкам у клясі, але ні одна з них не сказала бодай слово на це.

З коридора через розхилені двері виглянула Ориська: з розгубленими, заляканими очима, чистенька, вичепурена, як помадка на ялинку.

— Ориська!!

Більше не мали собі нічого сказати. Як люди, що несподівано по літах розстання зустрічаються на чужині. Згодом запитала Ориська про щось, що було самозрозуміле.

— Сидимо разом?

Дарка мусіла пожалувати своєї похопности:

— Чи я знаю, як то буде? Я вже обіцяла Лідці... знаєш, тій, що я в них на станції.

— Видиш, Дарко, яка ти!

Дарка подивилася з серцем на Ориську, потім звернулася прохливо до Лідки:

TULA-online.org

— Може б ми сиділи втрійку в бічній лавці? З нами сиділа б і Підгірська... Ориська!

Лідка покрутила своєю тоненькою, як стебелинка, неприємно чорною шиєю:

— Не... е... — я буду сидіти з Кентнер, а ти сиди з нею... Сиди вже, сиди... Ті, що приходять з одного села, завсіди мусять сидіти разом. Можеш сидіти собі з „своєю" Ориською.

Обернулася до вікна і почала рисувати гострим, як рильце, нігтем якісь фігури на свіжо полякерованій віконній рямі. Дарка відчула в цих словах глибше, як Ліда могла собі бажати, погорду до себе, Ориськи, села і до дрібки того сентименту, який дало їй село на дорогу. З ніяковістю роздивилася по клясі. Якась товаришка, з червоними щічками (напевно найбільше важила в цілій клясі) бльондинка усміхнулася до Дарки: „Не роби, мовляв, собі нічого з Ліди Дутківни, нова товаришко! Вона так далеко без такту, що вже навіть ніхто не ображується тим, що меле її пустий язик. Переконаєшся сама товаришко!"

Тоді приступила до Дарки й Ориськи учениця, що досі стояла непорушно сперта до печі. Ця висока дівчина, з плоскими грудьми й лицями, сказала нагим, без якогобудь чуття, голосом:

— Як хочете, можемо сидіти втрійку в бічній лавці.

Дарці не подобалася нова товаришка: не мала нічого такого в цілій своїй постаті, на що можна б було з приємністю подивитися, або чого хотілось би з приємністю рукою доторкнутися. Виглядала, хоч яке це неправдоподібне — як засушена риба.

TULA-online.org

Напевно навіть її тісно злиті водно губи в поцілунку мусіли полишати по собі солений посмак. А очі, то вже зовсім, як у риби, що конає. Ні, Стефа Оріховська не подобалася Дарці. Але в дуже неприємнім моменті для Дарки виявила так безкорисно свою приязнь, що не годилось її не прийняти. Тимпаче, що Ориська, як метелик, від якого не можна вимагати, щоб був вірний тільки одній квітці. Де більше меду.

— Добре, сидім разом! — простягнула Дарка руку до Стефи Оріховської. Ориська пішла за її прикладом.

Оріховська пішла по свій чорновик (у чернівецькій ґімназії не мав він іншої назви, як „шмірґефт"), щоб з останньої перенести його до бічної лавки. Ориська за той час шепнула Дарці:

— Коби хоч яка добра учениця була ця...

Лідка переловила цю заввагу й виїхала з нею наголос:

— „Ни бійси", будете сидіти коло першого „форцуґа" в клясі!

Це був черговий нетакт зо сторони Ліди Дутки. Дарка впорядкувала своїх кілька принагідних спостережень про Ліду, зсумувала їх, підкреслила вислід і думка про Ліду Дутку, доню по спенсіонованім залізничнику, була вже устійнена.

Двері з кляси стояли тепер настіж, як віко вулика: ними влітали щораз то нові учениці. Займали свої тогорічні місця з усмішкою, що її може дати тільки добрий відпочинок і свідомість, — та незаперечна свідомість, що на першій з перших годин ніяким чудом не загрожує ученниці якане-

TULA-online.org

будь небезпека. Всі були однаково одягнуті в мундурки, чисті, свіжо-випрасовані, ще з слідами печаливих маминих пальців. Були, — як жовніри одної ранґи. Тільки по черевиках і панчохах, вибагливих, коштовних, не обчислених на час і гроші, або важких, грубих, на „ріст" і час, можна було вичитати щось про соціяльне становище батьків учениць.

Зпоза лівої рями дверей показалася чиясь голова. Перше, що Дарка побачила, це був вірлиний, але товстий, якби окремо годований, ніс. Щойно потім помітила пару чорних, подовгастих очей під густою, блискучою гривкою. Голова витягнулася сміліше направо і в цей мент хтось скричав високо:

— Міці! Ходи, ходи... ще нікого нема!

Міці вдає дуже перестрашену і обережно з пальцем на устах в трубочку всуває до кляси наперед одну ногу, потім замашистим рухом дотягає другу, і нарешті вибухає таким милим, щирим сміхом, що Дарка мусить признати її в думці за найсимпатичнішу дівчину з усіх сімнацятьох учениць. Вона не має на своєму лиці нічого такого, що можна б його окремо гарним назвати. Єдине, що зєднує і одним махом підбиває на її сторону, це зуби: досить великі однакової міри, бездоганно чисті, білі, молоді зуби. Міці — єдина в суконці. В білій з сирого шовку з чорним, оксамитним поясом. Згодом помітила Дарка, що вона за спиною ховає ще й соломяний, з широчезними крисами капелюх.

TULA-online.org

Міці мусить насамперед з кожною привітатись. Дарці каже:

— Хто хоче зі мною в згоді жити, той мусить підповідати мені. Так вже є... Уважай собі!

Щойно тепер може розказати дещо про себе.

— Kinder, stellt euch vor, ви тільки уявіть собі: їде нас цілий ваґон з Лужан до Дорна Ватра... Я не знаю, як могла моя тета не подумати над тим, що сьогодні перший день науки і пустити мене на цю прогульку?

— Міці, ідім об заклад, що твоїй теті навіть не снилося про те, що ти їдеш до Дорна Ватрої? — не дає розмахатись бесіді Коляски Лідка.

— І чого ти така дурна, Дутка? Я говорю вам, що я маю татові сказати, розумієш? Отже я скажу, що тета виправила мене на прогульку.

— І як то було з тим ваґоном? З ким ти їхала? — домагається решти Косован, в ясних, майстерно-оправлених льоках.

— Та ж я кажу... Їдемо ми всі — Міці не подає хто ті „всі" — і в Жучці Едвард, кузин мойого шваґра, менше з тим, отож Едвард дивиться, яке ми маємо получення і я при нагоді тільки зовсім zufällig, довідуюся, що сьогодні нещасного другого вересня.

— І що? І що Міці? — не може втерпіти мала Кентнер.

— Розуміється, що я вискакую в Чернівцях, як опарена з вагону... Я уявляю собі, ой я уявляю собі, як мій тато збирався сьогодні до бюра! Там десь дома була ціла революція, чому я не приї-

TULA-online.org

хала на час... А мама! Бідна мама, вона завсіди мусить бути замісць мене Blitzableiter-ом!

— А що з тим Едвардом? — не дарує свого Ольга Кентнер.

— Selbstverständlich, що бідний Едвард мусів повезти мої речі до дому... а я побігла з вивáленим язиком до школи... Приходжу... а то ще... чотири мінути до дзвінка... Чи не може чоловікові серце тріснути з жалю? Та ж я могла бодай по людськи попрощатися з ними, nicht wahr? Kinder! Я вам кажу, мої діти, як я буду колись мамою, то я буду доброю мамою... найму своїм дітям Hauslehrer-a, а не буду їх замучувати якоюсь школою... Але мої діти ще далеко. А тепер кажіть... кажіть, що то буде, як на першу годину схóче притаскатися „Альзо" і застане мене в цій суконці?... То щось страшне, що нікому з вас не прийшло на думку убрати сьогодні фартух? Ти, Косован, цілий рік ходиш до школи у фартусі, а сьогодні... ні, це страшне! Думайте щось? Равлюк, як ти можеш про щось собі там шептати, як твоя товаришка в такім клопоті?

Нараз звертається до Дарки своїми прекрасними зубами:

— Ану ходи сюди... тут... так, ану, стань собі коло мене... Вона однакової височини зо мною! Слухай, я тебе прошу... ще час... ти нова... тобі нічого не скажуть... Дай мені свій мундурок, а сама вбери мою суконку... Я тебе прошу! Діти, зробіть живий параван... Ти не бійся, слово чести, це нічого, якби хто інший прийшов не в мундурку, то може б навіть не доглянула бельферня... але я....

TULA-online.org

тому власне, що то я... мені вже пять років грозять, що викинуть з школи... ти... Слухай, чого ти надумуєшся, тобі все одно прецінь!

Дарка замнялася. Певна річ, що вона хотіла б жити в приязні з цією милою дівчиною, радо помогла б їй навіть, коли це таке важне для неї, але чейже не може так при всіх роздягатись. Дивно, що ця „Міці" цього не розуміє. А дотого ще Дарка не має нічого більше під „сподом", як сорочку й чорні шараварки. Якже ж буде виглядати ця біла суконка поверх чорних шараварів?

— Ой, ти заки надумаєшся, то вже дзвінок буде! — вже „на поважно" знетерпеливилася Міці й нервовим рухом шарпнула за Дарчин мундурок при вирізі шиї. Рух цей майже завсіди певний: мундурок розстібнувся від шиї до останньої застібки понижче пояса.

В той мент десь надолі запищав коротким, уриваним звуком дзвінок. Звук цієї малої потвори так подіяв на Дарку, що вона з страху стратила контролю над своїми пальцями. Вона почала скоро, хапливо застібувати мундур, у половині доріжки його розстібнула, бо здавалось їй, що пропустила одну затріску і знову почала спочатку, таксамо нервово і безладно. Оріховська шарпнула її за спідничку до лавки, бо професор Мірчук був уже в клясі. Учениці повстали з місць. Рівно, акуратно й цим відразу зазначили своє відношення до цього професора: було очевидне, що вони поважають його.

— Помолимося!

TULA-online.org

Професор зложив руки на грудях, а сам задивився у вікно: „Отче наш іже єси...” Дарка зважилася глипнути на лице професора Мірчука. Раз. Професор не відривав очей від клаптика голубої хмаринки у вікні. Дарка перечекала і знову, тепер уже певніше, приглянулася цьому лицю: все на ньому було розміщене в такій ідеальній пропорції, що можна було подумати — Бог сотворив професора Мірчука на взір, як повинні виглядати нормальні, людські створіння. Тяжко було уявити собі, щоб той до беріжків ніздрів викінчений ніс міг мати до свойого товариства інші уста як саме ті, що були на моделі: ні за тонкі, ні за повні, майже одного кольору з лицем. Напевно теж до того щітинного ліса на голові не підходили б ніякі інші очі, як саме такі буросірі, ніби трохи приховані в очодолах.

Професор рушив головою і Дарка спустила очі на лавку. Зазнала неприємного вражіння, що професор дивиться власне на неї. Безвільно підвела очі. Почервоніла й сіла на кілька секунд перед „амінь”. Професор дивився просто на її розстібнуті груди. Біла сорочка з зубчастим гаптом світила на цілу клясу. Застібнула скоренько мундурик і крадькома глипнула на професорову міну, але професор записував уже щось у катальозі і не звертав уваги на нову ученицю, Одарку Попович.

— Всі присутні?

— Всі! Маємо дві нові!

Мірчук дав знак рукою „спокій”. Потім обережно здув невидний порох з катедри, перемінив „лікті” на рукавах сурдута, сперся на катедру

TULA-online.org

й почав говорити про обовязки учениць української приватної, жіночої гімназії в Чернівцях.

Говорив, говорив своїм рівним голосом зовсім так, як би хтось читав без граматичних знаків, а Дарка слухала, слухала, аж доки та намріяна, вимріяна гімназія не видалася їй якимсь манастирем з заґратованими вікнами, звідки нема ані виходу на світ, ані надії на промінчик сонця.

— Ти чуєш? — шепнула Дарці Ориська до вуха, хоч навіть це було підчас години „заборонене". Дарка вирвала клаптик паперу з чорновика й написала великими, протестаційними літерами:

— Вже краще було приватно вчитись — і підсунула Орисьці під сам ніс. Ориська оббігла записку очима й перелякана зімняла її, малощо не проковтнула. Нехай би попала така записка професорові в руки: бувай здорова, гімназіє, на віки вічні!

Професор піднявся рівночасно із дзвінком. Вже з рукою на клямці обернувся до кляси і проговорив тим самим, під міру рівним голосом:

— Коляска прийде завтра в мундурі до школи, а Поповичівна встане пів години скорше, щоб дома зробити тоалєту!

Дарка неспокійно заплітає і розплітає не знати вже який раз хвостик лівої коси. Слова професора зовсім спантеличили її: не знає ще шкільних звичаїв, не знає цього професора, тому не може знати, чи те, що він сказав, це тільки товариське напімнення, батьківський докір, чи догана, осторога, погроза?

TULA-online.org

Шукає очима за співвинною. Коляска виблискує своїми свіжими зубами:

— Угу! Попович! Можемо собі руки подати!

І знову не збагнути, що ховається в цьому вигуці: легковаження до дрібної події, над якою не варта зупиняти думки, чи насміх з власної небезпеки.

— Чи мені... за це щось може бути... що професор так сказав? — питається „засушеної рибки" Оріховської.

Наталка Оріховська рисує якісь фантастичні профілі на внутрішній сторінці окладинки: поволі, з увагою й любовю. На Дарчине питання відповідає не зараз. Говорить (не відриваючи очей і руки від рисунку):

— Гм... і ще один звій волосся більше на недійсній голові. Гм... якби тобі сказати?... Мусиш тепер дуже „сокотитися"... Можеш тепер дістати двійку за пляму на латинськім зшитку... Гм... я тобі раджу... від тепер латинські книжки, зшиток, руки й голову мусиш мати все в якнайбільшім порядку... Спитай Дутківни, защо вона минулого року була виказана з латини? Це називалося „двійка з розчіхраної голови".

Дарка ненавидить Марію Коляску. Прийшла в оцю школу, в оці мури, з найліпшими думками, з найкращими обітницями і вже на самому початку, так зовсім без своєї вини і співучасти, стягнула хмару господаря кляси на свою голову.

Лідка наблизилася до Дарки. Вже подобріла, байдужа на те, що зайшло між ними.

TULA-online.org

— Ну і як тобі подобається в школі? — спитала відразу, наїжена на захват із сторони Дарки.

— Ет, „така" школа! Далі дихнути не буде „вільно", — ані крихітки не стримувала свойого розчарування Дарка.

Лідка скривила уста в півмісяць ріжками надолину:

— Знаєш? Пізнати, що ти перший день у школі! Ну, що з того, що професор собі говорить? Він мусить так говорити, бо це його „служба"! Ти якась така смішна... слово чести! Ти думаєш, що ми справді до театру не ходимо? Чи гадаєш, що гімназисток хлопці по школі додому не відпроваджують? Побачиш! Коби тільки наука „на добре розпочалася"! Ого, скільки то навіть у нашій клясі таких, що з хлопцями ходять! Дивись та з льоками Косован... на неї і сьогодні чекатиме Равлюк з семої! Зрештою переконаєшся сама!

Хтось обвиває її рукою за стан. Стрепетливо оглядається скоренько поза себе: Ориська.

— Дарко, ти не хотіла б уже додому їхати? Кажи, Дарко! — питає Ориська тихенько, в таємниці перед злорадісними вухами учениць, втягнених вже у шкільний візок.

— Ще питаєшся!

Дарка порівчасто притулює Ориську до себе:

— Орисько, будьмо собі і тут дві найліпші товаришки! Ти видиш, як вони зглядаються всі тут на нас, ці вже „бувалі" в школах?

TULA-online.org

Дві дівчині, чорна і ніби (тінь тамтої) — чорнява, сплетені за рамена, приступають до Дарки й Ориськи:

— Я пригадую собі „на" тебе і „на" тебе, — каже чорнява таким наголосом, якби українську мову знала тільки з книжок — як ви здавали іспит.

— Я нікого не пригадую собі! Ми були тоді такі перестрашені! — признається Дарка, на те, щоб розмова на цьому слові урвалася і вона могла залишатися сама з Ориською, яку щойно в цих мурах оцінила.

— Ти може з Веренчанки? — питається чорна ласкаво Ориськи.

— Ми обидві з Веренчанки, — пригадує Ориська товаришкам і Дарку.

— То твій тато священик, правда? — питає знову тільки в Ориськи чорна.

— Так, а ти звідки знаєш? — аж розіскрується Ориська.

— Бо мій тато теж священик... і її теж — кивнула на чорняву — а я знаю твого татка!

— А її татко вчитель в нашому селі, — знову намагається Ориська ввести на рейки розмови і Дарчину постать.

Чорна та її тінь ніби не дочувають її завваг.

— З тобою, Підгірська, буде нас у клясі пять доньок священиків. У нас є і доньки народніх учителів, — докидає свій клаптик чорнява і Дарці. Але на цьому клаптику і кінчиться вся увага доньки священика до доньки народнього вчителя.

— Ходи з нами на коридор, — звертається

TULA-online.org

чорна тільки до Ориськи — і рівночасно обидві тягнуть її за руки за собою.

До Дарки ніхто не звертається. Ніхто не запрошує її з собою. І вона стоїть між тими обидвома, захитана в своїй рівновазі, вражена до найтонших клітин своєї гордости, на порозі вибуху, чи скандалу. Стоїть без слова і тільки дивиться на Ориську. Дивиться, якби ковтала її кусниками: піде вона за доньками священичими, чи залишиться з нею?

Ориська заслонюється нерішучою, дурненькою усмішкою, як незручним віяльцем, і безрадна вертиться в рямцях цього трикутника.

— Ну, ходи, бо зараз задзвонять на годину! — нетерпливиться чорна і довірено закидає Орисці руку за шию.

Ориська в останній хвилині, як винагороду за те, що робить, висипає на Дарку рештки усмішки, повертає в її сторону ще раз і ще раз своє вузеньке личко куничи і... іде з тими.

Дарка стоїть рівненько, як з олива вилита, важка, застигла якусь хвилину, потім обертається різко на п'яті і сідає на лавку.

— Добре знати — вибиває рівно такт тільки ця думка — добре знати, добре знати.

Ориська повернулася до кляси на мінуточку по дзвінку. Шубовсьнула, як лисичка в нору, на своє місце і зараз ткнула перед Дарку червоноboке яблуко.

— Дарко, ти гніваєшся? На, маєш... Аґлая дала мені два, а я тобі одно принесла.

TULA-online.org

Дарка сипнула на неї гарячим поглядом, але слова зупинила при собі, бо на коридорі десь роздався дзвінок, що заповів румунську годину.

Ориська підсувається ближче до Оріховської:

— Чи ви... багато вмієте румунського?

Дарці від цього зудару з „доньками священиків" ніби щось розбилося в серці до Ориськи. Щось ніжне, прегарне, як колірова куля, не видержало удару і розлетілося на кусні. Нема вже Ориськи-приятельки. Є тільки Підгірська. А ми знаємо, хто така Орися Підгірська. Вже випитує, вимишковує, як задалеко кляса заавансована в цім найнебезпечнішім, найнепевнішім предметі. Буде ночами нипати, щоб тільки зрівнятись з ними, щоб перегнати їх. Чому ж би ні? Чому не мала б перша прихилити собі ласку професора, чому не мали б на її першу спливати його похвали?

Оріховська не занадто захоплена таким питанням нової товаришки:

— Напевно не вміємо більше від тебе і Поповичівни! Минулого року перший раз описували ми у шкільній задачі весну зпамяти. Не бійся, напевно не будеш остання з румунського... Як вміеш відміняти „о каса", то вже добре!

Це подобає вже на насміх, бо відміну „о каса", вимагають уже в другій народній, але Ориська не похоплюється. Відходить вдоволена, що вона все-ж трохи більше щось уміє з румунського.

Дарка дивиться через вікно на виснажене лапчасте листя каштану на скверику проти ґімназії. Навіть каштани старіються передчасно у цьому місті. Їх теж перевели сюди проти волі з їх бать-

TULA-online.org

ківщини, і кажуть їм тут жити, цвісти, родити і старітись передчасно.

Перехиляє голову через вікно і бачить, як під ґімназією бігає то сюди, то туди багато маленьких ґранатових чоловічків.

Ах, та-ж одним з цих „ґранатових чоловічків" може бути й Данко! Данко... так близько Данко... Кількадесять сходів униз і можна торкнутись його долонею і бачити порухи його уст і чути його слова.

Але в ту саму мить виринає зпоміж іще свіжого болю та перша їх зустріч тут, у місті, під цією самою ґімназією, і гострі Данкові слова, щоб вона не чіпала його при товаришах, бо учням гостро заборонено ходити з ученицями. І звідкись новий здогад виколюється із мряки сумнівів, що його вже ані приховати, ані здавити в собі, ані замкнути очі перед ним. Він стремить понад усім голий, аж боляче стає: тут, у місті, де стільки чистеньких, як платки лілеї личок, Данко соромиться її веснянок. Вона хоче не дивитись навіть на Данкових товаришів. Підводиться від вікна і попадає на Ориську, що несміла і покірна, заступає їй дорогу.

— Може б ми сьогодні пополудні пішли купити собі атляси? — питається Ориська.

Очі в неї аж на самих носиках черевиків і пальці так мучать себе взаємно, що якби Дарка мала комусь прощати, то простила б уже за саму цю поставу, повну покори й каяття.

Але Дарка не може так скоро, за годину пе-

TULA-online.org

реболіти, — вдати, що не памятає свого упокорення перед „доньками священиків".

— Дарко, ти гніваєшся на мене? Дарко? — малі, запобігливі, сердечні Орищині руки добираються до Дарчиної шиї і хочуть нагнути Дарчину голову до своїх уст.

— Дай мені спокій! — не дується, Дарка, тільки скидає ті руки з себе, як щось непотрібне: — Я з тобою більше не маю що...

Ориська червоніє. Дарці хотілося б, щоб вона розплакалась, але вона тільки червоніє з сорому, чи люті. В лавці сідає собі Ориська на сам крайчик. Оріховська приходить рівночасно із ударом дзвінка і поняття не має про те, що зайшло між обидвома найсердечнішими приятельками.

Вже прогудів і відгомін дзвінка, а вчителя від румунського нема. У кожній хвилині може він зявитися на порозі кляси, а його нема ще. І як нема, так нема. Дарка починає тремтіти від очікування. Напруга така велика, якби цей румун мав принести їй смерть. Так їй і здається: як він тільки покажеться у дверах, вона перестане жити. Задушить її страх, як анґіна. В памяті, як від дотику електричної палички, збігаються водно всі ремствування на румунів (на „постолаків", як казали в домі її батьків), спогади про ті прикрі вістки, що їх по кожнім „першім" привозив татко з Чернівців, неймовірні, жахливі історії односельчан-рекрутів про знущання при румунськім війську, самовільні, безкарні вибрики румунських жандармів супроти селян у самій Веречанці; все

TULA-online.org

це доводить до того, що Дарка примліває від страху і занадто довгого очікування.

Напружує память, щоб пригадати собі, хто питав її при іспиті з румунського, але ніяк не може з тих мрячних рисок зліпити якогось одноцілого образу. Знає тільки, що звався Тудуряну, а той, що має ввійти, називається Мігалаке. Мігалаке... Мігалаке..., що може нагадувати цей звук? До чого можна порівняти, причепити це слово?

Раптом відхиляються двері, Дарчин страх доходить до того стану, що вона перестає боятись. Може очі мають трохи за великий білий обруч довкола дугівки. Тільки всього. Учитель Мігалаке киває головою на привіт, „кляса" сідає. Сідає й Дарка, але не має кого запитати, чи це можливо, чи справді цей гарний, ох, Боже, який гарний, молодий хлопець буде їх професором від румунського? Не хочеться повірити, щоб він називався Мігалаке. Адже ще перед хвилиною звук цей нагадував, щось зовсім інше. Смішно і якось неімовірно було б цій стрункій, чорнявій, кучерявій голівці, як у молодого ягнятка, приписувати якісь недобрі наміри. Просто не хоче погодитися думка з тим, що цей прекрасний молодий професор може бути румуном. Ориська забуває, що вони гніваються з Даркою. Вириває картку з чорновика й підсуває Дарці видними буквами:

— Він такий гарний, що хочеться його зїсти!!! — і багато окликів.

Дарка теж забуває про свій гнів і відмахує Орисці головою: „Це правда".

TULA-online.org

Гарний учитель усміхається до кляси і Дарчине серце, як по дроті, біжить до нього і паде йому під ноги. Тільки Оріховську не може розяснити це сонце в клясі. Вона рисує похмуро профілі уявлених красунь.

— Чи це Мігалаке?... — насмілюється тихше від бренькоту крилець мушки запитати Дарка, коли професор записує у деннику.

— Ага, — відворкує Оріховська, — не має ще навіть скінченого університету. „Інґач", але добрий шовініст, тай тому дали його до нашої ґімназії.

Дарка з цієї відповіди не розуміє аж двох слів, та про що хотіла впевнитись, довідалася. Вірлині очі вчителя відразу помічують два нові лиця.

Учитель міряє клясу від вікна до дверей і вже за другим поворотом зупиняється біля Ориськи:

— Cum te chiama? (Як називаєтеся?)

Голос у цього гарного румуна привітливий, і питання виходить зовсім по товариськи.

Орися рожевіє, як досвітнє сонце. Вона щаслива, очі бачать, яка щаслива, що вчитель на неї перший звернув увагу.

— Так повинно бути... прецінь Орисська найкраща в клясі... дурненька, але найкраща... — упоминає своє серце Дарка, що починає бунтуватись проти цього упривілеєння.

— Stii bine romaneste? (Багато вміете по-румуньски?) — питає далі довіреним, товариським тоном Мігалаке.

TULA-online.org

На це питання вміла б з певністю відповісти Ориська, бо „ні", значить по-румунськи „ну", але якже-ж може дати Ориська таку відповідь? Вже краще мовчати засоромлено. Та вчитель і без цього „ну" догадується, що приватистка не може багато румунського знати: тому питає по-румунськи без найменшого гніву:

— Але ви схочете вивчитись добре, поправно румунської мови? Я розумію, що це вам трошки трудніше прийде, але згодом, сподіваюся, опануєте предмет... і всі „ми" цього року зробимо гарний поступ!

Хто, як хто, але Ориська напевно зробить поступ. Коли страх минається, то з любови до вчителя.

— Будемо любити предмет румунської мови, Поповіч? — вимовляє з румунська Дарчине прізвище вчитель.

— Так — малощо не вирвалося Дарці, таким проникливим ласкавим голосом запитав Мігалаке.

— Прошу сідати, панни! Маю надію, що житимемо в найкращій згоді з собою. Як ваші товаришки знають про це, крім знання предмету вимагаю ще й замилування, любови до нього. Цього року читатимемо найбільших румунських поетів. Речі, яких найбільший варвар не міг би не любити. Найкращим доказом замилування учениці до предмету я вважаю зацікавлення ним поза шкільною програмою.

— Ага, — досить голосним шепотом бреньк-нула знову Оріховська — вивчити Емінеску напамять!

TULA-online.org

— Хто з домнішор (панночок) має гарне, чітке письмо? — спитав професор.

— Романовська! Наталка Романовська!

Учитель роздивився по клясі, котра учениця збентежилася. Доглянув почервонілу Романовську:

— Домнішора? Прошу до таблиці! — Підпишіться — сказав лагідно, якби просив.

Романовська виписала ґеометричними, елеґантними буквами:

„Наталка Романовська."

— Я просив підписатись по-румунськи, — завважив професор.

Романовська стерла губкою написане і написала, як бажав професор.

Учитель нахилився до підпису, а потім пильно подивився на Романовську:

— Чи ви справді так мало знаєте румунського?

Романовська з острахом оглянулась по клясі: що знову? Учитель підсміхнувся. Догадався, очевидно, що учениця не розуміє натяку. Взяв кінчиками дуже виплеканих пальців крейду з Наталчиних рук, перекреслив те, що вона написала і, похитуючи головою в Наталчину сторону, написав присадкуватими буквами:

Наталія Романовскі.

— Це в дусі нашої мови, і прошу так підписуватись у мене. Це відноситься до всіх учениць. Роблю учениць уважними, що всякі мягчення, всякі незгідні з духом румунської мови закінчення на „а" при прізвищах уважатиму за ортоґрафічні похибки і відповідно до них буду клясифікувати.

TULA-online.org

Список учениць попрошу зладити мені домнішору Сидір. Романовська, прошу на місце.

Наталка Романовська попленталася до лавки. Глипнула на свій каліграфічний підпис на чорновику і закрила лице долонями.

Учитель був несправедливий. Наталка Романовська була першою рисівничкою на цілу клясу, може навіть на цілу дівочу гімназію. Видко було, що вчителеві ані в голові осуд кляси про цей випадок. Усі знали, що вчитель не має рації, ані правди за собою і мусіли приняти до відома й погодитися з тим, що завсіди буде не так, як вимагатиме справедливість, але так, як захоче учитель Мігалаке.

Відвічна справедливість зсуває опаску з очей і моргає до Дарки голим глумливим, хитрим оком.

Мігалаке виписав на таблиці назви нових підручників і лектур для четвертої кляси. Дарка відписувала, як і всі, до свого чорновика. Година добігала до кінця. Враження з першого дня науки в школі не були ані прикрі, ані милі. Були тяжкі. Так говорило Дарці її серце.

II.

Перша неділя в місті розцвіла, як цвіт кактуса. Гойдалося сонце над землею і серце у грудях було вистелене чимось мягким, ніби мохом. Лідка вертиться по хаті, як бджола по леваді, Дарка приводить до порядку своє довге, бунтівниче волосся.

TULA-online.org

— Ти не заруркуєш собі волосся? — питається Лідка вся в кучерях, як молодий жидок у пейсах.

Дарка тільки видивлюється на неї:

— Пощо?

Хотілось би сказати Лідці, що вона не потребує припікати свого волосся, бо Данко і без того назвав її коси „прекрасними". Погладив їх своєю рукою і сказав, що вони дуже гарні, прекрасні, але чи може це хто зрозуміти, що це значить?

Тоді пані, Лідчина мама, каже своїм білим, якби що хвилиночки купаним, лицем:

— Панна Даруся має таке гарне волоссячко, що гріх був би псувати його руркою... так, гріх.

Пані по цих словах виходить з кімнати, а Дарка малощо сліди не зціловує за нею з вдячности.

— Слухай, ти не маєш пильника до нігтів? — знову вертиться Лідка.

І знову аж проситься, щоб сказати цьому вертюхові, Лідці, що „хтось" цілував ці руки з такими нігтями, як тепер мають. Хтось, хто до того часу ні одної дівчини не поцілував у руку.

— Слухай, — каже Лідка — ти повинна трохи більше дбати про себе. Дивися тільки на свої панчохи! А твої пальці! Дивися на свої пальці! Слухай, чому не купиш собі рожевого ляку до них? Мой, якби я так була на станції, як ти і могла мати свої гроші, то ти побачила б, що за Dame була б з мене!

Дарка не відзивається: якась порошинка правди є в Лідчиних словах.

TULA-online.org

По дорозі на екзорту (а Лідка любить говорити, — ах, як любить!) довідується Дарка від Лідки поміж новинкою, що професор Гушуляк має шкляну рурку в горлі, і те, що Оріховської старший брат студіює в Галичині у Львові і те, що дівоча гімназія має екзорту разом з мужеською.

— Данко... Данко... Данко... — заспівало дорогу мельодію Дарчине серце. Як тільки побачило під гімназією гуртки синіх мундурків, а вже співуче серце відразу пурхнуло з грудей і пішло шукати за Данком.

Але Данка не було.

— Він усе той сам, — вколихувала Дарка гриву своїх думок, — ніколи не спізняється, але й ніколи не приходить за скоро.

Данко надійшов скверіком і Дарці хотілося впасти навколішки на його вид: навіть у цьому морі синіх мундурів був він з усіх найгарніший. Може навіть гарніший, як там на селі, бо щойно тепер на тлі всіх цих чужих лиць можна було побачити та осудити, яким чудовим він завсіди був і є. Данко відразу доглянув Дарку і вже здалека вклонився їй поважним поглядом.

Дівчата йшли перші парами до церкви, а за ними хлопці. В церкві теж стояли розділені одні від одних, так, що Дарка не могла доглянути навіть Данкової тіни. Як скінчилося Богослуження і почали виходити з церкви, Дарці здалося чомусь, що треба конче заждати на Наталку Оріховську.

І як чекала застав її Данко, що, як завсіди, не вийшов з церкви ані з першими, ані з останніми.

TULA-online.org

— О, Дарка, — сказав ніби здивовано. Дарці відразу стала перед очима Ляля, Данкова сестра з Відня. — Що поробляєш? — спитав своїм звичаєм. А коли Дарка не могла навіть відповісти дурного „дякую", він заговорив далі:

— Ну, сервус, бо я вже мушу йти! Грає „Довбуш" і я спішуся на метч! Ти не йдеш на метч подивитися? Має бути „пріма" гра! Па! Я колись прийду там до тебе! — крикнув і побіг за громадою товаришів.

Показалась в тіні клену Лідка і Дарка прискочила до неї вся задихана.

— Лідко, що ми тепер робимо? Що ми тепер робимо? Лідко! Кохана, дорога, я тебе прошу, ходім на той якийсь метч, що його дає Довбуш! Я ще ніколи не бачила Довбуша! Лідко, але скоро, щоб ми не спізнилися!

Лідка аж руками замахала з пересердя:

— Слухай, ти якась дурнувата трохи! Маєш гроші при собі? Ти гадаєш, що хто це „Довбуш"? Ти думаєш, що метч, то театр, чи кіно? От будуть вганяти хлопчиська за футболем і більш нічого! Краще ходім до парку... може „когось" побачимо...

Досить. Досить. Квіт кактуса сумно стулює свої пелюстки. Неділя того дня тривала тільки до пів до десятої рано.

На обід була кминкова зупа, яку Дарка дома їла тільки по добрій авантюрі з мамою і бабунею. Але „то" був „дім", а „це" станція. З мішечка поук, якими так дбайливо засобила мама Дарку на дорогу до міста, висипалася мамина пригадка, майже погроза, що „на станції треба все їсти".

TULA-online.org

Дарка примикала очі і ликала кминкому зупу ложку за ложкою, як власну кров. Пані налила тієї зупи (о, крему, чи компоту напевне не налила б стільки!) по саміські береги. Ніби це мало означати, що Дарці попала така „порядна" станція. По обіді, коли Дарка хотіла написати лист до мами, пані загадала, що йде з Лідкою до своєї сестри, Лідчиної тети, геть аж на Монастирисько. Що буде Дарка сама робити? Може б Дарка пішла з ними? (Це теж мало йти на рахунок „доброї станції" і „совісної опіки".) Там у тети є панночка ґімназистка. Правда, вже з шостої кляси, але з Лідкою вони дуже добре розуміються. Дарка поглипує на розложений листовий папір і не дуже рветься в гостину до „тети".

Тоді Лідка шепнула для заохоти:

— Слухай, не будь дурна! У тети є на станції товариш Ґинка, ніби мого кузина, Орест Циґанюк. Щось чудове, як грає на скрипці! Часом в неділю назбирується нас „май" більше: до Ґинка приходять хлопці, до Олімпки товаришки. Мой, я тобі кажу: не пережалуєш, як не підеш!

Дім „тети" Іванчукової на передмісті нагадував хату багача на селі, що повернувся з Канади. Хата була низька, але під бляхою, з ґанком, садом і власними грядками. Назустріч гостям вибігла „кузинка" Олімпка. „То вона Олімпка називається?" — пригадала собі Дарка зустріч із коридора ґімназії: струнконогу рудяву з мідяним лицем і зеленкуватими очима.

— Was hört man neues? — спитала її Лідка по німецьки.

TULA-online.org

Дарка перелякалася по саме горло: а що буде, як вони захочуть тільки по німецьки говорити між собою? Що то буде? Вона так мало знає, так незграбно вяже слово з словом, так непевно почувається при кожнім відмінку в цій мові!... Це ж сором, Боже ще й який сором, при першім познайомленні показати себе простою селюшкою, бовваном з якоїсь там Веречанки, що навіть по німецьки не вміє говорити!

— А може, — мигнуло їй щось почерез страх, — може їм здається, що вона загалом по німецьки не розуміє? А пречінь так не є... пречінь...

— Розуміється, що щось буде, — відповідає Олімпка по-українськи — хлопці пішли по ґітари. — А як не буде, то ми хіба не вміємо й без хлопців забавитися? Nicht wahr? — кінчить по німецьки й звертається з цим до Дарки.

Богові дяка: ніхто не думає аж так зле про неї. Навпаки думають задобре. Їм здається, що вона, дівчина з інтеліґентного дому (як то кажуть), повинна вміти по німецьки говорити.

Тета Іванчукова, груба, як бочка від капусти, погладила Дарку під бороду ніби телятко:

— Ну, як іде в школі? Все гаразд? — спитала теж по німецьки, але тому, що останнє речення закінчила по-українськи, Дарка могла без шкоди для своєї гідности відповісти у рідній мові:

— Дякую, добре.

— Лідко! — щипнула Дарка товаришку в плече — твоя фамілія то німці? Чи що?

— Слухай! — обрушилася Лідка на ввесь голос — який з тебе ще Матвій з села! Файні мені

TULA-online.org

німці „Іванчуки"! Ага, що по-німецьки між собою говоримо? Ет, не завертай мені голови, або я знаю чого ми по-німецьки говоримо? Бо так навчилися... або що?

— Нічого — зідхнула Дарка і почала в душі молитися до свого Ісуса, щоб ця візита якнайскоріше скінчилася.

За шкляними дверима, де мешкав кузин Ґиньо з товаришами, почувся шелест кроків, якби хтось ставив ноги дуже елястично, і бренькіт інструментів.

Лідка підморгнула Дарці: хлопці вже вернулися!

— Kommt schon, kommt! — кликала своїм підбасовим голосом „тета" Іванчукова.

Показуються три хлопці, ні, спершу тільки три голови. Рудава без сумніву належить до роду Іванчуків. Друга циганська, розчіхрана, то хіба того скрипака Циґанюка. Третя голова русява з біленьким лицем і ріденьким переділом посередині — якогось селянського сина в білій сорочці з пазухою і защіпками.

— Ви ще не знаєтеся? — чогось питається хлопців і Дарки Олімпка, хоч дуже добре знає, що обидві сторони перший раз бачать себе.

Дарка чує насамперед мясистий, бездушний дотик Ґиневої великої руки. Потім сильний потиск костистих пальців Циґанюка (Данко теж грає на скрипці, але рука в нього елястична!), наостанку вітається з нею Івонко Рахміструк. Несміло і не виразно.

TULA-online.org

— Пане Оресте — обзивається тета Іванчукова — придивіться добре панні Дарці! За ввесь час nicht einmal ein Wort не сказала по-німецьки. Щось, як ви... пане Орест, — повертає повним кутом своє лице до Дарки тета: — хоче з нас, старих австріяків українських патріотів поробити! — сміється, якби щонайменше принесла вістку, що від сьогодні всі мужчини ходитимуть у спідницях. Орест, здається, дивиться на Дарку, бо повертає в її бік голову. За шклами Дарка не бачить його очей. Тільки два світелка у цвікері.

— Цікаво... о... о! — якось насмішливо дивується Орест. Голос в нього низький, наче б переходив насамперед через ватою оббиті двері, але якийсь такий... такий..., що саме підходить до тієї голови зі шклами на місці очей.

Дарка не відповідає на цей визов. Її мовчанка це найкраща оборона: чи-ж не думають вони всі, що вона знає (ого!) і свідомо не хоче говорити по-німецьки? Чи-ж не підносить її ця обставина на подвійну височінь, хоч би в очах цього незнайомого Циґанюка? Дарка не дивиться ні на кого, але чує, як всі розглядають її з цікавістю. Навіть перестали говорити. Тоді Лідка протинає цю тишу гострим сміхом. Нічого не говорить, тільки сміється. Перехилилася через спинку крісла і сміється. Ледви можна розуміти те, що вона хоче сказати поміж вибухами сміху:

— Ой... Боже... таж... Дарка... ой, які ви... приїхала з села... і не вміє слова по-німецьки... а ви думали... ви певно думали... — і сміх заглушує кінець речення.

TULA-online.org

Але всі зрозуміли, що вона хотіла сказати, і в кімнаті стає ще тихіше, як раніше. Ніби всі зрозуміли свою короткозорість і засоромилися тепер. Брови над шклами підводяться кілька міліметрів угору і повертаються без слова в Дарчину сторону.

Тоді Дарці хочеться плакати з зовсім незнайомого їй досі болю і кричати, щоб аж шиби у вікнах обізвались:

— Неправда! Неправда!

Проте стоїть собі на боці, так підступно поконана, з єдиним почуванням на все серце: Тут її висміяли!! Посміли сміятись з неї люди, яким мама платить за те, щоб мали до неї добре серце. Люди, що їх обіцювала собі полюбити!

І раптом зазнає враження ніби трапилося якесь нещастя. Еге, трапилося якесь нещастя і мама просила її перечекати якийсь час у цих чужих людей. Тільки якусь часинку поки все успокоїться, а тоді зможе вона знову вернутися додому. Бо-ж як інакше пояснити собі ту обставину, що вона стоїть одинока серед цих людей, принижена, висміяна і — ні мама, ні тато не йдуть оборонити її перед ними?

Пані заговорює до неї ласкаво. Так преласкаво, що хочеться прискочити до неї, заткати долонею уста і гукнути над самим вухом:

— Досить! Досить! Не треба до того всього ще й фальшу!

Олімпка тягне її за руку до сусідньої кімнати. Зараз буде музика, може й гуляння!

TULA-online.org

Дарка вириває́ться безцеремонно і заявляє зухвало, зовсім без „виховання”:

— Не потребую ніякої забави тут! Іду, зараз додому іду!

Всі заворушилися. Чого? Ну, чого вже додому? Що сталося? Хіба Дарка на жартах не розуміється? Дарка має під рукою відповідь, що нею могла б усіх, як вони тут є, образити, але стягає віжки:

— Маю листа додому писати.

Смішне! Хіба це таке негайне! А завтра? А позавтра?

Ні, стоїть кріпко при своїм Дарка. Лист вона мусить написати ще нині.

Але — Дарка може заблукати з Монастириська на Руську.

Це правда.

— Я вас підведу — хоче Олімпка взяти на себе ролю провідника.

— Ні! ні... не треба! — з місця не приймає такої чемности Дарка.

Лідка хіхочеться в кулаки:

— Хай „доктор” Івонко відведе Дарку! З них добра пара!

— Лідко, дитинко, дай спокій! — дуже по материнськи картає пані свою язикату доньку. Дарка роздивляється по приявних і бачить, виразно бачить, що тета Іванчукова надута від сміху, як капшук, що ось-ось вибухне голосним лоскотом.

А шкла Циґанюка вимірені просто на її очі.

TULA-online.org

Яка думка ховається за тими шкляними очима? Чи він сміється з неї, чи стоїть на її боці? Івонко схилив голову до грудей. Мусить бути дуже червоний, дуже збентежений, коли аж на сорочці від лиця відбилася рожева смуга. Чи цей мужицький син чує, що тут сміються і з нього? Підобрати їх обидвоє селюхів у „пару" чи це не ніщо інше, як сам глум?

— Може б я вказав дорогу панні Дарці — обзивається, низький, лінивий голос Циґанюка.

Дарка не знає, чи це доказ лицарськости, симпатії, чи співчуття, чи гасло до нового глуму. Не знає. Звідки може знати?

— Я не хочу... не хочу! — шарпається — як мене має хто відвести, то... попрошу пана Рахміструка!

Так! Навмисне так! Навмисне всім, що хотіли її збентежити, що хотіли її засоромити, що хотіли показатись вищими, „ученішими" від неї! А що тепер?

Тепер ревуть всі, як божевільні:

— А-а-а-а-аа!

Це вже не бентежить Дарки. Тільки бідний Івонко купається ввесь у власному поті.

На вулиці, за брамою від відгомону тих ненависних голосів, Дарка звільняє ходи. Ні від кого їй тепер утікати і ні до кого спішитись. З синіх лісів Цецину долітає голубий легіт. Дарка наставляє під його крильця-віяльця своє гаряче, збунтоване лице і чує як враз із цими свіжими, холодними поцілунками вливається і струя рівноваги в її серце.

TULA-online.org

Ще, ще вітрику-дударику! Ще, так добре від твого дотику!

Сонце після гарячого обіду зсунуло ліниво кашкет на очі і тепер гріє, але не жарить. Івонко пропонує дорогу „через горб", навпрямки. Чи добре буде? Бо горб стрімкий. Може бути. Входять на саму голову горба і Івонко пускається перший по карколомних глиняних східцях.

— Зараз. Зачекайте! — стримує його рухом руки Дарка.

Звідси, як із літака, видно ціле Монастирисько, з його рясними, густими садами, кукурудзою в обдертій від вітру і граду одежині, хатками з низькими віконцями, як перелази.

Видно ще дальше, ще більше... Писані, як буковинські „скорци" верхи Метрополії... вежу ратушу на довгій шиї... „Шілєр-парк", і все зелень... зелень, аж мерехтить в повітрі від неї. Справді з цього горбка Чернівці виглядають, як який праліс, де для забави збиточні карлики понатискували колірових домиків-скриньок.

— Божечку, які гарні Чернівці! — у захваті схрещує Дарка руки на грудях.

А над усе, над писані верхи Метрополії, над камяниці з червоними дахами, як мухомори, над ці зелені гори й долини, над те все — ця безмеж простору, що її ніколи не відчуєш на долах, ця безпосередня близькість людини з небом.

І зелень, і синява неба, і простір без меж, і Бог десь так близько.

І Івонко, що вже нетерпеливиться чеканням.

TULA-online.org

— Ходім уже! — пускається Дарка навманя вдолину.

Згодом переходять на тротуар і Дарці починає смішним видаватись те, що побіч неї дуднить (закаблуки в нього напевно з залізними підківками!) цей німий хлопчисько з великими руками, як дві сковородки по боках.

— Чи товаришка в панства Дутків на станції? — починає нарешті Івонко розмову. Дарка не дивиться на нього, але пішла б об заклад, що він знову блищить від поту.

— Так, ходжу пречінь з Лідкою до одної кляси, — трохи дивується Дарка, як можна питати про щось таке, що всі знають.

— Я бачив товаришку в Лужанах... як товаришка пила воду коло помпи на двірці.

Ах, сцена зовсім не така мила, щоб аж пригадувати її. Але вже саме те, що він запамятав собі її, настроє Дарку прихильніше до нього.

— Це певно було перед вакаціями, як я верталася від іспиту... Так... так... ми з Орисею пили тоді воду в Лужанах.

Дарці здається, що вона повинна щось з чемности про нього запитати:

— А ви з котрого села, товаришу?

Аж дивно, як цей хлопець оживляється на це звичайне питання, — питання з чемности.

— Я з Жучки. Товаришка певно чула про таке село... зараз коло Чернівців. — і дальше розповідає сам, непитаний:

— Шість років доїжджав я до школи... а цьо-

TULA-online.org

го року пішов уже на станцію. Треба сьому й восьму клясу добре підробити... бо це вже матура.

Чи не вимовив він цього слова „матура" з особливою насолодою?

— А по матурі, що гадаєте студіювати?

Це питання вже цікавить Дарку. Справді цікаво, які замилування може мати цей селянський син.

— Я? Товаришка питається, що я буду студіювати? Медицину... в Букарешті. Я маю вуйка в Канаді, що обіцяв мені посилати на медицину... але... як за першим разом здам матуру. Інакше то помагатиме мому „первому" братові в Канаді, хоч той сам багацький син. З мене сміється Циґанюк, що я вчуся... а я мушу здати за першим разом матуру, бо інакше... все пропало!

Дарку свербить язичок, щоб запитати:

— А якби ви не здали за першим разом матури, то що? Світ завалився б, думаєте? — але серце рішуче противиться такому нелюдяному питанню.

Воно й без цього посумніло раптом це мале, спочутливе серце. Сумно, що доля людини, може не доля, може тільки карієра (інколи це все одно) залежна від химер якогось там неграмотного багатія. Невеселе й те, що сміються товариші з цього хлопця, а для нього це найважніше, єдиноартісне. Якесь прикре і те, що цей рослий хлопчисько, учень сьомої ґімназійної, не вміє заговорити до дівчини ні одного розумного речення. Ет!

— Я піду вже сама, товаришу! Я потраплю...

TULA-online.org

слухайте, чи не так: тепер наліво, а потім просто... просто Hauptstrasse аж на ринок!

Івонко не розуміє її. Його гарні, морсько-голубі очі здивовані.

— Прецінь я маю товаришку аж під хату відпровадити!

— Ні, я піду сама. Кажу вам... наліво, а потім просто... просто. Я не заблукаю.

— Але ж я —

— А я хочу сама йти, товаришу! — поставила справу вже зовсім рішучо.

— Так, а перше товаришка хотіла, щоб я товаришку відпроваджував, а тепер уже...

Він ображений і непорозуміння виходить, як шило з мішка. Тільки шило це не коле, а розсмішує. Подумати тільки: цей золотий Івонко з довгими руками думав, міг допустити таку думку у своїй наївности, що вона вибрала його з симпатії до нього!

Ні, це можна задушитись від сміху!

— До побачення товаришу! — сміється Дарка.

— До побачення, товаришко — якось не докінчує він думки, на цьому слові. Ніби має Дарці ще щось сказати. Може хотів попрохати дозволу в Дарки ще колись зустріти її. Може хотів про щось запитатися. А може тільки так Дарці здавалося?

Дарка йде перед себе і з приємністю помічає, що ввесь той вуличний хоровід незнайомих людей, будівлі, вікна в кавярнях, трамваї, все це багато цікавіше, багато-багато принадніше, коли оглядати його без провідника.

TULA-online.org

Десь будиться з лінивої, пополудневої дрімоти вулиця. Елеґантний, наперфумований, підмальований і причепурений вечір ступає по міському бруку. Здається, що перед кожним дзеркалом тепер чепуриться якась гарна жінка. Сонце перше запалює червоне, останнє світло в шибах. Знак, що вечір за плечима.

Дома застає Дарка вже сутінки і той немилий, домовинний запах, що на нього хорують всі мешкальні кімнати, коли позачинювати в них вікна і вигнати з них живу людину!

Дарка кладеться на отомані і уявляє собі, що лежить вона на хребті малюсенького човника, а під ним і довкола неї граються теплі, білі хвилі. Це дивне, бо в морі вода холодна і солена, але ці хвилі тепленькі... Дарка хоче, щоб вони були такі і уява робить їх такими. Хвилі біжать одна наперед одну, заглядають собі увічі, то знову зрадливо наскакують одна на одну, перевалюються, підіймаються і женуть далі...

І цю милу гру перебиває грюкіт у двері, а потім високий, незрівноважений голос пані: — Що ви наробили, панно Дарусю? Якже ж можна було так? Мені здавалося, що ви кудись вийшли і зараз вернетеся... аж тут каже мені Лідка, що ви образилися... та чим? Чого властиво ви так нагло забралися... якось так, не знаю як це назвати?

Дарка найрадше мовчала б, але треба щось відповісти, коли пані питається:

— Я не можу... щоб з мене сміялися...

Пані тільки руки схрещує над Даркою:

— Що вам Бог дав дитино? Хто з вас сміяв-

TULA-online.org

ся? Ви занадто перечулені, панно Дарусю, занадто розпестила вас мамця... так не можна... Та де ж би я дозволила на те, щоб з вас хтось сміявся? Не розуміється ви на жартах, панно Дарусю, от що! Щось такого ще мені не притрапилося!

Пані іде ладити чай, а тоді Лідка присідає на край отомани.

— Слухай! ти чого втекла з забави? Я казала тобі, що не пожалуєш! Я тобі казала! Ану вгадай, кого ми з мамцею стрінули тепер? Не можеш вгадати? Слухай: твого „краяна" Данка... Данка Данилюка... з панною Джорджеску... з донькою самого префекта... ти знаєш, що це за „риба"?

Дарка не обзивається. Нехай Лідці здається, що ця вістка прогуділа в неї без враження. Нехай... тільки залишать її в супокою.

Того дня не написала листа до мами. Зате вночі приснилася їй донька префекта і клаптик Веренчанки. Данка у сні не було видко. Але він десь мусів бути. Конче мусів бути, бо як уранці збудилася, то серце заваджало в грудях, як порошинка в оці, а подушка довкола лиця була зовсім мокра.

III.

Потім Дарка якби розкололася надвоє: одна половина залишилась їй, друга помандрувала між люди. Обидві ненавиділи себе і безупинно воювали з собою.

Боже і як можна було їх погодити з собою, коли одна вибачила Лідці та Орисці їх прогріхи,

TULA-online.org

друга самітня і горда, як вершок із снігом серед літа, давно вимазала їх із списку своїх приятельок. Одна покірна і закохана вдоволялась самою тінню, що падала від Данкової постаті, друга горда і непримирна ненавиділа його за зарозумілість і замкненість у собі. Одна дитина ще, друга вже жінка з пробитим серцем. Обидві вони вплітались у дні, що ділились завсіди надвоє: на школу й станцію.

Данко ніколи не мав часу. Може тільки для Дарки? Завсіди біг кудись. Кудись спішився, ніби ціле його життя залежало тільки від вказівок годинника. Вістка про доньку префекта, що її в ту неділю такою легкою рукою кинула Лідка, вїлася в Дарчине серце, як куля в тіло. Лежала там притаєно, покищо без великого болю, хоч завсіди небезпечна, і кожного дня могла спричинити смертельну недугу. Треба було б поговорити з Данком віч-на-віч, щиро, від серця, але — на це в нього ніколи не було часу. Вічно якісь музичні проби, якісь лєкції... Двічі, чи тричі зустрілася Дарка з Данком під ґімназією. Ледви кинув кілька слів і вже гнав кудись далі з хлопчиськами, що мали широкі плечі і довгі руки та сміялись з чогонебудь довго і грубо.

Осінь була вже так близько, що навіть у тихі дні було чути шелест її сухих кроків. Тільки тут не була це та осінь, що там, на селі, у коханій Веренчанці. Тут — це не багата „молода", що вїздить у село з весільними музиками і з охочими співами по „клаках" ген поза північ, що привозить з собою у приданім повні, аж до ластівяних гнізд під

TULA-online.org

кроквами, стодоли золотистого збіжжя, що розсаджує кошниці жовтою, як шафран кукурудзою... Ой, ні. Тут скомлить вона десь під муром, як жебрачка, а її дім — купка сухого листя, залишена через неувагу замітачем у парку. А камяниці та електричні дроти заслонюють собою небо, щоб не видно було, щоб не було чути, коли птахи відлітають у вірей. І як тут не тужити за селом, і як тут має що другий день не снитись Веренчанка?

Котрогось понеділка влетіла до четвертої кляси Герасимович з шостої:

— Почекайте по цій годині трохи в клясі, бо професор Іванків буде голоси до хору випробовувати!

Влетіла, кинула цю кошмарну вістку і вилетіла, а Дарці аж віддих зупинило.

— Чи той хор обовязковий? — злякалася Дарка і звела свої очі на Оріховську. Та, здається, не дочула питання, бо не відповіла. Хоч — відомо: Оріховська рідко коли чує те, що коло неї твориться. Завсіди осторонь гурту (улюблене місце коло печі), мовчазна, ніби заслухана в якісь голоси у собі. Нема навіть що дивитись на неї і чекати на відповідь, бо її очі і так десь блукають понад голови та турботи „юрби". (Раз так посміла висловитися про „клясу" ця Оріховська!) Але... але... як буде з цим хором? Чи схоче професор і її голос пробувати тут, перед цілою клясою, перед цими всіма чужими очима?

Таж вона не має слуху. За сотика одного не має слуху! Зате, так уже хіба Бог дав, має за міліон амбіції і гордости, що завсіди виштовхують

TULA-online.org

її коли вже не на перше місце, то бодай близько до нього. Дарчина натура не переносить, просто так не переносить, як деякий шлунок квасів, того, щоб вона чогось не вміла тоді, коли всі інші можуть цим похвалитись. Ні, ні, не йде тут про шкільну, клясову карієру, до якої треба лізти по драбинці підлабузнюючись професорам, лізти штубацькою, ідіотською пильністю і нехіттю всіх товаришок у клясі! На цьому полі Дарка не буде побиватися за першенство. Може відступити його своїй товаришці Орисці. Дарчина амбіція стоїть на високих скелях, куди треба дряпатись без компасу і мапки.

О, навіть Чернівці вже навчили її не кричати, коли болить. Лекція німецького в „тети" Іванчукової була добра. Дуже добра. Дарка не відізвалась ані слова по німецьки. Не вміла? Не хотіла? Ревна українська патріотка? Це її справа. Прошу, можуть вірити Лідчиним словам! Можуть навіть сміятись разом з нею з Дарки! Але вона ще заговорить з ними по німецьки! Так само свобідно й плавно, як вони. Напевно! Може не за тиждень, може не за місяць, може навіть не за два... але вже йде до того. Щораз частіше трапляється, що Лідка по дорозі зі школи, чи до школи, накидується на неї, що вона не відповідає на її питання, йде як мумія, що води в рот набрала (в Лідки можливе навіть те, щоб мумії держали воду в устах!) і не знає, не знає, що Дарка, коли найзавзятіше мовчить, то власне тоді говорить! Говорить... по німецьки! Вивчується цілі уступи напамять, зафіксо-

TULA-online.org

вує в памяті, а потім повторяє десь зачуті фрази, розповідає собі події дня, а все по німецьки!

Але... але... слуху не можна придбати. І тому так дуже, так дуже не хотіла б виходити вона перед усіх із своїм духовим каліцтвом.

— Ти не любиш співати? — кладе хтось руку на Дарчине рамя. Дарка підводить голову: Стефа Сидір. Знову ця гарна дівчина приходить, як добрий дух, що зявляється у найприкріші хвилини людського життя.

— Я не маю слуху — червоніє Дарка.

— І нічого вже не можна зробити? — питає привітливо Стефа.

Дарка заперечує головою.

— Професор Іванків дуже добрий чоловік... Не журись! Він напевно не буде хотіти силувати тебе до співу, як ти не маєш охоти...!

Вдаряє легенько Дарку пальцями по рамени і відходить до своєї лавки.

Стефа Сидір не сказала, що професор не буде іспитувати Дарчиного голосу. Не зробила надії, що слух можна собі виробити. Не потішила навіть, що у школі не вважають за сором, коли хто не вміє співати. Не порадила втекти з години. Властиво не сказала н і ч о г о. Але те, що сама відчула Дарчин неспокій, що заговорила тоді, коли всі мовчали, що присвятила стільки уваги Дарчиним справам, що аж з лавки вийшла, щоб її розважити, сповняє Дарку такою нелукавою вдячністю для цієї дівчини, що хотіла б побігти за нею і — при всіх її поцілувати.

TULA-online.org

І наче для підсилення цього вибуху симпатії, чи новонародженої любови, приходить їй на думку сцена з учителем Мірчуком і тим нещасним словником. Дарка сьогодні ще бачить той лиховісний блиск у вчителевих очах, коли він запитав Дарку, чи вона оправляє свої зшитки. Хтось підповів „так" і Дарка повторила. Потім, досі не може цього збагнути, не знає, звідки й як, поміж тунелі лавок зявився на її лавці гарно оправлений словник з великою рожею на сніжно-чистій окладинці. Дарка подала словник учителеві. Він не взяв його до рук, тільки вдоволено махнув рукою: мовляв, так і повинно бути.

На павзі довідалася Дарка, що то Сидір вирятувала її з певного клопоту.

Тепер ця подія зперед чотирьох днів виростає нараз до такого сердечного і ніжного жесту, що Дарці аж стають сльози в очах. Стоїть, як зачарована і тільки дивиться в подиві на Стефу.

І ніби щойно тепер бачить, що лице Стефи, кольору чайної рожі, таке чисте, що можна було б на ньому доглянути тінь від крильця мушки. Все нараз у цій Стефі починає їй страшенно подобатися: і цей простолінійний, як цяцька з цукру ніс, і ця синяво-чорна, гайворонська гривка над зеленими, мов баговиння, очима, і ці уста, бліді, але такі солодкі своєю формою, що вся нагадує покрівлю якогось мініятюрного домику. Дарка помічає навіть аж тепер, що ця Стефа приходить щодня до школи у свіжо випрасованім, чистім, як великодня скатерть, комірчику.

TULA-online.org

І раптом як ще щось чудніше, ще щось більше непередбачене зявляється гаряче бажання, чи молитва:

— Зроби так, Боженьку, щоб вона хотіла бути моєю товаришкою. Моєю „найліпшою", єдиною товаришкою!

— Галльо! Будемо пробувати голоси! — і вчитель Іванків, нічого собі черевань (чи не сам Данко казав раз, що всі співаки добре виглядають?) всувається до кляси.

— Чи минулого року співав хто з вас у хорі?

— Ніхто!

— Ага, це тогорічна третя! Ну, то пічнемо по азбуці! Андрійчук, до мене до катедри!

І так якось відважно за прикладом цієї Андрійчук, за чергою одна за одною, вставали, підходили до катедри і затягали:

— До-ре-мі-фа-соль-ля-

Черевань прикладав долоню до вуха і розділював їх з легким серцем:

— Сопран. Альт. Другий сопран.

Або: Ти доню, зголосишся на другий рік. (Дивне, що говорив „ти" дівчатам).

Або й ще гостріше:

— Слухай, тобі мама не співала до колиски?

Дівчата не дуже брали собі до серця його приємні, чи прикрі слова. Ті, що їм мама не співала до колиски, повертались від катедри, показували клясі великий язик, призначений поправді для вчителя. Дарка цього не могла розуміти, як можна так сорому не мати? Оріховська зовсім не

TULA-online.org

пішла до катедри. Вона завсіди любить щось таке, як не всі!

Заявила з лавки, що співає першим сопраном і професор повірив їй. Тепер неминуча черга на Дарку.

— Попович!

І Дарка не встала. Не могла.

— Нема її у клясі? — спитав учитель.

Зараз загуло:

— Є... є... о, в бічній лавці сидить! Коло Оріховської!

— Чому ти не встаєш, коли тебе кличуть? — не розсердився, тільки дуже здивувався професор. Дарка мовчала.

— Ти перший рік у школі?

І знов кляса відповіла за Дарку хором:

— Перший! Перший!

Хтось докинув з задньої лавки:

— Вона з села приїхала!

— Що тобі? — спитав професор і підвів Дарчине підборіддя вгору.

Дарка примкнула повіки і мовчала.

— Що з нею? — звернувся учитель до кляси. Кляса, що гуділа досі, як накручена, тепер не знала, що відповісти.

Тоді встала Оріська (а таке невидне у Веренчанці виглядало!) і трохи загикуючись, виложила:

— Вона не має слуху і їй так соромно перед паном професором. Але вона дуже хотіла б співати в хорі.

Учитель засміявся десь аж з черева:

TULA-online.org

— Хто то казав тобі, що вона не має слуху? Ти чула, як вона співає?

Ориська призналася, що вона ще не чула, щоб Попович співала, але кожний знає, що Дарка Попович не має слуху.

— Хто тобі це казав? — спитав учитель самої Дарки.

— Татусь. Як мене вчив.

— Ага, зараз побачимо... Тра... ля... а... Ану, співай за мною!

Дарка вже не прошена, а сама певна, що вона теж потрапила б так заспівати, відчинила уста і затягла собі: Тра-ля.

І вчитель, не брат, не сват, а цілком чужий, незнайомий чоловік, зрадів:

— Ану ще раз спробуй... ану ще раз... — підганяв Дарку. Дарка завмерла: вона вже не зуміє другий раз так заспівати. Цілком певно ні! Чому він не хоче цього зрозуміти? Чого так напирає, коли це тільки погіршить перше враження.

— Тра... ля... ля...

Цим разом учитель уже не втішився. Навіть головою покрутив. Хіба Дарка не знала, що так буде? Але подивився на Дарку і може жаль йому стало її, бо сказав:

— Твій тато трошки помилився. Знаєш що, мала? Я тебе візьму покищо на пробу до хору, себто ти пів року будеш тільки прислухуватися, як ми співаємо, а по пів році попробуємо знову? Згода? Вдоволена?

Учитель викликав уже на букву „р".

Дарка прилягла до лавки напівпритомна від

TULA-online.org

виру почувань. Найрадніше вибігла б кудись за місто і впала в суху траву і качалась би по ній, качалась би, як молодий, щасливий звір. А так тільки щипала себе за руки та литки, щоб зрозуміти ту радісну новину, що вона, вона, співатиме у хорі! І, хоч як це непристойно воно, замикає на годині очі, щоб тільки побачити у своїй уяві Данкове здивоване, мило розчароване лице, коли вони стрінуться на пробі хору. Щось якби полоскотало Дарку на потилиці. Повертає голову: Стефа Сидір усміхається до неї тріюмфально. Дарка дивиться до неї закохано, а її великі блискучі очі вогкі від великої радісної новини говорять:

— Ти гарна... гарна, товаришко, ти навіть не догадуєшся, навіть не припускаєш, що для мене значить те, що я буду близько тих, що мають з музикою до діла... Звідки ти можеш знати про це, гарна квітко, що ця музика... це єдине, що мене може розлучити, або поєднати з Данком? Але ти нічого не знаєш про Данка... ніхто тут не знає про Данка...

— В середу хор жіночий, а що пятниці мішаний, — кінчить професор.

Дарка не має відваги зачекати на Стефу Сидір і разом з нею зійти із сходів гімназійного будинку. Ніколи цього не робила досі. Стефа одягає шапочку до шиби вікна. Дарка у припливі великого, переможного вдоволення хапає Лідку за шию:

— Лідко, хочеш повернемо із школи на морозиво... хочеш? Я маю трицять і пять левів.

Лідка думає практичніше:

TULA-online.org

— Краще халви купи!

Буде і халва! Прошу! може ще хтось має якесь своє бажання? Може ти, Орисько? Може ти, „рибко" Оріховська? А може ти, гарна Стефо, хочеш ущасливити мене і приняти щонебудь від мене в цей небуденний день? Всі, всі дістанете, що хочете! Дарка в такім пянкім настрою, що зняла б з себе сорочку, дерла б на кусники і дарувала кожному стрічному по шматинці.

Лідка з Ориською беруть Дарку всередину (справді треба уважати на цю дівчину, бо вона, як непритомна!), почіплюються за рамена і так ідуть утрійку тротуаром, розгукані, як хлопчиська, щоб пошукати цукорні з халвою і морозивом.

Ориська хоче відлучитися від них: Не личує ж так дівчатам поводитися на вулиці! Якби так, не дай Бог, хто із професорів побачив їх у такому стані?

Але Дарку і Лідку обурює це: т е п е р вертатися додому? Дарка просто почувається ображена: у т а к у хвилину думати про професорів і станцію?

Ориська найбільше бувала, заводить усі до якоїсь цукорні „через сіни". Тут так темно, що звиклі до соняшного світла очі, не всилі помогти ногам і ноги попадають на якийсь столик. Мало-що не перевертають його. Хочуть направити свою помилку і попадають на якогось мужчину при ньому. Дарка чує чиюсь заблукану, чужу руку під своєю пахою і скрикує голосно. Господиня „цукорні" підносить угору стору з єдиного вікна і Дарка бачить, що вони попали на якихось „гра-

TULA-online.org

пічерів". Хопці (якісь такі ще молоді, що аж дивно що вже військові!), ні трохи не збентежені тим, що трапилось (Ориська вилила одному з них якусь оранжаду, чи якусь там біду!), сміються до дівчат і просять, так сердечно просять по румунськи залишитися з ними і випити по шклянці холоднику. На дворі така пекольна спека. — Poftim, poftim frumoase domnisore. — (Прошу, прошу гарна панночко). В Дарку ускочив уже бісик і вона... хоче залишитися. Так! Хоче залишитися з цими незнайомими хлопчиськами і випити шклянку холоднику! В неї сьогодні такий день, що може цілий світ обернутися догори ногами. Тоді Ориська (яке щастя — думала пізніше Дарка: що Ориська одна не стратила голови!) підносить свою гарну голівку і питає, як тільки з роду Підгірських це вміють:

— І ти засідала б з гранічерами до одного стола, Дарко?

Дарка хапає Лідку за руку і вони вибігають з таким галасом, як вбігли, на вулицю.

Ориська мала рацію, тільки ні слова комунебудь про це!

Тоді Лідка годиться завести їх до цукорні Крамоліна на Руську. До цього льоху повела б їх радо, бо... бо... там завсіди можна за пять леїв „фіру" морозива дістати.

Добре! Добре! Ідемо до Крамоліна!

В половині Головної вулиці пригадує собі Дарка, що тут десь під числом 77 живе її добра знайома пані Робертова. Може б дівчата хотіли з нею відвідати її? Ориська знову стає в опозиції:

TULA-online.org

як тепер, у саме полудне? Нічого. Дарка тільки подзвонить, спитає її два слова і більш нічого. Нарешті Ориська погоджується. Дарка веде їх на перший поверх ліворуч.

— Тут вона живе!

— Бійся Бога, Дарко, — опамятує її Ориська, — таж тут мешкають якісь Енґлі. Не бачиш таблички?

Але Дарка вже задзвонила і тепер не залишається нічого, як утікати сходами з першого поверха і то не якбудь утікати, але аж так, щоб „патинки губити". Адже хтось відчинить двері і пізнає, що це учениці з лічеул українян з „у л" на чолі.

Ориська близька плачу. Вона дякує за таку „фундацію", дякує за товариство. Це нічим добрим не скінчиться. Недаром то кажуть: Übermut ist nicht gut.

Дарка ледви переблагала її, щоб ще хотіла піти з ними до Крамоліна на морозиво. Вони будуть уже поводитись зовсім поважно. Добре? Ну, добре? Певно, що „добре", бо й нема що казати, морозиво морозивом, і нагода піти до порядної цукорні не трапляється щодня.

В цукорні Лідка „з панська", по німецьки замовляє drei grosse Gefrorenes. Ориська часок ще слідкує з недовірям за Дарчиною поведінкою, але переконавшись, що Дарка зовсім статочно збирає язичком з ложечки рожеве морозиво, заспокоюється. Лідка з Даркою за кожним разом, як хтось минає їх столик починають балачку „Wenn ich in Wien war" але це тільки бавить Ориську.

TULA-online.org

Треба платити, аж тут Дарка не може відшукати своїх грошей. Перекарткувала всі книжки, повитрясала з торби все, що було включно до вчорашніх окрушок із хліба, обмацала всі кишені, а грошей нема. Нема і кінець, гроші ж не шпилька.

— І що тепер буде? — спитала Ориська.

Дарка доброї думки:

— Я мусіла їх згубити або там в тій пивничці, або як ми летіли з сходів... Нема іншої ради, тільки ти, Орисько, мусиш заставити один свій золотий ковток.

Орисьці стають сльози в очах:

— І треба було цього всього, Дарко? Я ж не можу заставити ковтка... бо раз, що його не можна зняти, а подруге це памятка по моїй хресній мамі... Я не можу, Дарко!

— А ми тут до вечора не можемо сидіти! Я кличу панну, Орисько!

Дарка дзенькнула ложечкою до підставки і зараз зявляється коло їх столика панна вся у білому, як сестра милосердя.

— Ми платимо? Три великі порції.

— Трицять леїв!

Ориська схоплює Дарку за руку:

— Дарко, я не буду!

— Вибач — увільнює Дарка свою руку, виймає з кулака вимучені банкноти і платить.

— Ти свиня — не може стриматися від цієї уваги „добре вихована" Ориська.

— Ні, Орисько, я тільки дуже, дуже, щаслива!!

TULA-online.org

Ориська зараз прощається з ними, бо Лідці і Дарці до хати тільки кілька кроків.

— Що ми скажемо твоїй мамі, де ми були дотепер? — запитує Дарка.

Лідка не потребує довго шукати за викрутом:

— Не знаєш що? Мали задачу на останній годині! Слухай — звертає Лідка мову на щось інше: — Я не радила б тобі приязнитися з Сидір.

— Чому? Що ти маєш проти неї? — вражена й здивована питає Дарка.

Лідка сміється своїм зачіпним сміхом:

— Вона може бути небезпечна для тебе!

— Що ти кажеш? — не розуміє Дарка.

— Те, що чуєш! — сміється ще дужче Лідка.

Дарка не має охоти розпитувати більше. Не хоче псувати собі цього безтямного, прекрасного дня у своїм житті.

IV.

Перша година у вівторок — румунське. Кожного вівтірка Ориська має матовий ніс і широку оксамитну стрічку попід косами на голові. Ориська обожає вчителя Мігалаке. На годині, як вірний пес, дивиться йому в вічі і кожна зміна на його лиці, чи в його голосі відзеркалюється в її покірних очах. Дарці розповідає, що їй по ночах сниться та кімната і хата, де він живе: там стіни з червоного оксамиту і під стелею високо співають золоті птахи. Дарка не має зрозуміння для таких слів і не може приховати свого обурення:

TULA-online.org

— Орисько, я тебе знаю, передомною не потребуєш „удавати"! Тобі так залежить на Мігалаке, як на торічнім снігу! Хочеш мати „форте біне" (дуже добре) з румунського, а перед клясою граєш турка!

Тоді спокійна, побожна Ориська (кожне друге слово це в неї „гріх") вибухла святим гнівом, майже грішним обуренням:

— Як ти можеш так говорити! Як ти можеш про мене так думати! Так, так... я хочу мати в нього „форте біне", але не тому, що ти думаєш. Зовсім не тому... Може, як я буду пильно вчитись, він заговорить колись до мене на павзі... Може... Яка щаслива мусить бути його мама, що може щодня бачити його при обіді, що стелить йому ліжко...

Тоді Дарка замовкає. Не може забирати голосу у справах, на яких не розуміється. Бо-ж темною, як комин є для неї сама спромога захоплюватись своїм на кільканацять літ старшим „професором", а що важніше від тих кільканацяти літ то це факт, що це ж „бельфер", який ніколи не то що не відвзаємнить її почувань, але навіть може і не заговорить до неї іншим голосом, як до кожної іншої учениці.

Румун і цього вівтірка приходить на хвилину перед дзвінком. Перші його слова до кляси справжня новина:

— Професор Міґулів вернувся вже зі зїзду істориків і сьогодні буде вже у вас нормально історія на другій годині.

Дарка навчилася вже оцінювати вартість учителя, себто, чи він „добрий", чи „злий" на підставі

TULA-online.org

того, як його приймає кляса. Кляса приняла цю новину з радісним вигуком. Це незаперечний знак для Дарки, що цей „новий" це добрий чоловік: неуважний до свого предмету, досить байдужий на шкільні приписи, милосерний чи безрадний. Кляса видко воліє його годину від заступництв, а заступництва, це були або години самого Мірчука, або Порхавки від природи або Мігалаке, всі „з ласки" і ніхто не брав їх поважно.

Учитель заложив руки до кишені і став широко, ніби подвійна драбина:

— Це гарно, домнішоре, що так тішитеся приїздом професора Міґулева, але я думав, що знайдеться бодай одна між вами, яка буде жалувати за Ballade şi Idile такого гарного, великого поета, як Кошбук. Я не хочу вірити, щоб ніодній домнішорі не подобалися його балляди. Я навіть певний, що знайдеться хтось між вами, хто їх прочитає і на годині колись розповість товаришкам, може бути і в руській мові, про творчість поста. Такі невражливі домнішори на поезії?

Це був визов, водночас глум і погроза. Признатись до правди, признатись, що не можуть подобатись поезії, будь вони собі ідиллі чи балляди, хоч би не знати і якого великого поета, коли не розумієш як слід їх змісту, це-ж було рівнозначне із двійкою при кінці цілої четвертої кляси.

— Якто в цілій клясі не подобаються нікому поезії Кошбука? А це що?

Він ще з усмішкою на устах, але вже забарвлений тою червоною люттю, що в ньому накипіла, зробив сальоновий півоборот уліво і вправо.

TULA-online.org

Фальшива усмішка, що уявляла собою нічого більше, тільки кінчики зубів, наче в мерця, була страшна при тих очах, що не ховали зовсім свого глуму і бажання помсти. Дарка прилягла грудьми до лавки і тремтіла.

„Це нічого... Зараз котрась встане і скаже, що ми не розуміємо по румунськи так добре. Адже не я одна, що не розумію... прецінь я не одна в клясі"... — хотіла успокоїти саму себе, але зараз відчула, що вона мусить тремтіти, незалежно від своєї волі. Ціла-ж кляса тремтить і її трепет це тільки рух малого колісцятка в загальному механізмі. Професор стоїть далі в тій сальоновій, але загрозливій політурою чемности — позі і чекає: „Нікому, нікому не подобаються такі високомистецькі поезії?"

Кляса мовчить спантеличена. Дарка відчуває в цій ніяковій, ніби збайдужілій мовчанці, якийсь ледви чутний акорд бунту: звідки приходять вони вчитися надобовязково цих поезій? Звідки, до біса, має взятися замилування, чи симпатія до цих румунських, незрозумілих віршів?

В серці тліє дуже никлий вогник надії, що може, може... з третьої лавки „вибухне" Коляска якимсь дотепом і розпорошить цю напружену атмосферу, рятуючи себе та всіх? Але навіть Коляска тепер тільки маленьке колісцятко, що обертається разом із головним мотором. Учитель рвучким рухом, безсилий, щоб бодай про око запанувати над собою, повертається до катедри. Тоді, якби звільнена від безпосереднього впливу його злісних очей, підноситься раптом Оріховська. Ще

TULA-online.org

не вхопила вона, як слід, рукою лавки, як встала за нею й Орися Підгірська. Учитель повертає голову до Оріховської:

— А, домнішора... — його гарне лице стає ще гарніше від широкої усмішки. — Слухаю вас.

Оріховська відкидає своїм рухом голову взад і обзивається поважно, без спеціяльного натиску, в німецькій мові:

— Прошу пана професора, ми дуже слабо розуміємо вірші Кошбука і тому прошу нам не дивуватись, коли ми не захоплюємося ними.

— Так? — спитав по румунськи — Так? То прошу сідати, домнішоро Оріховська.

Оріховська говорила в імені цілої кляси, і виразно було чути, як вона своїм виступом бере всю цю безвинну провину тільки на свої плечі і що тільки вона одна приймає всі її наслідки. Учитель дав знак рукою, щоб сідала і наддодатковим поглядом дав їй зрозуміти, що він не забуде їй цієї „послуги".

Ориська чекала на свою чергу.

Дарка відразу відгадала зміст Орисьчиного слова. Стиснула сильно, аж до кісток, пястуки під лавкою і думала з напругою, аж до непритомности, уперто переконана, що її думка та її сильна воля просверлить Орисьчину свідомість і спамятає її.

— Ориcько! не роби цього... сідай... уже сідай... сідай, Ориcько! Не говори нічого!!

— Що ви скажете? — якось безбарвно запитав Мігалаке Ориcьку.

У клясі настає така закаменіла тиша, що чу-

TULA-online.org

ти, як пятнацять дівчат вдихає і видихає повітря із своїх легенів.

Дарка не бачить Орисьчиного лиця, але воно не переказало б їй краще мук, які переходить її серце, ніж це чинять її долоні. Вона стискає їх до болю, і корчить так, що не видно пальців, тільки малі пястуки, як конвульсійно вгризаються в себе.

— Я слухаю вас, домнішоро Підгірська, — ніби заохочує, але поправді нетерпеливиться і підганяє Ориську Мігалаке.

— En vrean (я хочу) — відчинила врешті Ориська уста. В той мент Дарка так нагально шарпнула її за спідничку, що вона аж захиталася. Хтось просвистів остережилво, чи може у подиві для відваги Дарки: „Пссс!"

Учитель не помітив цього руху.

— Коли вам тяжко по румунськи висловитись, то можете це зробити по німецьки так, як домнішора Оріховська — додав з іронією.

Дарка вкусила себе в уста:

— Орисько, не говори... сідай, бійся Бога сідай.

Але запізно. Запізно думати, запізно прохати та погрожувати, бо ось Ориська говорить вже по румунськи:

— Я розумію „Балляди та Ідиллі" Кошбука і вони мені дуже подобалися!

Сталося. Стеля не впала нікому на голову, учениці сидять всі на своїх місцях.

Образи короля і королеви висять на стінах там, де висіли. Справді нічого не сталося. Одна тільки зміна зайшла, що її не було ще перед се-

TULA-online.org

кундою: кожна учениця дивиться просто себе й не має відваги заглянути в очі своїй сусідці.

Мігалаке не каже сідати Орисьці, не дякує їй за цю небувалу увагу до румунської поезії, тільки регочеться. Так фальшиво (навіть Дарчине немузикальне вухо вловило цей фальшивий тон), що Ориська присідає відразу в лавці, як печеричка.

Мігалаке ще регочеться і питає поважно Оріховську:

— Домнішоро Оріховська, а що ви скажете на це, ви, що маєте самі „дуже добре" на кожному свідоцтві? Як ви собі це пояснюєте, що домнішора Підгірська приватистка, вміє і розуміє більше від вас румунського? Ну? — це його жидівське, улюблене „ну" робить у цьому місці заворотний закрут.

Оріховська встає. Тільки на пів тону бліді-ша, як звичайно:

— Прошу пана професора, я не вмію менше, як наші учениці вміють; — підкреслила це слово „наші".

Румун ударив себе рукою по чолі:

— Чи ви хочете цим сказати, що я не вмію добре вчити? Домнішора Поповіч, ви теж училися приватно, чи ви розумієте Кошбука? Стрівайте, ви, здається з одного села? Обидві з Вренчені? І той сам учитель вас учив. Ну, *да*. Скажіть мені, ви розуміли те, що ми читали з „Балляд і ідиль"?

Оріховська, як уже непотрібна — сіла. Вста-ла Дарка і відразу вчула чотирнацять гострих вколень по цілому тілі, ніби всі ті пари очей, що про-били її, були, як кинжали. Вона була майже при-

TULA-online.org

готована на це питання і згори знала, що заперечить йому. Щоб рятувати клясу? Щоб поставити вчинок Ориськи в ще мізернішому світлі? Щоб відмежити її врешті при всіх від себе? Та обставина, що вони походили з одного села, не зважаючи на всі їх ріжниці, робила їх в очах кляси якимись сіямськими сестрами. Ні. Ні. Вона не застановлялася аж т а к над цим. Просто йшла за найближчим голосом своєї вдачі, яка не переносила лизунства та брехні. На таку відповідь наставилася Дарка ще перед часинкою. Але — тепер одне оте погірдливе Оріховської „наші" смагнуло її гордість, як батогом. Не підлабузнюватись, — бо й так скоріше, чи пізніше вийде на денне світло те, що вона менше вміє румунського від найгіршої в клясі! — не брехати у власній обороні, а тільки показати, що ті дві з Веренчанки, ті „чужі" своїм знанням можуть всіх „наших" за пояс заткнути. О, насолодо перемоги" — горять Дарчині очі. — „О, помщена зневаго, що є солодше від вас?"

— Ну, домнішора?

Вона має таке враження, що чотирнацять пар очей збіглося в одну сочку і печуть, так печуть, що хочеться закрити руками голову і втікати кудись чим скоріше, від цих тортур. Дарка не пізнає свого голосу, такий чужий він їй видається:

— Я теж малощо розуміла з того, що ми читали.

Сказала і відразу впала на лавку. Так нагло покинули її всі сили. На все її тіло вдарив рясний піт і вона відразу стала легко-безвільна від нього. А може тільки від тої замряченої свідомости,

TULA-online.org

що сталося так, як повинно бути? Вже з припертими повіками чула, якби з якоїсь віддалі румун питався:

— Що вона сказала?

Хтось (чи не Коляска?) перекладав йому Дарчині слова на німецьке, потім ще хтось повторив по румунськи. Щось холодне і тверде стиснуло її за руку: рука Оріховської. Не віддала їй цього привіту, але чула, що по ненависти до Оріховської вже й місце застигло. Румун говорив до кляси (чи це могло ще Дарки торкатися?).

— Домнішора Оріховська зробила мені перед цілою клясою докір, що я не вмію вчити. Можливо. Це другий рік моєї шкільної практики. Але ми перед хвилиною довідалися ще про щось: ми мали клясичний приклад на те, що найліпший професор не зможе багато вдіяти, як учениця не любить предмету і не х о ч е навчитися його. От маємо приклад — домнішора Підгірська і домнішора Поповіч. Панове професори тої думки, що Поповіч краще орієнтується в науці, а проте вона не любила румунського і що з того вийшло? Вийшло з того таке, що слабша учениця на цілу голову переросла в цьому предметі ту ніби то здібнішу. Пан інструктор може був молодий „кавалір" і йому не годилося „панні" Дарці звертати увагу... дотого йому платили за те, але в школі... в школі трохи інакше дивляться на ці справи...

Дарка слухала цього базікання з деяким здивуванням: „По що ще ці кулі, коли ворог впав смертельно ранений від першого удару?"

TULA-online.org

Мігалаке ходить еластичними кроками в нових лякерах і нема способу заткати йому уст:

— В школі є прості, дуже прості способи на учениць, яким не хочеться любити якийсь предмет. Тут не те, що дома — мама і тато, тут ніхто не буде силувати до науки... Домнішора Поповіч переконається про це сама. Так, так...

Чи для погрози іншим, чи знову посилаючи одну кульку у плечі небіжчика заглянув у свій записник, усміхнувся сам до себе і сховав його з міною: запамятаємо собі!

Лекція тягнулася довго і безнадійно. Учитель „вирвав" Ориську кілька разів. Вона за кожним разом відповідала дійсно краще від інших, але, так і видно було, що це не робило їй великого вдоволення. Рівно із дзвінком Мігалаке виховзнувся із кляси.

Кляса на один миг зберігає супокій, як їздець, що пускається чвалом. Потім знімається такий галас, така курява голосів, що Дарка не може розріжнити, котрий вигук до кого належить. Понад усі „фаґаси", „підлизайки" „паршиві вівці", „бойкоти" пробивається один високий, по німецьки забарвлений голосок:

— Пфуй! Пфуй!! Пфуй!!!

Ориська сидить на своєму місці — червона від того кипятку, що ллється на її голову і зовсім не обороняється. Її очі, кольору старої бронзи, мають вираз людини, що бичує себе не за власні провини. Вони в якійсь екстазі болю дивляться перед себе, так неземно, якби удари сипались на неї тіль-

TULA-online.org

ки тому, що товаришки не бачать її очей, тільки її скулені плечі.

Клясою стрясає громовина, коли мала Кентнер стає перед Ориською і з погордою плює на бік. Хоч не на Ориську, але перед самим її чолом. Тоді Ориська вибухає призбираним плачем:

— Чого хочете від мене? Чого ви напосілися на мене?

Може якби тепер, коли хмара обурення пересувається понад голову Ольги Кентнер, Ориська могла признатись, що вона зробила це тільки єдино з любови до Мігалаке, справа приняла б інший оборот. Але Ориська цього не сказала. Тоді Оріховська коло печі заплескала в долоні:

— Товаришки! Вчинок Кентнер був негідний гімназистки. Тому, що Оля немає кого перепрошувати, я пропоную, щоб за кару за невідповідну поведінку ніодна з нас ані словом не відізвалася до Кентнер три дні. Хто за цим?

Більшість була за Оріховською. Більшість одобрила думку, що „нема кого перепрошувати" І знову Оріховська, як одна з тих, що стояли у проводі кляси, провела мур між „своїми" і „новими". „Свою" можна було покарати, але „своїй" треба теж і простити. На зайду можна плювати і „не буде в кого" просити вибачення. Ориська вже не плакала. Сперлася обидвома ліктями на лавку і схлипувала. Очі її знову не були в клясі. Стефа Сидір моргнула до Дарки:

— Ходім трохи перейтися, бо тут можна здуріти!

Але проходитись не було вже коли, бо на

TULA-online.org

першому поверсі роздався дзвінок і треба було з порога завертати до лавки. За якийсь час втихло на коридорах. Тепер знову дудонять кроки учителів — тих, що спішаться і тих, що мають час. В напрямі четвертої кляси довго не чути ніякого стукоту. Врешті дуже повільні, медвежі кроки.

Клямка цокає, відхиляються двері, але вчителя не видно ще. Що, він поправляє собі скарпитку під дверима, чи що? Нарешті стає у дверях велетень, що закриває собою аж до горішніх рям отвір дверей. Дарка ще ніколи не бачила такого велетня. Вона не бачить нічого, тільки рухому, сіробуру скалу перед собою, що поволі посувається в напрямі катедри. Згодом набирає відваги придивитись уважніше шпилеві цієї гори. І диво — лице в цього велетня, як у кожного іншого: ясно сині, ще синіші на червоному тлі лиця — очі, може навіть симпатичні.

— Сідайте, тай дайте мені трохи спочити.

— Прошу пана професора, ми вже так затужили за паном професором!

— Дайте спокій, Коляска... Я тільки раз повірив у щось подібне і тепер маю покуту до самої смерти.

Вийшло дотепно. Але не можна сміятись із професорової жінки! Дотого ж не була це для нікого тайна, що між Міґулевими „не було життя".

— Прошу пана професора, а було багато істориків на зїзді?

— Чи Яси більші від Чернівців?

— Прошу пана професора, чи то правда, що там виноград по пять леїв кільо?

TULA-online.org

— Прошу пана професора, чи дійсно там жінки лякерують собі нігті на зелено?

Професор обтер краплистий піт з лиця.

— Раджу вам, а спеціяльно вам, Коляска, свої дотепні питання сховати на іншу годину. Мені не закрутите ними голови і я і так не подарую вам уже ані мінути з години історії. І так я мушу подумати... гм... якби то зробити, щоб дігнати занедбаний матеріял? Гм...

Він заложив руки на спину і почав у задумі міряти клясу від таблиці до вікна.

Дарка глипнула на Стефу Сидір і перехопила себе на чімсь, про що досі не знала: обидві й тільки вони дві мали наскіс повязану кокарду при мундурках. Здавалося їй, що це її власна ідея вязати так кокарду а тепер бачить, що це запозичене у Стефи. Ба що більше: навіть цей закрут волосся поза вухо Стефин.

„Коли хтось когось любить, то все хоче мати щось від нього" — думає Дарка. Для неї нема вже вагань, що вона Стефу любить з усіх товаришок найбільше. Це незугарна думка, бо те, що вона почуває до Стефи, не можна рівняти з нічим. Так як сонце не має для себе порівняння.

Професор уже щось надумав, бо пристає коло катедри. Гора мусить опиратися, щоб не схитнулася.

— До історії треба купити собі підручники. Ви знаєте, що я навіть не питаю учениці, яка не має книжки. Я радив би вам — Міґулів любить „радити" — теж не пускатися на штучки, як ви то вмієте — що вас по дві вчиться „разом" з одної

TULA-online.org

книжки. Це нічого не поможе, бо книжка мусить бути. Цього року будемо брати всесвітню історію. Гм... матеріял великий, а ми і так уже майже місяць пропустили. Треба буде щось придумати. Є підручник, зрештою дуже добрий, в українській мові, але він і за дорогий і за обширний для вас... а ми мусимо спішитися... Може порадимо собі ось як: ви купіть собі підручник в румунській мові Ніколіци частина третя.

Якби хто сипнув порохом по клясі, таку вона зняла метушню:

— Ми не будемо розуміти по румунськи!

— Прошу нам завдавати по більше, але з українського підручника!

— Не хочемо... маємо досить румунської команди при руханці! — гукнула Оріховська так неопановано, що кілька учениць оглянулося в її сторону. Учитель вдав, що не чує, ані не знає, від кого походять ці слова і дивився на клясу добросердною усмішкою, і кляса згубивши дійсну причину до непокою, втихла.

— І чого ви зняли такий рейвах? Дуже добре знаю, що ви не будете розуміти з румунського підручника. Не багато ви „розумієте" і з української книжки, чи як думаєте Кентнер? Чи ви мене розумієте, що мені краще було б викладати по українськи, але не дамо собі ради і тільки! Щодо того румунського підручника то я думав таке: я розповім вам насамперед по українськи про що йде мова, щоб ви мали загальне поняття про справу, а в румунськім підручнику закреслю вам тільки три-чотири, найважніші речення, і ви їх вивчите

TULA-online.org

мені напамять. Це було б усе! Коли прийде пан візитатор, то я вже так буду вас питати, щоб ви вміли відповісти. Я раджу вам згодитися на це ще й з одної причини: на зїзді істориків тепер в Ясах був і черновецький візитатор і заповів при всіх, що цього року буде класти спеціяльний натиск на історію. Коли прийде пан візитатор, то хоч законно можемо вчитися історії в українській мові, ви відповідати мусите перед паном візитатором по румунськи. Хто не зможе, чи не схоче, то буде мати порахунки з паном професором Мігалаке, бо пан візитатор спитається пана професора Мігалаке, як учить він румунського, що учениці не вміють одного речення склеїти. Я радив би вам послухати мене. Тільки ви не думайте, що ті речення, що ви їх мали б мені напамять повиучуватись, зможете мені калічити, чи стогнати... О, ні, панни! Це вже мусить дійсно напамять бути! Упрощую і улекшую я вам половину праці, але і цього вимагатиму від вас...

Це була остання точка умови. Професор подивився по клясі: слова його зробили своє. Примана була завелика, рахунок у користь кляси очевидний, точки умови за ясні, щоб боятися якогось підступу. Риску ніякого, навпаки — певна виграна.

Лідка хоче ще щось наддодатково спитатися:

— Прошу пана професора, але ми маємо вміти тільки те, що пан професор нам закреслить у книжці. Не, щоб пан професор нас два рази пигали: раз по румунськи, а потім ще раз обширно, по українськи.

TULA-online.org

Питання це виходить по штубацьки і від нього стає несмачно. Кляса дістала такі добрі умови, що торгуватись ще при них, то вже — хамство. Виходить ще і таке, що професора „хапається за слово", чи як? Ні, та Дутка справді вже забагато дозволяє собі! Подібне враження мусів мати і вчитель:

— Мені здається, Дутківна, що ви добре чули, як я говорив. Це повинно для вас вистачити.

Лідка сідає засоромлена. Тоді знову встає Оріховська. Ця теж має червоні плями від висків до вуха. Кляса насторожується. Оріховська скаже щось нове. Мала Кентнер морщить чоло: „хай би вже так було, як постановлено". Голос Оріховської не виходить так рівно, як звичайно, коли вона говорить:

— Ми будемо пильно вчитись історії, прошу пана професора, але ми просили б таки, щоб пан професор викладали її нам по українськи.

Кляса заворушилася: „Що? що?!" Коляска кидається вліво і вправо: „Де більшість? Як більшість думає, бо ж вона не знає, яке їй становище заняти? Хоче бути з тими, що виграють, а не програють!"

Лідка не тільки не приховує свого невдоволення з цього нерозумного виступу Оріховської, але навпаки, шепотом і неспокійною, повною обурення поведінкою розсіває його, де тільки може. Хоче звербувати якнайбільше однодумців, щоб врешті дати по лобі цій нерозумній думці. Здуріла Оріховська? „Рватися" до книжки тоді, коли сам професор дає нагоду лекше потрактувати предмет.

TULA-online.org

Сидір Стефа цвіте. Її очі, як два соколи, вються десь понад клясу, понад голови всіх невдоволених, розчарованих, щоб тільки не каламутити собі радости та тріюмфу від геройського виступу Наталки. Так повинно було бути. Так сталося. Добре. Дуже добре.

Романовська, що ввесь час промови вчителя, поводилась байдуже, тепер шукає Наталчиних очей, щоб переказати їй, що вона з нею і за нею. Може повинна була відразу заявитись за цією думкою, але Господи, ніхто не зможе їй зробити докору, що притакувала словам Міґулева. З самого початку була „проти", тільки просто не була певна, чи ще хтось тої самої думки, що вона. Учитель заложив руки за спину і дивиться по клясі. Видко, лихий. Дарці аж дивно, як те лице змінилося. Все ж говорить спокійно, але тільки до Оріховської:

— Якби всі були такі здібні, як ви, Оріховська, то будьте певні, що я й не починав би був з підручником Ніколіци. На жаль, не може загал пристосовуватися до одиниці, тільки одиниця мусить погодитися з вимогами загалу. Так є і завсіди-так буде, Оріховська. Уважаю, що справа перерішена і нема чого більше говорити на цю тему. Прошу сідати!

Коляска, що ще перед хвилиною, вагалася, тепер уже рішилася. Вона блискає своїми дорогоцінними зубами до Лідки, мовляв, можна було передбачити, що „ми" виграємо. Дарка глипнула на Оріховську. Що це? Що з нею? Та ж її справа

TULA-online.org

впала, чого-ж вона з таким тріюмфом дивиться на всіх? Дивно. Дуже дивно!

На перерві підходить Стефа до Дарчиної лавки. Дарці починає живіше стукотіти серце:

— Коби я тільки не почервоніла... — вговкує себе Дарка. Та Стефа не до неї цим разом. Ні. Обіймає Оріховську (Оріховську?!) за рамена і каже півголосом:

— Добре казав Орест, що то не зїзд істориків, а сіґу...

— Псс! — моргнула на неї Наталка так, що Дарка відразу пізнала, що вона остерегла Стефу перед її приявністю. Зараз вийшла з лавки і пішла собі на коридор. Може зробила це занадто замашисто, та хіба могла інакше? Як Стефі миліша, ближча від неї Оріховська, то вона, Дарка не буде накидатися із своєю приязню. О, ні! Вона не дозволить себе теж ображати: вмовкати впів слова, перед Даркою, як перед службою! І так завсіди... так завсіди... — там, де ми любимо, там нас не люблять. Стефа охоплює своїми руками Оріховську, що напевно погорджує нею, а боїться відкрити крайчик свого серця перед Даркою, що любить її, як ніхто може в клясі. І чи не смішно назвати людське серце „чуйним?"

До кляси повертається Дарка з таким „важким" серцем, що від того тягару у грудях починає аж голова боліти. Не має майже ніякого значіння навіть те, що учитель від природи Порхавка поставив Дарчин зільник за зразок цілій клясі.

— Попович забере нам усю любов пана професора до нас! — мусить щось сказати Коляска.

TULA-online.org

Професор Порхавка був у добрім гуморі того дня:

— Тобі, Коляска, мабуть буде досить любови того пристійного панича, що то з ним я бачив тебе попід руку.

Професор Порхавка перепускає слова поволі, поодиноко, відповідно наголошені. Враження від цих слів повинно бігти східцями догори, догори і дійти аж до того ступеня, звідки нема вже куди йти далі. Тоді учениця Коляска мусить каятися й прохати вибачення. Але всі відчувають найважніше, як і сама Коляска це відчуває, що вчителеві зовсім не йде про нарушення шкільних приписів, чи оборону доброї слави ґімназії. Яке може бути відношення до цих справ у природника! Можна сподіватись, що коли б він міг висловити свою думку, то вона теж відбігла б від шкільних приписів і моралі для дозріваючих дівчат.

Професор Порхавка має щось інше на меті. Щось зовсім інше. Ціла кляса, разом із Коляскою, знає про наміри професора і хоче допомогти йому у його бажанні. Чому ж не мала б раз заграти комедію учениця Коляска, що вона боїться професора Порхавки, що тремтить перед тим, щоб він не видав її таємниці перед директором і батьком? Добрий професор Порхавка не скоро матиме нагоду зазнати того приємного почуття, що і його теж хтось боїться. Коляска робить такі перелякані очі, що Дарка сама не знає вже, що думати про справу, й так сердечно, нахабно, благає помочі професора.

— Прошу пана професора... я дуже прошу

TULA-online.org

пана професора... не говорити нікому про це. То був кузин мого шваґра... прошу пана професора, якби пан професор стрінувся з татком... прошу нічого не згадувати... ані панові директорові... Прошу пана професора, мені зараз обнизили б обичаї... Прошу пана професора... я дуже прошу... —

Порхавка хотів би, ой, як хотів би, якнайдовше любуватись таким станом справи, але ця Коляска так благає, так розпучливо благає, що йому робиться щиро жаль дівчини.

— Ну,... сідай... уже... сідай... і не думай собі на другий раз... що мене тільки комахи інтересують, що я не бачу, не чую, що довкола діється. Що? Ти хочеш тепер мені концерт уладити? Ну, обітри ніс і сховай хустину... Ти чуєш, Коляска? Ну, не плач... Якось то буде... Ну, не бачив тебе я загалом в Дорна Ватрі, згода?

Але Коляска ніби зразу не може повірити в такий щасливий оборот справи. Хоч вона вже сіла, але не відриває хустини від очей. Щоб не перешкоджувати в навчанні падає грудьми на лавку і довго ще „відхлипує" свій страх і сльози.

Професор Порхавка має вже досить доказу свого авторитету в клясі. Так. Не треба знову ж, щоб учениці вважали його за людину без серця.

— Коляска... та ж кажу тобі, що я тебе не „бачив" в Дорна Ватрі. Розумієш?

Його рожеве, як у новородка лице моргнуло до Коляски, мовляв: „Дурненька, чому не хочеш повірити мені?"

Дзвінок застає всіх у найкращій гармонії. Навіть Колясці вертається рівновага духа. Коли

TULA-online.org

професор забирає свій дощевик, вона хоче ще одне знати. Тільки це одне:

— Прошу пана професора, а панові професорові подобався кузин мого шваґра?

Порхавка погрожує їй батьківським рухом руки. Коляска вже за його плечима пересилає йому повітряний поцілунок.

V.

По останній годині Стефа приступила сама до Дарки:

— Ти мусиш колись прийти до мене — сказала сердечно. Не були це ані перепросини за попереднє, ані залицяння, ані чемність. Це була приязнь, така, що думку і слово тримає в одній долоні. Дарка відразу це відчула:

— Добре. Як хочеш, то я прийду сьогодні до тебе. Виробимо собі математичну задачу на пятницю.

Стефа потягла своїми гарними пальцями по чолі:

— Ой! сьогодні ні.

— Чому? — вихопилося Дарці й вона зразу пожалувала цього.

Стефа обняла Дарку за рамена (як вона пахне вся ця дівчина!):

— Коли ми маємо бути добрими приятельками... то я не хочу тобі неправди говорити... Я це кажу до того, що я не можу тобі сказати, чому ти не можеш до мене сьогодні прийти.

TULA-online.org

Дарчині очі вже зовсім стали вогкі від нового розчарування: „Коли сьогодні не можеш приняти мене, що пощо було згадувати про це?" — дорікають Стефі. Все ж Дарка не хоче, щоб Стефа догадалась про ранку в її серці і сміється:

— Я знаю, що то за причина. Ти маєш „рандеву" з якимсь хлопцем.

Стефа не бентежиться:

— Ти помиляєшся... це щось поважніше. Колись може зможу і з тобою про це поговорити. Покищо це тайна, якої мені не вільно зрадити.

— Але, як буде можна, то скажеш мені, що то за тайна... так? — не питає, а проситься Дарка. Для Стефи це зовсім природне:

— Певно, що скажу тобі! Сервус!

Стефа збігає із своїми книжками, але на передостанньому східці зупиняється, бо згори дає їй якийсь знак Оріховська. І Дарка чує на власні вуха, бо не може не чути, стоячи за плечима Оріховської, як та передає їй:

— Отже в шостій!

Значить — ту „тайну" Оріховська таки знає. Значить — Оріховська ближча їй серцю. Значить, из пятнацять дівчат у клясі Дарка не має ані одної щирої душі. А це все разом значить, значить.. що „чоловік" найрадше втік би від цієї школи, від цих товаришок, від цих Лідок, Орисьок, навіть від цих гарних Стеф кудись у світ за очі.

Дарка хоче сама вертатися додому, тому виходить остання з кляси. Під тягарем своїх думок сходить надолину поволі, схід за сходом, але зараз на пятім сході зупиняється, втягає віддих на

TULA-online.org

запас і скоро перескакує по два сходи нараз: Данкова ясна чуприна щойно вийшла з кляси і подалася до входових дверей.

Сьогодні такий лиховісний день. Що то буде, Божечку, що буде, як ще й Данко чкурне тепер у браму, ніби не добачив, не пізнав її? Вже-ж раз говорив їй, що учням заборонено заводити балачки з дівчатами! Та Данко не втікає від неї.

— О, Дарка — каже своєю звичкою — і зупиняється — кілько ви годин мали?

Дарці заплентався віддих у горлі і вона не може відповісти на таке звичайне питання.

— Можна тебе відпровадити кусник? — питається Данко.

„Може йому здається, що він не зі мною говорить?" — припускає здивована Дарка.

— Спізнишся на обід, як підеш зі мною, — дивиться на його змучене лице ніжними, матірними очима Дарка.

— Дурниця, — каже він рухом голови і руки водночас, але таким, що Дарка признає йому рацію: це дійсно дурниця.

— Ти не гніваєшся на мене, що я до тебе не показуюся? — питається і зараз оправдується: — Ті проби в Музичному Інституті, страх, як багато часу забирають мені!

— Коли ти дійсно не маєш часу, то чого я маю гніватися на тебе? — питає обережно Дарка. Слух Данка став вражливіший, як колись.

— Зіпсувало тебе місто, Дарко, — сміється Данко — і ти вже не віриш мені.

TULA-online.org

Дарка воліє про це не говорити. Вона ще трохи і готова робити собі докори, що не він її, а вона його занедбує. Що знає вона нпр. з „тепер" про нього? Що знає вона з його думок і плянів?

— Знаєш, з дому писали, що на Великдень буде шлюб Улянича з панною Софійкою. Погуляємо собі, Данку? А ти хотів би бути ґімназійним професором так, як Улянич? — закрадається до сховища його думок Дарка.

Данко на таке питання має тільки пригорщі сміху:

— Що тобі Бог дав? Я... я... мав би колись бельфером бути? Ти часом щось таке смішне скажеш, Дарцю. Знаєш, чим я хотів би бути? Я хотів би колись бути мандрівником! „ґльобтретером"! — обходисвітом! Розумієш, що це значить?

Дарка не розуміє цих двох нових слів, хоч виразно вичуває їх безодню. Обходисвіт? Вічний мандрівник? А що з нею буде?

Та Данко сам уже спростовує сказане:

— Це тільки така моя мрія. Кожний мріє про щось таке, що ніколи не станеться. Хіба ти ні, Дарцю? Я буду музикою — скрипаком. Я вже сказав це собі і так напевно буде. Ти побачиш... колись будеш про мене в ґазетах читати!

— Я повинна і без ґазет знати про тебе, — злегенька натякає Дарка.

— Розуміється! Ми завсіди будемо собі gut' Freund' хоч би я і виїхав звідси. Я завсіди писатиму до тебе з дороги.

„Тільки це... з усіх моїх мрій тільки це?...

TULA-online.org

Данку золотий"... — починає пхенькати Дарчине серце.

— І що тобі з того прийде, (не зважується сказати „нам") — як ти будеш славним скрипаком?

Теж питання! Данко трохи що не розсердився за нього на Дарку. Ще питатися, що йому з того прийде, як він буде славним скрипаком! А те, що про нього говоритиме і писатиме ввесь світ? А гроші? А подорожі від столиці до столиці? А багаті бенкети на його честь? А те, що його ласки запобігатимуть найбільші достойники? А музичні вечорі по королівських дворах? Знаєте! Ще питати, що йому з того прийде!

— О, будь! Будь, славним скрипаком! — вже власноручно виштовхує його Дарка на цей шлях слави.

— Ти думаєш, що це так легко стати славним? І що ти можеш розуміти з цих справ? — заслонюється Данко перед її поміччю й радами. Може навіть тому, щоб пізніше не потребував ділитися з нею своїми успіхами. А може — гордий — хоче сам пройти цей шлях. Треба знати Данка Данилюка! І Дарка не напихається більше із своїм голосом у цій справі. Вона знає, що тепер треба мовчати. Мовчати і ждати, а там якось усе складеться. Так поступають усі розумні і шляхотні жінки.

— О, Дарко, відколи ти співаєш у хорі? — пригадує собі Данко нагло їх зустріч на пробі і своє здивування: Чому ти сказала мені тоді на вакаціях, що ти не маєш слуху?

TULA-online.org

— Бо так уже є, що я не можу співати на сцені — дає Дарка відповідь, що однаково добре може підходити до правди, як і до брехні.

— Я десь у лютім, а може і скорше маю попис у Музичнім Інституті. Раз граю у квартеті, а другий раз тільки в супроводі фортепіяну. У квартеті грають самі хлопці. Фортепіяновий супровід дали одній ученици з „Лічеул ортодокс". Румунка. Вона вже тепер має трему. Дівчата ніколи не є відважні.

Дарці пригадується одне сумне недільне пополудне:

— Чи та учениця називається Джорджеску?

Данко не любить, коли добиратися до його справ, але цим разом він задоволений, що Дарка знає:

— Так, ти може знаєш її? Так, вона називається Джорджеску, Лучіка Джорджеску.

Дарка хотіла б щось більше довідатися про цю ученицю, але не має відваги спитати.

Така перелякана своїм щастям, що боїться його сполошити отвертим питанням.

— Вертайся вже, Даночку, — каже з вирахуванням залюбленої дівчини. Може ця зустріч, коли тепер перерветься, видасться йому за коротка і він схоче перенести все недосказане на інший, умовлений час... Але Данко не розуміє її. Ніколи не розуміє її. Якже вони зможуть колись жити?

— Я підійду ще кілька кроків і вернуся. Не хочу, щоб ти через мене на обід спізнилася. Добре тобі на станції, Дарко?

— От, як на станції, — зовсім привяла Дарка.

TULA-online.org

— За Веренчанкою не тужно тобі?

— Вертайся вже, Данку, я піду сама. Чого ти маєш через мене спізнятися?

— Дарко!

Дарка хватає його за обидві руки, хоч на дворі білий день:

— Я тільки так кажу... я тільки так, Данку... Я ж хотіла б, щоб ти ніколи від мене не відходив, але так не можна... Сам знаєш, що не можна.

Данко звільнює свої руки від Дарчиних пальців, але очі в нього розкохані та уста тремтять від схвилювання.

— Моя маленька дівчинка, — шепче їй пестливо — іди тепер додому і будь доброї думки.

Вони подають собі сердечно руки, добру хвилину тримають свої долоні міцно одна в одній, врешті розлучають їх. Щасливі, ще із слідами тепла на своїх долонях.

Дарка із звички глипнула на ратушевий годинник. Не повірила своїм очам. Пристала, розглянула уважніше. Потерла рукою по чолі й повіках: як це сталося, що вже три на другу? Адже так мало сказали одне одному, майже нічого не сказали, а кудись пів години втекло! Заки забіжить додому, на три четвертини спізниться. Нехай там. Уже вступає в браму і ще не знає, що має відповісти, коли її спитають, де була. А може і з ким була? Це найважніше. Це просто страшне! Бере за клямку від кімнати і ще не може намацати в памяті хоч би одного, дрібного, як макове зерно, оправдання. Аж як відчиняє двері і попадає на

TULA-online.org

наставлену на сензацію Лідчину міну, знає відразу: не буде ні перед ким оправдуватися.

— Цілую ручку... — Дарка дуже бажає собі, щоб голос вийшов, як звичайно, але якось не виходить.

Пані, замість відповіди на привіт, питається, ніби про якусь дрібничку, що про неї тільки мимоходом згадується:

— Овв, а ви де так засиділися, панно Дарусю?

Дарка не дивиться на паню, але уявляє собі, що з неї мусить десь аж пара бухати з досади:

— Я бачила, як вона... — уже летить з вивареним язиком Лідка. Дарці щойно тепер приходить на думку, що та малпа мусіла її підглядати. Пані замахується руками:

— Лідко, дай спокій, я тебе не питаю.

(Ніби Лідка не розповіла їй усього!)

Потім знову до Дарки:

— Де, де ви були, панно Дарусю? Бо видите, як татко давав вас мені на станцію, то просив, щоб я уважала на вас. Тому хотіла б я знати, де ви були цілу годину по школі.

„Но, но — поправляє Дарка її в думці — тільки не перебільшувати. Не годину, а три четвертини".

— Я була з „кимсь" з нашого села, — зухвало цідить слова Дарка.

— Що значить з „кимсь", панно Дарусю? — Я мушу знати: з ким і де?

Лідка карткує якусь книжку, але Дарка добре бачить, з якою притаєною цікавістю слідкує вона за її словами. „Що за фальш!" — думає.

TULA-online.org

Та цього досить, щоб відразу стати у простій поставі, зухвало, самопевно аж до нахабства:

— Це нікого не має обходити, з ким я була. Я напишу про це мамці... мама знає його.

Одним махом скидає з себе опікунчу руку пані й визволена, зловтішно усміхнена сідає собі напроти на отомані. „Овва, можуть тепер її і на двір викинути!" Панині лиця бліді, як з тіста, наливаються в одній хвилині червонилом:

— Дуже гарне свідоцтво даєте про себе, панно Дарусю! — покривляється пані і виходить з кімнати, затріснувши двері за собою.

Дарці тепер стає прикро: не повинна була так вскипіти. І що тепер буде? У пані не стане прохати вибачення, щоб мали її навіть із станції прогнати. Таку вже має вдачу, чи ж це її вина? Скорше це вина мами, що її такою вродила. — Ні, вибачення просити перша не буде, але як пані заговорить, хочби одно слово, то буде вже чемна і привітлива. Це повинно вистачити. З рідною мамухою починалися від цього всякі „перепросини". Та — ось пані вертається з кухні з листом у руці і кладе його перед Дарку:

— Листонош ще рано приніс...

Дарка бере лист до рук, але не може його відчинити, бо пальці відскакують від нього, як від клярнета: лист заадресований батьковим письмом. Досі завсіди писала мама. Навіть коли тато дописувався в листі, то адреса була завсіди мамина. Що ж тепер сталося? Боже, що могло статися там, дома? Врешті якось відчинилася коперта і випав з неї лист. Такий малюсенький, як візитовий білет.

TULA-online.org

Дарка примкнула очі аж уся кров загуляла на її обличчі.

— Що сталося? Хтось може дома хорий? — кинулася пані.

— Дарко! Дарко! Що сталося? — кричала над вухом Лідка і кинулася до листа. Дарка мусіла признатись, бо й так були б видерли лист з рук і самі прочитали.

— Я мушу зараз додому їхати...

— Але чому? Чому?

— Бо мені народилася маленька сестричка.

— І татко пише, щоб ви зараз приїхали? — ніби дивується пані.

— Татко цього не пише виразно, але я пречінь мушу побачити, як вона виглядає. Хоч це мав бути хлопчик...

Тоді пані, може навіть з зависти, що їй не народилася маленька дівчинка, сказала щось зовсім недотепне.

— Нема на що ще дивитися! Як приїдете додому на Різдво, то буде вже сміятися до вас.

— А я таки сьогодні поїду! Може для „когось" нема на що дивитися, а мені цікаво, як моя сестричка виглядає!

Цього пані було вже за багато і поставилася гостро, як їжак:

— Не говоріть дурниць! Зрештою поїзд гроші коштує, звідки їх візьмете? Я не маю, щоб могла позичити.

І хоч Дарка знала вже, що не поїде, мусіла ще постояти при свому. Таку вже якусь цапячу натуру має.

TULA-online.org

— Але ж я мушу їхати!

Та Дарки ніхто вже не слухав. Пані пробурмотіла щось під носом по німецьки, що мало означати в перекладі на нашу мову: „Піп у дзвін, чорт в калатало" і вийшла з кімнати. Тоді Дарка з розмахом (щоб Лідка бачила!) розложилася писати лист до мами. Хотіла тільки настрашити Лідку, що пише „скаргу" до своїх батьків на неї і на її маму. А поправді вже зовсім розтанула від вістки про народини сестрички.

„Найдорожча Мамухо і дорогий, коханий Татусю!

Дуже хотіла б я побачити нашу маленьку дівчинку. Дуже-дуже, але я знаю, що поїзд коштує і не можемо так витрачати грошей, тому навіть не думаю про те, щоб поїхати тепер додому.

Прошу мені зараз відписати, до кого вона подібна. Які має очка. Яка може бути завелика. Чи дуже плаче? Я хотіла б їй щось купити від себе, як прийду на Різдво, тільки не знаю, що. Мені досить добре. Два рази на тиждень є легуміна, а в неділю завсіди щось з печива. З Лідкою не сварюся, але вона не є моя товаришка від серця. Мама на мене часом нарікала, але якби мамуха мала таку доньку, як Лідка, то аж тоді була б бідна. З Ориською теж не живу приязно, бо ніхто в клясі не хоче її за товаришку. Вона підлизується професорові від румунського і всіх через те пхає в біду. Не знати, що з нею буде, бо дотепер майже ніхто до неї не відзивається. Прошу про це не згадувати пані Підгірській, бо ще скажуть, що я навмисне так виговo-

TULA-online.org

рюю. Мене люблять всі професори, а найбільше професор Порхавка від природи. Тільки тому румунові не можу догодити. Я ходжу на спів, бо мене сам професор вибрав до хору. Ще тепер не вільно мені співати, аж по півроці, але всі думають, що я теж співаю. Данко дуже здивувався, як побачив мене між співачками. Якби мамуся бачила, які він мав здивовані очі! А я така щаслива, така щаслива, що я не гірша від інших. Прошу тільки не зрадитися перед панею директоровою Данилюковою, що я на „міби" співаю.

Тепер хотіла б я мамусі сказати щось на вушко, але в листі то неможливо, тому вже мушу написати: у нас у клясі є одна дуже-дуже гарна (краща від Ориськи, краща навіть від Лялі Данилюк!) дівчинка. Називається Стефа Сидір. Мамухо, я не знаю, що я дала б, щоб вона тільки схотіла бути моєю найліпшою товаришкою. Але не такою, як Ориська, чи як Марця була. Але такою, мамухо, на ціле життя, до самої смерти, такою, як я читала в тій книжці, знаєш, що привіз був мені під ялинку вуйко Муха? Стефа прихильніша до мене, як до інших, але має якісь таємниці, якісь побачення, що про них не хоче, чи не може мені сказати, а це все мене болить. Мамухо, все, що ти скажеш, так стається. Справді, ще не було так, щоб не сталося так, як ти передбачила. Прошу тебе, скажи, що Стефа буде моєю найліпшою товаришкою. Чи бабуся зібрала так, як я просила, насіння з тих стріпіхатих, фіолетових айстрів? Прошу поздоровити від мене Марцю. Цілую руці мамці, бабці й татові Дарка."

TULA-online.org

Лідка стоїть при тому самому столі, що й Дарка, і з сумом дивиться на оцю Дарчину писанину. Кілько разів Дарка підійме очі від паперу, її погляд завсіди наколюється на смуток у Лідчиних очах.

— Вона боїться, щоб я на іншу станцію не пішла. Де тепер її мама візьме серед року нову станціонерку? — злорадісно пестить свої думки Дарка. Вже послинила край коперти, вже рукою прибила, а Лідка все ще не знає, що в цьому листі і пів словечка скарги нема. Ще тільки скочити до почтової скриньки. Дарка, щоб нагнати ще більшого страху Лідці, сягає вже рукою за віко шафи по шапочку...

— Лідко — не витримує врешті — мені добре у вас на станції... Я не хотіла б іншої станції.

Замісць належних поцілунків і якогось дуже теплого слова, Лідка, не міняючи пози, проціджує крізь зуби:

— Дай мені спокій... Ти думаєш, що я не маю про що думати, тільки про тебе? З цього пізнала Дарка, що з нею ніде не числяться. Навіть на платній станції.

VI.

Як кожного, так і цього ранку, сонце по сьомій висисає останні живі кольори із скатерті на столі. Пахне свіжою („правдивою", а не якоюсь там Кнайпа) кавою і пані в нічному кафтанику смарує хліб маслом до школи та наказує, щоб не

TULA-online.org

залишити паперу від хліба в школі. Папір — пергаміновий, купований на аркуші, тож треба шанувати його.

Дарка плює в коробочку від пасти, щоб останками посмарувати черевики і перший раз від коли ходить до тої школи, має велике, сердечне бажання спізнитись. Хоче прийти до кляси в тій порі, коли вже всі в лавках, коли заборонено голосно витатись і обертатись до своїх сусідок. Дарка боїться зустрічі з Ориською. Боїться її ласкавих, наївних очей. Сама має страх перед тією зміною, що зайшла в її відношенні до Ориськи за того пів дня й неповну ніч. Дарка не забобонна. О, ні. Чи ж не виграла тому три роки двацять і пять леїв від вуйка Мухи за те, що принесла йому ввечір косатинів з бабиного гробу? Але тепер починає вірити, що слина малої Кентнер має силу заклину: Ориська вмерла, перестала існувати від хвилини, як Кентнер плюнула на неї. Ніколи Дарка не зможе довірити таємниці свого серця людині, на яку хтось плюнув. Ніколи не зможе почванитись своєю товаришкою, мовляв, оця гарна дівчина з кучерявим волоссям це моя найліпша товаришка.

Татусь оповідав (аж дивно, чому то тепер на станції так часто згадують про те, що колись припадком оповів тато чи мама?), що один його товариш застрілився з сорому, як дістав від брата в лице при якійсь жінці — Дарка підозріває, що річ ясна, він у цій жінці кохався.

„То був »гоноровий« хлоп", — похвалив його безумний учинок тато.

TULA-online.org

Та хто на станції, не може спізнитись до школи. Пані буде так довго крякати, що час утікає, так довго буде тобі ступати по пятах, що для святого спокою вилетиш з хати, як камінь із катапульки.

Дарка, хоч як бажала собі цього, не спізнилася того дня до школи. Здалека побачила Стефу Сидір приперту до одвірка четвертої кляси.

— Я маю тобі щось сказати, Попович, і відділила Дарку від Лідки.

Дарці якби хто поклав на рамя дуже важку руку. І те офіційне „Попович", те причікування і та поважна міна не ворожила нічого доброго.

Сидір підводить Дарку на сам кінець коридора.

— Чи ти знаєш, що ми (хто „ми"? питає себе Дарка) рішили бойкотувати Підгірську? Це твоя найліпша товаришка... Я не знаю... видиш... але я радила б тобі піти за клясою... бо інакше це може зле для тебе вийти...

Дарка задивлена в Стефу думає про щось зовсім інше:

— Ти... ти... будь моєю найліпшою товаришкою... Ти... я більше нікого не хочу...

Але Стефа чекає діловито на відповідь.

— Чому? Чому не бойкотуєте Кентнер, що плювала на неї? Я знаю Ориську... вона направду не думала зле... вона тільки дурна з тим своїм Мігалаке... Чому маєте її так карати?

Стефа схрещує свої пальці:

— Боже, як ти нічого не розумієш... Чи ти не розумієш, що якби вона була таке зробила на го-

TULA-online.org

дині Мірчука, Порхавки, Спілого, чи навіть Міґулева, то ми тільки сміялись би з дурної кози? Але так то чи ти не розумієш, в яку біду впхала вона тим своїм виступом цілу клясу? Ти хіба не знаеш Мігалаке! Та ж він тепер дихати не дасть тобі й Оріховській! Якби це зробила німка, жидівка, то чорт бери... але українка — це щось нечуване! Щось подібне в нашій ґімназії.

Стефа така обурена Орисьчиною поведінкою, що її гарні пальці тріскотять у суглобах, якби хтось ломив їх як білі палочки надвоє.

Дарка застукана святим Стефиним обуренням. Напружує свою здорову думку, щоб збагнути суть цілої справи. Стефа вся обурена каже їй зробити, як усі. А Дарка не може (її пятнацять літ занадто підзорливі, занадто недовірливі, занадто самопевні) обурюватися злом, коли вона сама, в о н а с а м а, не визнала це за зло, не відчула до глибини душі. Ясно, що це негарно виломлюватись зпід товариської солідарности, безперечно, що такий учинок заслуговує на кару, але... але, як їх зрозуміти, буцім-то, якби Ориська таке саме зробила на годині хоч би Мірчука, то тоді такий прогріх був би тільки смішний. Гріх і смішний! Пятнацятилітня Дарчина душа мешкає в домику з простих ліній і не розуміє, якто гріх може мати два обличчя. Може бути тільки одна правда, тільки одна мірка на ту правду, як один тільки був Христос на землі!

Стефа бере її за рамена:

— Ти не розумієш, що так, як Підгірська по-

TULA-online.org

ступила, не повинна зробити ні одна українка? Не розумієш, що це ганьба для всіх учениць-українок?

Ах. І заки її думка, незвична до широких доріг, може зважити тягар гріху Ориськи супроти учениць-українок на цілому світі, чи тільки у самих Чернівцях, перед її очима стає у повному світлі власна кривда, якої вона зазнала від Мігалаке. О, тепер вона вже все розуміє! Аж тепер розуміє, як невибачно прогрішилася Ориська, підлабузнюючись такому, такому „постолакові", такому... Мігалаке!!

— Нічого мені і не кажи... Я так, як усі...

Стефа дивиться на мить їй у вічі:

— Я хотіла б з тобою колись поважніше поговорити про деякі справи... Тепер іди до кляси і вважай!

Дарка не встигає запитатися, коли і про що хоче побалакати з нею Стефа, бо та штовхає її до кляси. Дарка відразу зміркувала, що гамір кляси пливе собі безжурною річкою, оминаючи Ориську, ніби острівець. Усі, якби подіставали нагло більма на очі, що в бічній лавці сидить ще вчора їх мила (гарних всі люблять!) товаришка Орися Підгірська.

Ориська сидить на своєму місці рівно, складно, як порцелянова лялечка. Дарка сідає на своє місце між Оріховську й Ориську. Нічого не хоче, тільки, щоб тепер задзвонили на годину. Та ба! Шкільний дзвінок тільки тоді вміє спішитись, як треба на павзі математичну задачу відписати.

Дарка не розглядається ані вліво, ані вправо. Як спараліжована глядить перед себе і бачить, як

TULA-online.org

золотисте (Боже, як нагадало воно їй „попівський" сад і Веренчанку!) яблучко мандрує від Оришьчиної сторони і стає собі на „позір" перед Даркою.

— На маєш, — шепче ще Ориська.

Дарка любується якийсь час видом яблучка, пригадує собі в уяві його смак, нагадує собі місце в саді, де живе мама і сестри цього яблучка, бере його за кінчик і пересуває пів метра по лавці вліво, перед сам носик Ориськи.

— Ти гніваєшся, Дарко? — тривожно смикає її Ориська за рамя і заглядає в вічі.

— Дарко! — голос Ориськи скаче з таких нерівних височин, що здається, ніби ось-ось розібється на дрібні сльозинки.

— Дай мені спокій, ти... підлизайку! — шарпнулася Дарка і в той мент хтось скричав:

— Попович, не обзивайся! До кого ти говориш?

Ориська якби щойно тепер зрозуміла своє становище в клясі. Вона рванулася на ноги, спалахнула багром, мов би вулькан вибух в її нутрі, підняла руку і, як стояла оперта об лавку, так всунулася на неї. Потім уже, не дивлячись нінакого, з долонями при висках, заговорила якимсь визволеним голосом:

— Плюйте... плюйте всі на мене... можеш і ти, Дарко, плювати... На Христа теж плювали... Христос ще не такі муки терпів... — вона приперла повіки і всміхнулася до когось у своїй візії.

У клясі раптом стало тихо, аж страшно. Хтось, здається Коляска, гукнула:

TULA-online.org

— Комедіянтка! — але слово це не сполошило тиші, а ще й піднесло всю її повагу.

У Косован такі очі, якби дивились на божевільну. Ні, Ориська не божевільна. Дарка це найкраще знає, — тільки, як пояснить це вона їм усім? Вони всі аж скакали б з люти, якби знали, з якою радістю, з якою насолодою, можна сказати, приймає Ориська всяке терпіння.

Навіть не тому, що Орисьчин батько священик, навіть не тому Ориська така побожна.

Вуйко Муха сказав був раз, що всі музикальні люди є дуже близько Бога, бо ніщо так не нагадує молитви, як музика. Ориська грає на фортепіяні від дитини. Але це „дивне" почало творитися з нею щойно в Чернівцях. Це теж тільки Дарці відомо. Може колись-колись Дарка розкаже мамі, якто вони з Ориською заблукали були одної суботи до уніятської церкви, на саму проповідь священика-черця. Зразу було смішно так! хоч як це непристойно — а таки смішно, що сотні людей навколішках слухає проповіди. Ориська штовхнула з устами повними сміху Дарку, щоб та подивилася, як якась жінка товкла головою до камяної долівки... Але згодом були вони обидві навколішках, а по Орисьчиних лицях плили неперервним струмком сльози. Коли опинилися на вулиці (було вже зовсім темно) тоді перший раз призналася Ориська, що хотіла б так терпіти, як Христос. Дарка більше налякалася, як здивувалася:

— Ти не видержала б тих мук. А найгірше, що якби ти раз вмерла, то вже не воскресла б.

TULA-online.org

Та Ориська не хотіла вмирати. Хотіла жити і терпіти за Христа. Спитала ще Дарки, чи жиди справді беруть християнську кров на маци? Вона не має багато тої крови. Ціле життя пила тран, а це хіба найкращий доказ, але якби жиди хотіли її схопити на маци, то вона не боронилась би. Коли Христос міг за нас життя своє віддати, то вона може жертвувати кількома чарками своєї крови.

Так казала Ориська. Може й тепер їй здається, що своїми терпіннями здобуде таку ласку... таку ласку в Христа, що він надхне Мігалаке прихильністю до неї?

Звідки можна знати про чиїсь думки, коли уста мовчать? Ориська підіймає голову, роздивляється по клясі: ніхто, ніхто не збирається плювати на неї?

В клясі спровола зростає гамір. Звідки взявся цей переполох, ця скамяніла тиша? Кому здавалося, що Підгірська збожеволіла? Може грає комедію, може хоче своїм горем викликати в них співчуття і вибачення... Але ж це не така важна причина, щоб аж звертати увагу на неї!

Дарка стоїть на межі гамору, що закреслює щораз то ширші круги, й Ориськи, що не рухається з місця і зазнає такого дивного враження ніби сидить на червоному конику на каруселі, а той крутиться все скоріше... все скоріше... аж до втрати свідомости...

Зате на станції (тепер уже каже вона „вдома") чекало Дарку щось миле: коло тарілок одним ріжком під шматком хліба лежав лист від мами.

TULA-online.org

— Зупа холоне, панно Дарусю!

Дарка торкнулася пальцями листа і пальці почали тремтіти. Вона досягла очима змісту листа й очі наповнились по береги слізми.

— Мама... мама моя... мамуха!... — успокоювала себе в душі цим найсердечнішим з усіх словом. Мама писала своїм гарним, зрівноваженим письмом про все, що діялося вдома. Так точно і справедливо, як тільки мама це вміла. Все, що мама написала, все це була правда. Ні кришки перебільшення, чи недосказу. Тому кожне мамине слово так просто трапляло до серця. Мама тішиться, що її доня, Дарка, погодилася з новим життям у місті. Так треба для Дарчиного добра. Та мамина дитина не повинна почуватися там самітна. О, ні! Мама завсіди думкою при ній. Увечір, коли вже вся хата спить, мама просить Дарчиного янгола-хоронителя, щоб опікувався нею. Із Славочки (це нічого, що замісць хлопчика народилася дівчинка!) велика красуня. Має Дарчині ясні очі й татькове чорне волосся. О, цей малий „ціпендрак" це велика пані! Прошу тільки уявити собі: вона потребує для себе окремої кімнати! Треба було випорожнити „малу" бабусину кімнату. Колись, так, колись, як Славочка підросте, мама буде обидві свої доні однаково одягати. Одне тільки мама від цілого серця бажає собі, щоб її доні, її діти, завсіди у згоді жили й любили одна одну. Пані треба слухати і не вередувати. Треба привикати в житті і до невигід. Розуміється, що бабуся зібрала насіння з фіолетних айстрів. Не тішить маму те, що доня так мало згадує про Ориську. Хто ця нова

TULA-online.org

товаришка, ця Стефа? Що ж мама може радити, коли мама не бачила її на очі? Одне тільки мама напевно знає: недобре зміняти часто товаришок. Минулої неділі було весілля Марійчиної Докії. Поздоровлення Марці мама передала. Ні, ні, як доня не бажає собі, то мама не говоритиме з панею директоровою про Дарчин спів. Чи Дарка зустрічається там з Данком? У школі певно пригадували, що професори нерадо дивляться на те, як учениці ходять з учениками, навіть коли вони добрі знайомі, як Данко з Даркою. Нехай і Дарка цього не робить. Буде час на балачки, як приїдуть на Різдво. Добре? Чи Дарка церує панчохи? А чорний фартушок, чи ще не принищився? Потім багато-багато щирих поцілунків. Маминих поцілунків.

— Панно Дарусю, зупа...

Дарка без надуми набрала ложку зупи і вложила її в уста, але ледви-ледви проковтнула, хоч зупа була зовсім „до людей".

— Я не можу їсти... дякую...

Пані схвилювалася:

— О, це вже знову щось нове, панно Дарко? Чому не можете їсти? Де ви обідали? Прошу тільки...

Може хотіла сказати „без комедій", але зирknула на Дарку пильніше й урвала:

— Ви чого плачете? Лідко, що сталося?

Дарка прикрила засоромлено долонями очі:

— Прошу мене лишити... Мамця до мене писала... Я не можу тепер їсти. Я пізніше... — вона сміялася, щоб доказати, що це ніякі химери і плакала, бо не могла опанувати свого розніжнення. Не

TULA-online.org

силкуючись навіть опанувати своїх нервів, Дарка сперлася головою до стола і стрясалася ціла від недалекого внутрішнього щасливого плачу. Пані з Лідкою на пальцях винеслися з кімнати.

VII.

Хтось ляснув батогом, і дні рушили перед себе, як жваві лошаки, залишаючи тільки мутний порох за своїми копитами. Порох цей звільна припадав загострені, контури неодної події. Не одну чорну годину припорошив сивий пилок забуття. Ориська якби далі плила самітнім острівцем посеред клясового озерця. Але вже ніхто не обурювався, ніхто не ломив рук, чи навіть дивувався, як та, чи інша товаришка позичала в Підгірської сцизорика, чи спитала до котрого речення Міґулів казав вивчитись історії.

Ориська робила ту, чи іншу товариську послугу у християнській покорі, і не шукала стежок, що ними могла б наблизитись знову до кляси. Не потребувала тепер їх може ще більше, як вони її. Мігалаке приходив, як завсіди, на лекції виперфумований та елеґантний, як „фордансер". Години свої вів на досить свобідному шнурочку. Оповідав дотепи і питав звичайно тільки тих, що самі зголошувалися до відповіді. Були такі години, що на них було чути тільки покірний Орисьчин голос. Мігалаке, що зразу не помічав цих жертвенних доказів обожання, тепер приймав з явним вдоволен-

TULA-online.org

ням Орисьчине схвилювання і запобігливі, услужні відповіді.

Стефа Сидір відсміхалась Дарці, скільки разів та звернула на неї свої розніжнені очі. Їх приязнь дійшла вже до того, що Стефа запросила двічі чи тричі Дарку до себе додому. У „гофратів" мерехтіло все блиском і достатками.

— В такім багатстві мусять такі королівни, як Стефа родитись... — подумала тільки Дарка.

А все ж те щастя, що давала їй приязнь Стефи, ніколи не було повне, ніколи не було хоч би без легкого болю.

— Я прийду до тебе завтра — впросилася раз Дарка.

І Стефа зраділа. Видно було, як вона щільно пригорнула Дарчине рамя до себе, але зараз задумалася:

— Завтра пополудне маю заняте... Хіба позавтра, добре?

Ці недоскази, ці за сімома замками таємниці шукали виходу на денне світло, підкопувались, як підземні джерела. Дарка може була б уже рада, якби переловила Стефу на якійсь неправді, якійсь підмаскованій нещирости. Але годі було. Раз якось просила Стефа Дарку піти з нею до парку. Хотіла назбирати собі осінніх листків до моделів на годину рисунків. Жовтень докочувався вже до половини. З парку пахло леготом осени і першими позлітками дерев. Містом поміж мурами із дзенькотом трамваїв пробігала осіння тута. Дівчата йшли попід руки і мовчали. На Семигородській

TULA-online.org

проти шпиталю протяв їм дорогу Данко із скрипкою під пахою. Він ледви доглянув Дарку в госпіху. Минув мимо, але в ту мить обернувся й поздоровив її, весело усміхнувшись.

— Ти його знаєш? — ніби здивувалася Стефа.

— Або що? — не знати чого стривожилася Дарка.

Стефа похитала загадково головою:

— Нічого... Гарний хлопець і гарно на скрипці грає... Я тільки раз його чула, але... — урвала якось несподівано так, що можна було собі самому доспівати „ніколи вже не забуду його гри".

Дарка не питала більше. Дарчин турботливий голос міг би зрадити її. Стефа сама докінчила:

— Але волочиться з тою румункою... і шкода, якби мав він для нас пропасти.

Вістка вбиває Дарку так, як убиває людину грім, чи наглий параліж: їй не стає віддиху і вона нездібна до якогонебудь руху. Ще кілька кроків тягне за собою ноги. Потім пристає, щоб поправити собі комір коло плаща. Ніби то. Мусить віддихнути і відпочити.

— Та румунка... вони вправляють разом... більше нічого, — оправдує Дарка несміло перед Стефою і своїм серцем.

Стефа немилосерна (хіба це її болить?!):

— Чого борониш його, коли добре не знаєш справи? — Якто... щодня вправляють? А тепер, гадаєш, куди він полетів? На „Ґартенґассе" до віллі Джорджесків! Все, що трапиться у нас щось здіб-

TULA-online.org

ніше... щось краще... мусить перейти до чужого табору.

Ця увага тільки підсилює Дарчин біль: невжеж аж так погано з Данком? Невжеж аж така небезпека?

— Звідки він? — хоче знати Стефа.

Вона не розуміє, що Дарці тяжко тепер говорити, що вимовити одне слово тепер для неї так, як постріленому в легені:

— Таки з мого села. З Веренчанки.

— Його батьки, українці?

— Тільки тато, бо мама німка.

— А твої?

— Мої — в найбільшому здивуванні питає Дарка — а хто мали б бути мої батьки?

Стефі забаглося тепер говорити про щось, що ані трохи не підходить до Дарчиного настрою:

— Бо, видиш, можна називатися українцем, а ним не бути... От, хоч би, як Підгірська. Що інше свідома українка... та ніколи б так не поступила...

Дарка отетеріла: що за нова напасть?

— Преціньмій татко свідомий українець, чого ти таке мені говориш?

— Звідки ти знаєш, що твій татко „свідомий українець?" — засміялася Стефа.

Дарку вкололо це насмішкувате питання. Її особисте горе, що спало так несподівано на неї, не дало їй змоги проаналізувати змісту цього слова „свідомий" і „несвідомий українець". Знала так само, як наприклад, що плюс і мінус при електриці притягаються і кінець, знала без пояснень,

TULA-online.org

що бути несвідомим українцем це щось ганебне. Запамятала собі, хоч ген пізніше дочовпалася змісту сцени, як на самім початку приходу румунів на Буковину, десь у девятнацятім році, пан Хорвацький, приятель і товариш татка, сидів у них в кімнаті і з розпукою питався раз-у-раз:

— І скажи мені, Николаю, чому вони мене не заарештували? Скажи сам? Таж я не маю тепер лиця до Чернівців показатися! Ні, ти скажи мені, чому вони саме мене не заарештували? Я тебе прошу, приятелю, якби ти часом почув, що щось говорять на цю тему, то ради Бога, розясни людям, що я цьому нічого не винен. Тяжко, чоловіче, на старі літа з порядного чоловіка помелом ставати... І мусіли вони саме мене не заарештувати!

Сцена ця мигнула тепер через Дарчину голову і вона відповідала зухвало Стефі:

— Прецінь мій татко був арештований, як прийшли румуни. Як не віриш, можеш спитатися кого хочеш!

— Татка арештували були румуни, а ти так легко пристала на те, щоб Міґулів заміняв українську мову на румунську?

Дарка отетеріла: що за нова напасть?

— А ти не дозволила? — спитала вже з люттю.

— Ні, я була проти. Ти забула? — але зараз, якби зміркувала щось, заговорила привітливо:

— А ти хотіла б учитись української історії? Про козаків, про гетьманів, про Січових Стрільців... про українську літературу... діставати до чи-

TULA-online.org

тання історичні повісті по українськи... Хотіла б?

— Хто б цього не хотів!

— Коли так, то добре... я тебе познайомлю з людьми, що будуть давати тобі такі книжки... тільки ані слова нікому про це... Ані слова, Дарко!

— Я нікому не скажу. Можеш мені вірити... А тепер я вже піду, — мусіла відправити Стефу, бо ранка в серці знову відкрилася і так хотілося, так дуже хотілося бути самій.

*

Бувають такі дні при кінці жовтня, що здається, ніби дні ті поскидали з себе осінні плащі і проходжуються тільки в літніх, з розстібнутим коміром сорочках. Тоді — вдруге випускає паростi трава і людське серце живіше оббігають хвилі неспокою. Про сонце в такі дні й не згадувати. Воно таке лагідне та сумирне, що примкнувши повіки можна чути на лиці дрібненький біг його мікроскопійних ніжок.

У такий день прийшов Данко до Дарки. Так несподівано, як приходить гарний сон до людини, а потім зникає, залишивши тільки тугу за собою. Дарка попросила Данка на балькон. Не хотіла, щоб ніодна його частина, ніодин звук чи навіть відгомін його голосу не дістався чужій хаті і чужим людям, для котрих він тільки „перший-ліпший".

— Я думала, що ти вже не схочеш мене бачити... — щось ніби докір, ніби визов. Данко по-

TULA-online.org

шукав за її очима, а знайшовши їх вимірив простісінько свої в них:

— Чому ти так думала? Ми маємо тепер нового професора від математики. Потім ті проби в Музичнім Інституті! Дивись на мої пальці... Вони зовсім задубіли від струн!

Дарка торкається дійсно згрубілих на пушках пальців його рідних, коханих рук і чує водночас, як хтось стукає у віконце її серця:

— Донька префекта... донька префекта...

— Ти дальше вправляєш з тою Джорджеску? — питає на око спокійна, памятна на кожний тон Стефиної балачки про доньку префекта.

Та Данко відповідає так спокійно, як приймає вечір ніч у свої рамена:

— Розуміється! Я ж казав тобі вже, що перепис має бути десь аж з початком лютого.

Дарка забуває за свою жіночу обережність, яка ніколи не показує своїх цілих ріжків і питає:

— І ти приходиш до неї до хати? Вона — дуже гарна?

Данко сміється дрібним, як морський пісок, сміхом:

— О, це „велика пані"! — але докінчує поважно: — але вона грає! Ти мусиш колись послухати її! Вона так смішно по німецьки говорить!

— І тому ти її любиш? — хоче засміятися Дарка, але сміх відбивається об поважне Данкове лице і засоромлено ховається в кутках очей.

— Я тільки люблю слухати, як вона грає. Не бійся, знайдуться такі, що будуть її любити!

TULA-online.org

Стефа говорила правду про Данка й Лучіку. Він навіть не заперечує того. І ця його правдомовна, нічим не приодіта одвертість болить її найдужче. Боїться вже запитати, чи він справді так, як говорила Стефа, буває у Джорджесків щодня. Бо коли скаже „так", то це не буде ані їй навмисне, ані на те, щоб увести її в заздрість. Це буде сама правда.

Дарка напружує кінчики свого серця і торкається ще одної струни Данкової душі, яка повинна б озватись бажаним голосом.

— За мною взявся бігати той Рахміструк з сьомої... Знаєш його?

Струна, шарпнута по самій середині, навіть не бренькнула.

— Чому не знаю? Такий русявий в селянському убранні. Правда? — відповідає без волоконця заздрости Данко. Далекий від того, щоб бодай на мить припустити, що Дарка, власне Дарка така, як вона є, може подобатися ще комусь.

— Що поробляє Ориська? Як ти почуваєшся в школі? Зжилася з товаришками? — ставить такі питання Данко, що Дарка починає тривожитися, чи він не нудьгує в її товаристві. Та коли питає, треба відповідати.

— Ориська? Ориська так поступила, що її ціла кляса не хоче знати. Страшний з неї підлизайко і ще знаєш до кого? До Мігалаке! Мені направду аж сором, що вона з Веренчанки!

— Дійсно Ориська так прогрішилася? — занадто зацікавлюється Орисьчиною долею Данко.

TULA-online.org

Тому власне Дарка буде про що інше говорити:

— Моєю товаришкою є тепер Стефа Сидір. Знаєш, котра то?

Данко прискулює око так, як любить робити це вуйко Муха, коли „під гумором":

— Еге ж, знаю. Можеш їй навіть передати поклін від мене.

— Ви знайомі? — питається скоро Дарка, бо пригадує собі зустріч їх усіх трьох у парку.

— Майже знайомі... Панна Стефа хотіла мене пізнати... а я такий нездара... якось прогавив нагоду.

Данко дивиться в поважне, збентежене Дарчине лице з такою самою напругою, потім розсміюється примирним, щасливим сміхом:

— Ой, ти... ти... дітваку!

Дарка відвертає тепер голову й очі від нього. Данко бентежиться.

— Що тобі? Дарко, ну, що таке?

— Нічого... направду нічого... я така дурна!

— Ти мусиш мені сказати, — каже він голосом, що відразу робить його на десять літ старшим.

Дарка силкується усміхнутись:

— Що я тобі скажу? І пощо тобі казати? Щоб ти сміявся з мене?

— Дарко!! — вже погрожує він, і вона аж тепер признається.

— Бачиш, ти знову... добрий до мене, а я думала... — дурні сльози знову заслоняють світ Божий перед очима і Дарка не може докінчити йому

TULA-online.org

своєї думки: „Бо я думала, що ти вже зовсім пристав до тої румунки".

Дарці чогось тепер уже несоромно за свої сльози. Нехай Данко бачить і знає. Якби могла, то серце своє вирізала б з грудей, щоб він сам міг подержати його у своїй руці і почути, як воно бється для нього. Данко виймає з грудної кишені злежану, невживану шовкову хустину й мягко, ледви торкаючись срібних кульок, виловлює нею Дарчині сльози. Обидвоє сміються при цьому добросердною усмішкою, що вибачає й обіцює. Дарка дивиться на нього своїми чистими, промитими слізми, розжалобленими очима і хоче, щоб він сам догадався те, чого вона йому не сміє сказати:

— Дай собі спокій з тою румункою, Даночку... Ти може сам не догадуєшся, чого ти її щодня мусиш до дому проводити... Я боюся... я чогось боюся, що ця донька префекта стане твоїм і моїм нещастям, Даночку.

Данко пізнає, що Дарчині очі переживають щось:

— Не вільно дівчині бути сумненькою тоді, коли нема причини до цього... Подивися на мене, Дарцю. Так! А тепер усміхнися!

— Будь тихо, дурненьке, — каже Дарка свому серцю — будь тихо! Він не полюбить тамтої, хоч би тому, щоб мені не зробити тої прикрости. Хіба ти не бачиш, як він дбає про твій супокій, дурненьке?

TULA-online.org

— Що ти думаєш в неділю робити? — питається Данко.

Дарка боїться вийти з якимсь готовим пляном. Ану ж Данко схоче умовитися з нею на неділю?

— Бо я вибираюся з товаришами на прогульку на Цецин. Їдемо роверами!

— Хто ті товариші? — цікава Дарка щось більше знати.

— Мої товариші? О, це „файні" хлопці!

І Дарка знову мусить погодитись з тим, що існує багато справ, багато людей, багато часу, що належать виключно до Данкового світа — до „його" власного світа, що розділює їх одне від одного.

Надвечеря золотою драбинкою спускається на дахи міста. Улиця спроквола переходить у шепіт. Данко підіймається і каже собі шепотом:

— Я вже піду.

І Дарка почуває, що з цим словом відривається один за одним атом її серця, але не має сміливости пробувати затримати його.

— Сервус!

— Сервус! — і не проводить його навіть на коридор. Не хоче зустрітись з кимнебудь з домашніх.

Спирається обіруч на балькон і бачить, як Данко на порозі вулиці поправляє собі комір, завертає на пяті і пускається вниз Руською. Перед церквою скручує направо. „Ні, дорога до Джорджеску не сюдою" — зідхає з полекшею Дарка.

TULA-online.org

І раптом звідкись несподіваний приплив гарячого жалю, хвиля докорів і каяття: Як могла вона відпустити Данка від себе так без одного, сердечного слова? Чому не гукнула ще з балькону до нього? І потім дивуватись... дивуватись, що Данко шукає товариства тієї румунки! Тієї... по цигански музикальної румунки! А Стефа... ні, ще ближча, ще рідніша, ще більш пожадана стала вона для неї. За те, що звернула свою увагу на Данка. Хіба ж це не говорить про спорідненість їх душ?

— Дарко! Де ти? — шукає її Лідка.

Дарка прилягає до поруччя. У півсутінках майже зливається з ними. Лідчині кроки дуднять в коридорі, а потім зовсім втихають. Ніч тихенько розсуває засуву від своєї комори.

VIII.

Перший листопад з голими галузками обчимханих дерев. Вигулькнув якось так поквапно, що якби не приїхав був тоді татко, то Дарка не повірила б, що це вже 1-го!

Татко, як усі інтеліґенти, що живуть на селі, урвав пів дня від господарки, дому, школи й ріллі і хотів за того пів дня привезти з собою на село пів-міста. Так! Треба було за тих кілька годин, від ранішнього до пополудневого поїзду: оббігти кілька разів вгору і вниз сходи в „шульамті", повідвідувати всі українські редакції (це ті вістки

TULA-online.org

зі світа, що їх до звичайного громадянина не допускала цензура), заглянути до єдиної української книгарні Гливки, випити чай в українському ресторані в надії, що може зустрінеться там когось з давніх товаришів, потім мамині орудки (довгий-довгий спис), а при самому кінці Дарка. Тому, що Дарка була на самому кінці у списі всіх важних справ, для неї залишилося найменше часу.

Татко на тлі чужого середовища і відмінних обставин був зовсім інший від того татуся у Веренчанці. Якийсь несмілий, чи може тільки робив таке враження. Дарка помітила, що тут, де стільки елегантних, старших панів, якось занадто виразно світив голим хребтом татків футряний комір. І капелюха з такими широкими крисами не носить тут ніхто з добре одітих, старших панів. Давніше це відкриття розсмішило б Дарку. Вона не завагалася б жартувати з татком на цю тему. Сьогодні болить її оця таткова бідність. Проте їй ані трохи не соромно за таткову немодність. Навпаки! Якби від цього стало лекше таткові, якби це мало яке значіння для нього, то вона готова була б узяти його під руку, піти з ним на саму Панську увечір, коли найбільше елегантних пань і панів проходжується там, і говорити кожному:

— Дивіться... цей немодний пан це мій татусь... Але я не соромлюсь його... О, ні! Хочете, то я поцілую його!

— Прошу дуже-дуже поцілувати від мене мамцю, бабцю і... Славочку — передала свій привіт додому. Прощаючись на вулиці, не могла

TULA-online.org

притулитися до татка, тільки погладила рукою витертий комір таткового футра так, якби це було його серце.

Вчула вперше жаль до Славочки, що затримала маму в Веренчанці. Мама теж не має нового футра, але мама має молоде, свіже лице, і тому мама ніколи не може нещасно виглядати. Так, це правда. По зустрічі з мамою завсіди якось веселіше жити. Ціле щастя в тому, що по 1-ому (1-го листопада припало в четвер) була проба мішаного хору. Пятниця, це був єдиний день у тижні, що мав за собою шість попередніх днів і ночей, переповнених сподіваннями і всякими можливостями. День, що хвилював, доводив до безголовя і обіцював так багато, що майже завсіди обманював, бо майже кожної пятниці Данка потягали товариші за собою, а Дарка мусіла задовольнятись товариством Лідки, що плела цілу дорогу ні пришив ні прилатав. Та проте це найбільше очікуваний, намріяний день в цілому тижні. Було так розкішно стояти собі з вухами, як два вогники і любуватись думкою, що там десь за десятками плечей і голів є хтось невимовно дорогий, що дивиться на ті самі, що й ти предмети, слухає тих самих голосів, дихає тим самим повітрям. І від цих почувань збиралася вдячність до Бога і людей. І вдячність до вчителя Іванкова, що дозволив їй приходити сюди, що зрівняв її з усіми тими, що їх Господь обдарив слухом, що хоче з неї „людей" зробити.

Сьогодні вчитель Іванків, якийсь інший, як

TULA-online.org

що пятниці. Не спішиться роздавати голоси. Він виходить на катедру оподалік фісгармонії і жде. Та вже міг би починати говорити, бо в клясі стало зовсім тихо. Може більше із здивування до дивної поведінки професора, як з шаноби до його особи. Відомо, що спів це не такий предмет, щоб за нього аж поважати вчителя.

Учитель Іванків спирається правою рукою об катедру і каже (незвичайним відгомоном відбиваються його слова):

— Коли я ще був учеником, так, це було в сьомій клясі, довелося мені брати сольо в шкільнім концерті, що на ньому був присутний сам президент. За Австрії Буковиною рядив президент так, як у Галичині намісник. Я дуже боявся тоді за себе. Але коли я відспівав свою партію, я зараз відчув, що мій спів зробив враження. Мій професор від співу сам прийшов і поґратулював мені. Тоді хтось із товаришів доніс мені, що зі мною хоче говорити сам президент! Я догадався, що йому подобався мій спів і він хоче сказати мені слово свого признання. Я хотів, щоб президент в якийсь спосіб довідався, що це співав українець. Тоді ще не було української ґімназії. І я рішив, навіть, якби мене не питали про це, сам розказати президентові, хто я. Я був такий перенятий тою думкою, що видалася мені майже зухвалою — заговорити до президента непитаним, що коли президент спитав мене: Wie heisen Sie?, я відповів одним душком: Ruthene.

Спростовувати не було часу. Коли сьогодні

TULA-online.org

вполудне довідався я від пана директора, що до нашого міста має приїхати пан міністер освіти і наша ґімназія має разом з іншими привитати пана міністра співом і показати, що вона може дати з себе, мені прийшов на думку цей інцидент з моєї молодости. Я ще скажу вам щось, що вас напевно не тільки втішить, але і наповнить гордістю так само, як і мене: наша ґімназія єдина школа з усіх національних меншин, якій дозволено на тому святі відспівати свої народні пісні. Я хочу, щоб наші пісні не тільки подобалися панові міністрові, але, щоб ми зачарували пана міністра красою нашої пісні і, щоб вона дзвеніла йому вічно в вухах і, щоб він там, у столиці Великої Румунії, оповідав казки про нашу пісню, щоб ті казки дістались до вух самого його величества короля! Я хочу, щоб вашими устами Буковина дала знати себе його величеству королеві. Говорю це до вас як українець до українців і думаю, що ви зрозумієте мене! На це свято проєктується конкурс одної румунської пісні. Я, ваш професор, кладу вам за обовязок, вийти першими на цьому конкурсі! І те перше місце має здобути не „лічеул патру", як офіційно називається наша ґімназія, але „лічеул українян"! А тепер до праці!

Іванків був схвильований. Захопився власними словами. Захоплення це розлилося теплою струєю по села і затопило, здавалося, собою мозки й серця учнів. Вони не обіцювали, не вигукували своєї згоди, не присягали, але це видно було по

TULA-online.org

тій збитій водно густій лаві, по їх рішучій поставі, що вони зуміють постояти за честь своєї гімназії і добре імя українського народу. Дарка почула, як здовж хребта пробігло в неї дрібними, мурашковими лапками щось гаряче. Це був сором, Сором, що вона не зможе своїм голосом спричинитися до перемоги. Це ж ганьба в такий момент не мати голосу!

Учитель зійшов з катедри, наблизився до фісгармонії і роздав ноти конкурсової пісні.

— Але ж це зовсім легке! — вилетів звідкись оклик.

— Побачиш, яке це буде трудне, коли схочеш бути першим! — відповів учитель.

Проба того пополудня пройшла в поважнім, як ніколи настрою. Всі старалися уважати і вчитель не потребував сердитися ні упоминати в половині такту.

Данко із цієї проби пішов негайно з товаришами (хоч як дуже хотіла розпитати його Дарка, як було на тій прогульці!), але сьогодні менше її боліла така неввага з його сторони. Думки були заняті чимось іншим: ішло про престіж всього українського народу на Буковині!

На розі Головної Дарка доглянула Івонка у склепінні одної брами. В сердачку, притулений до одвірка чекав на когось.

Торкнула Лідку за рамя:

— Перейдім на другу сторону вулиці! Там є Рахміструк... не хочу з ним зустрічатись!

Лідка з недовірям заглянула Дарці в очі:

TULA-online.org

— Не удавай... не удавай, Дарко... прецінь це твій Verehrer. От, не тріпайся... „бери" Івонка, бо сама знаєш, що на Данилюка нема що числити. Рахміструк бігме „взявся" за тобою... чого хочеш? Зле тобі колись „докторовою" бути?

Дарка увільнила свою руку і навскоси перейшла вулицю на другий бік. На віддаль чула на собі Івонкові очі.

„Може колись і Данко вистоюватиме так безнадійно по брамах — мигнула думка — тільки не для мене...

*

На другий день, якби хто підпалив на всіх чотирьох рогах гімназію вісткою про приїзд міністра. Вона оббігла наборзі всі кляси, лавки, від учениці до учениці. Термосила за вуха, відчиняла очі, розрушувала цікавість, піддмухувала самолюбство, воскрешала надію на успіхи, шуміла, гула і клекотіла по всіх закутках гімназійного будинку. Вона виваблювала гуртками учениці на коридори: тут ішли наради, зарисовувалися проєкти, виринали способи оборони.

Дарка бачила, як нерухомі очі Оріховської просверлювали кожний гурток, а вуха, здавалося, видовжувались, щоб схопити нитки розмов поодиноких гуртків і повязати їх в один узол. Вона ані не підтримувала радости учениць, ані не гасила її. Ходила поміж учениці штивна, замкнута в собі з глибшою, як звичайно рискою на передніссі. Дарка припадком перехопила її повний порозуміння погляд з Стефою Сидір і в ту мить стало

TULA-online.org

їй ясно, що існує якийсь дуже близький звязок між оцим стриманим відношенням до справи Оріховської і цікавістю, з якою розпитувала про ці речі Стефа Сидір. Щось таємне (зрештою як і ціла Стефа), ховалось перед Даркою між цими двома дівчатами, чого Дарка не могла ані догадатись ані дослідити.

Дві учениці, добрі співачки, що перестали ходити на спів через якесь непорозуміння з учителем, тепер під натиском товаришок мали знову вписатись до хору. Адже українська ґімназія мусить виграти! Серед проєктів виринуло цікаве питиння: хто буде брати сольо? Відомо ж, що в одній українській пісні приходить сопранове сольо.

— Ох, Попович — примліває Гірська з VI-ої — ти знаєш, що сказала Шнайдер вчора? Вона каже... — це неможливе, але вона так каже! — що я могла б теж те сольо взяти.

Очі Гірської вже не питаються, але просять потвердження цього здогаду.

Дарка не розуміється аж так на музиці. Не може передбачити всіх вимог такого репрезентаційного соля, і тільки спочутливим серцем відповідає:

— Але ж напевно будеш ти співати, хто ж би інакший?

— Ох, Попович! — і більше нічого, але хіба ж цього мало?

Учитель співу подає до відома, що до орхестри, зложеної з найкращих музик усіх ґімназій з української піде: Ілюк і Данилюк Данко...

TULA-online.org

Дарка не може не чути, як за плечима шушукають всі невдоволені, всі зависні: чому тільки два скрипаки з цілої ґімназії? чому тільки ці два?

Але ці холодні хлюпоти невдоволених не всилі пригасити того вогню сподівань, що спалахнув у Дарчинім серцю. Вона борониться перед цією неймовірністю, примикає очі, але „воно" за заслоною повік перед дійсним світом виростає до казки: міністер звертає увагу на особливого, русявого скрипака. Хіба ж не будуть відбивати Данкові очі на тлі засмалених лиць румунів? Смичок у білих пальцях цього скрипака хвилює міністра. Він хоче особисто пізнати його. Говорить з ним і відразу відчуває в ньому майбутню славу. Тепер нема вже чого шукати Данкові в Чернівцях. Мусить їхати у світ. Букарешт; а потім переїзд із столиці до столиці, бенкети..

Дарка борониться перед цими огненними мріями, крутить головою вліво, то вправо, але це нічого не помагає: добра русалка накладає їй на голову корону з самих самоцвітів. Дарка дивиться до дзеркала: таж вона Данкова жінка! Господи, яким прекрасним можуть зробити життя бідної учениці оці добрі русалки!

IX.

Добра русалка таки не всилі відвернути чорного крила, що нависло над ґімназією. Події, що зарисувались були на ґімназійнім небі на початку

TULA-online.org

самого шкільного року, тепер оживали, вставали і наступом ішли на гімназію... Конференція! Конференція! Конференція!

Слово це наганяло стільки страху, що його на думку Дарки, можна було б заступити словом: татари! татари!

Учителі, ті самі „кохані професори", що досі тільки чигали (як це і негарно, але справді можна було їх порівняти до „гицлів", як засідались з арканом на невинних собачок!), щоб „вирвати" ученицю, тепер ходять з бундючно-діловими мінами і треба їх аж прохати, щоб хотіли питати перед конференцією.

Щось неймовірне!

Коляска вже третю лекцію ходить за професором Мірчуком, як курчатко за квочкою, і безнастанно цяпкає:

— Прошу пана професора... прошу мене питати... прошу мене питати...

Професор Мірчук, буває (не за кожним разом) оберне своє залізне лице і відповість таким самим залізним голосом:

— Коляска була вже питана. Записано. Вистане.

— Я все вмію. Маю всі слівця, — проситься Коляска і ніби ненароком висуває перед нього зшиток з гарячими, як кров живої людини, маками.

Мірчук відвертається від порога:

— Учениця, яка не вважає за відповідне держатися шкільних приписів і першого дня науки

TULA-online.org

приходить собі в суконці до школи, найкраще, якби перестала ходити до школи.

Колясці не до жартів від цих слів. Вона з розпукою обертається до кляси:

— Кіндер, може пригадує собі котра з вас, коли я була останнього разу питана? Що я не вміла? Я вам кажу, ну, я вам кажу, що той бельфер готов ще мені двійку увалити... Здурів старий! Кіндер, я не можу принести додому більше, як дві двійки. З історії й фізики буде з мене... Попович, ти була вже в нього питана на конференцію? — мусить знати Міці, як стоїть справа її товаришки недолі.

Так, Дарка була вже питана. Це пригадує собі ціла кляса. Дарка пригадує собі ще щось більше: таємний зшиток з рожами, що помандрував до неї аж з третьої лавки і врятував її із становища, в якому тепер знаходиться Коляска.

Стефа без слова йде до таблиці й певними, спокійними штрихами рисує грізного, з бровами, як у казкового Прудивуса, професора Мірчука.

Під цим образом друком два слова, параґрафи з Мірчукового кодексу:

„Записано. Вистане".

— Додай йому ще роги! Я тебе прошу: дорисуй йому ще роги! — захлистується сміхом Кентнер.

— Нарисуй мені копію в чорновику. Я мушу його такого мати! — просить Романовська, колекціонерка фотоґрафій кінових артистів і карикатур професорів.

TULA-online.org

— Роги! Конечно ще роги! — аж тупотить ногами Кентнер.

— Achtung! — скрикує пів хвилини запізно Косован, бо професор Мірчук уже бачить себе.

— Хто це нарисував? — питається ділово.

Ті дві, що були при таблиці, як сполошені горобці, пурхнули на свої місця.

— Я витягну з того консеквенції — заявляє нарешті Мірчук. Ніхто навіть не дивується такій заяві. Само собою, що так повинно бути. Мусить навіть бути.

— Чи учениці знають, що те рівняється зневазі професора?

Певно, що знають, чого ж би інакше „зображували" шановну особу професора?

— Як авторка не признається, то я піду до директора і консеквенції понесе ціла кляса.

У клясі стає моторошно. Сидір повинна б признатися, до біса! Дехто обертає голову в її сторону. Мірчук не знає жартів!

Що ти на це, Сидір? Нічого. Має свідків, що схоплювалася двічі, щоб признатись, але Міці Коляска моргнула, щоб не рушалась. Знаками натякнула їй, що „в разі чогось", то всю вину перебере на себе. Як має вже мати двійку з латини, то бодай нехай знає за що!

— В такім разі, нехай пан директор подивиться на таблицю (якось тяжко йому вимовити „на мене") і сам осудить до яких вибриків допускаються в клясі типи, що давно повинні знаходитися поза скобками шкільного життя!

TULA-online.org

Натяк виразний, як божий день. Коляска зухвало висуває голову вперед і дивиться просто на Мірчука своїми скісними, визовними очима: „Прошу, дальше, я слухаю! Прошу!"

Але професор не має що більше говорити. Встає і з розгоном виходить з кляси, не зачинивши навіть дверей за собою.

Тоді схоплюється Стефа і кількома помахами губки стирає з таблиці карикатуру.

— Ах! — зойкнула Романовська: ти певно не вдаш уже мені такого в зшитку!

— Тепер нехай приходить директор! — набирає відваги аж тепер мала Кентнер — що побачить?

— Чекай, здається, що вже йдуть.

Тоді миттю Коляска перескакує через лавку і похапними, недоладними рухами на свіжій ще від вогких язиків губки таблиці, накреслила осла з вухами, такими задовгими, як ноги. На хвіст уже не стало часу, бо в коридорі було чути голоси Мірчука та директора.

— Рятуй нас, Мати Божа, — заголосила Ориська і прикрила лице долонями.

Перший до кляси ввійшов директор (Мірчук, схвильований, злий став собі оподалік). Елеґантний, як закордонний дипльомат, він із суворими бровами приступив відразу до речі. Був уже поінформований про суть провини, не мав сумнівів щодо того, хто з учениць допустився цього каригідного вчинку. Директор дивився непримирно просто на клясу. На таблицю не глипнув ані разу.

TULA-online.org

Видно було, що в нього не має двох думок щодо того, що Коляска встигла вже стерти сліди свого злочину. Зрозуміло, що він довірятиме словам пана професора, навіть, якби тепер на таблиці не було ні одної риски.

— Хто позволив собі на цей жарт на особу пана професора? Коляска, може ви скажете нам?

У клясі стало тихо, що можна було не мак, а полову сіяти.

— Я питаюся вас, Коляска, хто дозволив собі на цей грубий, каригідний жарт?

Він зробив рукою рух у сторону таблиці і кляса завмерла.

— Це ж нечувана зухвалість брати собі за предмет своїх вибриків особу пана професора! Я вас навчу!

Директор не докінчив речення, бо рівночасно з його останнім словом розніссся спазматичний, довго, насильно стримуваний сміх. Це сміялася мала Кентнер. Сміялася дитина, що затикала собі уста і ніс, що душилася, щоб не вибухнути. Нарешті все те прорвалося і вона пірвана цим сміхом, не могла вже опанувати себе.

Директор і Мірчук, крутьнули головами на таблицю. Дарці видалось, що Мірчук в одній секунді замінився в сіру піраміду піску, що на очах розсипається в порох. Директор порскнув сміхом (і справді не можна було не сміятися з цього осла з вухами по землю і без хвоста), але миттю заволодів собою, ніби затягнув його кашель, і він

TULA-online.org

відкашельнувся, стягнув грізно брови і заки відчинив уста, Коляска вже сама встала:

— То я нарисувала, прошу пана директора.

— Я з вами не маю нічого більше говорити, бо від сьогодні не вважаю вас ученицею нашої школи. Забирайте свої книжки і йдіть додому. Поговорю з вашим батьком. Завтра нехай прийде до мене до канцелярії.

— Завтра неможливо, прошу пана директора, бо завтра татко має комісію. Може позавтра?

— Мовчіть і виносіться з кляси! — директор був щойно тепер направду лютий.

Коляска в покорі зібрала книжки (виглядало так, що вона давніше спакувала собі їх) уклонилася чемно обидвом панам, а вже від дверей кликнула товаришкам досить голосно:

— До побачення, кіндер!

Директор зціпив кулак, ніби хотів дати ще штовхана на дорогу цій роззухваленій учениці, але згодом спокійно розтулив кулака. Певно нагадав собі, що оце „до побачення" могло бути звичайною формою прощання.

— Поводитися спокійно! Я маю з паном професором дещо поговорити, — наказав ученицям з четвертої кляси і вийшов, забравши з собою розболілого від обурення Мірчука.

Тепер кляса „кинулася" на Кентнер. Та вже не сміялася. Стояла з винуватими, ще вогкими від сміховного плачу очима й оправдувалася, як уміла:

— Забийте, заріжте... посічіть мене на кусники, я не могла... Слово чести, я не могла... як

TULA-online.org

я подивилася на того осла, а директор ще як сказав, що то „пан професор", то в мені щось трісло.

— А тепер через твій сміх виженуть Міці зі школи. Приємно тобі буде?

Кентнер приблідла.

— Не бійся, Ольго, — з серцем успокоїла Стефа Сидір малу гріховницю: не виженуть Міці! Пан Коляска дасть тисячу леїв на фізичний кабінет, Міці перепросить Мірчука і усе буде добре.

— Ая буде добре... — по дитячому опиралася при своїм нещасті Кентнер, але сама бачила, як дуже успокоїли її і всіх слова Сидір.

— Це янгол не дівчина — шепнула Романовській Дарка про Стефу. Стефа мусіла зачути цю увагу на себе, бо почервоніла раптом. Наблизилася до Дарки, закинула їй руки на шию і притулила її до своїх запашних, як свіже сіно, грудей.

Дарка почула, як її гарячого лиця торкнулося щось гладке, оксамитне і цей поцілунок навіть не устами, а тільки поверхнею лиця, значив для неї більше, як усі слова, більше, як присяга.

Здавалося Дарці, що над їх головами злетіли два білі голуби і замість них обмінялись поцілунками, шепнули-воркнули собі щось до вушка і полетіли далі...

Справді, так виглядало, якби Дарці хтось украв мову. А проте її перші слова до Стефи, „найліпшої товаришки", не були такі ясні, як вони обидві бажали б собі цього.

— А тепер уже скажеш мені, куди ти ходиш у четверги пополудні?

TULA-online.org

Стефа заткала їй уста долонею. (Дарці знову пригадалося свіжо скошене сіно. Чи є на світі така кольонська вода?).

— Не говори так голосно! Тепер уже не буду мати тайн перед тобою. У четвер будеш уже все знати, а покищо мовчи. Мовчи, як гріб, — кладе ще раз свою долоню на Дарчині уста гарна Стефа.

Тепер Стефа бере Дарку за стан і заводить її до своєї лавки. Чергові й останні дві години — рисунки. Єдині години, коли можна міняти місця. Професор від рисунків, відомий у Чернівцях маляр-артист, займається тільки тими ученицями, які цікавляться цим предметом. Учениці рисують з довільних моделів.

— У нас так, як у академії — каже Стефа, що і там була із своїм батьком.

Дарка з цікавістю, що межує з подивом, дивиться на виповнену Стефину теку з рисунками.

— Так багато... Коли ти все це нарисувала?

Стефа розвязує блакитні стрічки теки:

— Нема такої днини, щоб я не рисувала... Нічого іншого не роблю... Тільки рисую та малюю. Хочеш подивитися на мої шкіци?

І вона розкладає навздовж цілої лавки обличчя людей, дерева, доми, звірята, цвіти, людські руки, самі профілі, роги вулиць, далекі обрії...

— О, яка гарна! Хто це? — займає Дарчину увагу голівка якогось дівчатка.

— Це татко купив раз на вулиці в одного хлопця ґіпсову голівку... Я її відрисувала... Татко купив її, бо той хлопець казав, що голівка нази-

TULA-online.org

вається „Сліпа дівчина". Дивне, правда? Адже всі людські обличчя з ґіпсу виглядають так, наче б були сліпі...

— А це? Хто це? Стефа!! — скрикує занадто голосно Дарка, і дивиться просто Стефі в вічі, щоб та не мала часу підфальшувати, підміняти правди.

— Ти пізнаєш? — втішується Стефа, маляpка:

— Так, це профіль Данка.

Аж тепер Стефа бентежиться, аж тепер, коли промайнула перша радість молодого маляря, радість, що твір так живо нагадує оригінал, аж „пізнати".

— Данилюк брав лекції гри на скрипці у професора Леві. Від нас з першого поверху було добре видно, як вони вправляли обидва на партері. Ти знаєш, де мешкає професор Леві? Ні? Просто проти нашої віллі. І мені прийшло одного дня на думку нарисувати його профіль. Ти не вважаєш, що Данилюк має дуже характеристичний профіль? Така гостро-гранчаста борода — це дуже характеристичне для всіх артистів.

Дарці вихоплюється необережно:

— Данко казав передати тобі привіт. Він казав, що ви мали познайомитися...

Стефа червоніє так, що аж Дарці стає неприємно.

— Ні... ніколи так не було... з тим привітом, то хіба жарт. Все одно ти подякуй йому. Ні, не дякуй, не треба... то хіба жарт, ми прецінь незнайомі.

TULA-online.org

І вона скоренько, заки ще Дарка встигла надивитись, збирає людей, міста, руки, профілі, звірята, цвіти, сліпу дівчину, Данка — і ховає до теки.

— Пусте! — сміється Стефа й бере Дарку за обидві руки.

— Правда, що пусте? — хоче перемінити у щось жартівливе своє схвилювання, свою таку очевидну радість, що нараз занялась у ній.

— Боже! Таж вона любиться у Данкові — усвідомляє собі якось в один мент Дарка.

І той наглий перестрах, що його підпалює ця свідомість, уже за часинку переходить у щось дуже тепле і сердечне: якась незбагнута тайна зависла над ними троїма, тайна, що звела її із Стефою і кинула одну одній в обійми.

По молитві просить Стефа Дарку:

— Підведи мене сьогодні додому. Я пішла б з тобою, але в нас точно в першій обід.

За брамою школи стає дивно ясно. Тою прозоро-білою ясністю, що нагадує перше причастія і будить у душі щось незвичайно мягке. Перший сніжок!

Безшелесно злітають з висот білі конфетті і ледви торкнувшись своїми крильцями землі гинуть в калюжах. Ті, що причепились до рям вікон, ліхтарень, берегів тротуару як холодний, білий мох, пригадують іще своє істнування. Бадьоріші чіпалися гострих голівок залізних штахетів і одягали їх у чепурні, черкеські білі шапки. Дарка відкинула голову взад наставляючи лице під сніжки: перший сніг!!

TULA-online.org

Перший сніг, як перший поцілунок, завсіди розколихує в душі людини якусь сумовиту радість, що їй ще поети не винайшли імення. Стефа зняла рукавичку і витягнула назустріч молодим сніжинкам теплу руку: надлетіла їх пара і ледви торкнулися теплої руки, перестали жити.

На гайворонську Стефину гривку надлітають сніжинки і значать її білим віночком з дуже зрадливого самоцвіття.

— Боже, як гарно, коли паде перший сніг... як гарно... — лепече Дарка.

Стефа із сніжинкою на віях:

— Сьогодні якийсь особливий день... чи не так? Все щось нове і все таке гарне... Як прийду додому, буду грати... на фортепіяні Schneeglöckhen

Дарка не розуміє гаразд: чи це назва квітки, чи може справді десь є такі дзвіночки, що тільки тоді озиваються, коли паде сніг...

— Я ні на чім не вмію грати. Мамця думає, що я не маю слуху і не хотіла посилати мене на фортепіян... Не вмію ані так малювати, як ти (хотіла ще додати: ані половину твоєї краси не маю!), але я все так відчуваю... Так відчуваю, тільки переказати цього не вмію нікому... Та і кому це може бути цікаве?

Голос Дарки, як цей сніжок, безшелесний і пестливий. Стефа тулить її до свого рамени:

— Я дуже, дуже рада, що ти моя товаришка. Моя найліпша товаришка. Я завсіди мріяла про таку, як ти дівчину, щоб могла так все відчувати, все розуміти... Правда? Часом так хочеться мати

TULA-online.org

когось близького коло себе... часом так хочеться комусь дещо розказати, правда? — і ніби на доказ, питається:

— Скажи мені, але так щиро... зовсім щиро: Данко Данилюк направду казав мене здоровити? Направду?

Голос Дарки заломлюється, можна сказати, перестає жити, коли вона вимовляє оце:

— Так...

— Так? — ще раз хоче чути потвердження цієї великої, радісної новини Стефа.

І Дарка знову добуває із себе оце смертельне:

— Так...

— Ходи! — не памятає себе з радости Стефа — ходи до мене... Я заграю тобі Schneeglöckchen. Ні, таки ходи...

Дарка стоїть і дивиться на Стефу. Так дивиться, якби вся її душа злетіла до тих очей і перетопилася там в один сердечний вогонь. Врешті спромоглася на слово:

— Не піду тепер до тебе... у вас десь тепер обід... Па! Іншим разом, добре?

— Не йди! Не йди ще! — гукає Стефа — зачекай, я тобі заграю!

Але Дарка не чекає на музику з Стефиного вікна.

TULA-online.org

X.

Таємний четвер має перед собою досить стрімкий поріг: середу. Остання лекція румунського. Остання передконференційна година. Тому треба вчитись, вчитись, вчитись... Ще один, ще два дні, а потім, потім попросить Дарка паню, щоб та дозволила їй раз виспатись дванацять годин. Ах!

Румунська читанка з повитягуваними, ослячими вухами, вимучена, за тим і непривітна, наводить тільки сонноту. „Міоріца" — ця чарівна овечка не може ніяк так заворожити, щоб той вірш з трьома „чабанами" знайшов собі місце в Дарчиній памяті.

Пи-уп пічор ди плай,
Пи-о бура ди рай,

читає Дарка й думає водночас: „Це мальовило на стінах має найменше пять літ".

Яша він ин кали,

— „Мої черевички зовсім стратили форму. В чім я піду на Різдво до церкви".

Се скобар ин вали,

— „Так біло всюди... Десь у нас у саді вже є сліди заячих ніжок..."

Вона пересідається від вікна в кут отомани, з отомани коло печі, а звідти знову під вікно.

TULA-online.org

Але ті три череди овець із своїми чабанами ніяк не могли зійтися в Дарчиній голові.

— Вірш мусить влежатися в памяті — вигребує думку, що її нераз повторяв татусь, коли вона ще приватно вчилася.

За вікном „біла сила" — сніг зовсім перемогла „чорну силу" — землю, думає Дарка, якби комусь казку оповідала. Вечір непривчений до засипаних снігом доріг припізнюється того дня.

— Лідко, а якби я „здала" вірш Івасюкові, то мала б з українського „дуже добре"?

Лідка завсіди все знає, коли йде про шкільні справи.

— Так, бо ти мала задачу „дуже добре".

Дарка колись-колись вчилася для таткової приємности Шевченкового „Посланія до живих і мертвих". Тепер, — аж дивно, у памяті малощо пропадає! — повторяє його собі ще раз і ще раз, а за третім разом може вже йти перед пана професора.

На ранок знає Дарка „Міоріцу" напамять згори вділ. Наче добрі карлики за ніч повкладали їй строфи в голову.

— Лідко, ану питай мене! — не може з дива вийти Дарка.

— Добре, добре... бо цей вірш, здається буде питати Мігалаке „на кляси"!

— Може питати собі. Може до товариства прикликати і самого директора. І самого міністра.

В середу, як звичайно перша година — румунське. Хоч — властиво не повинно так бути,

TULA-online.org

щоб найнеприємніший предмет класти на першу годину, і відразу знеохотити ним учениць до решти предметів.

Лідка добре казала: ще не втихли від скрипоту лавки, як до кляси увійшов Мігалаке із записником. У клясі у млі ока стало так тихо, що можна було чути, як за печею павук пряде свою сітку. Мігалаке скинув плащ (на першу годину в середу він приходить усе в плащі), вийняв зпід поли румунські зшитки. Кляса стримала віддих. Але це ще не все: він виймає і відчиняє свій записник. Кляса завмерла. Той румун хотів би всіх подушити, бо поволі (яке йому діло, що шіснацять учениць перестало віддихати?), поволі відчинив записник, перейшовся з ним по клясі туди і назад, підсміхнувся до значків у ньому, підморгнув до кляси, хоч нікому тепер жарти не при голові, перечекав і нарешті озвався:

— Питатиму тільки тих учениць, щодо яких маю сумніви. Не хотів би я, щоб котранебудь з паннів почувалася покривджена. Ті учениці, що понаписували задачі на „інсуфічент", теж не будуть питані... Задача була вже така легка, що коли ще й її не потрапила котра домнішора написати бодай на „суфічент" то я справді не маю з нею про що більше балакати. Тоді поговоримо при кінці року при панові директорові...

Виложивши своє „вірую", він розглянувся по клясі, яке враження зробили його слова. Ті, що були певні свого достаточного, могли тепер свобідніше віддихнути. Засуджені на двійку з румун-

TULA-online.org

ського були бодай забезпечені перед новими тортурами. Тепер усі муки непевности, всі побоювання за виграну, всі муки очікування звалилися на голову тих кількох „сумнівних".

— Домнішора Оріховська!

Наталка схопилася з червоною, як розложистий платок півонії плямою на лиці. Не тому, щоб боялася чогонебудь. Кажуть, що за чотири роки ще не було такого випадку в клясі, щоб Оріховська завинила професорові відповідь. І не було такого випадку, щоб Оріховську приділювати до ряду „сумнівних". Дарка глипнула на Оріховську: лапчастий листок півонії зазначився ще виразніше на лицях, зате береги ніздрів пожовкли, як у мерця. Руки лежали на лавці, як окремі, відорвані від решти тіла предмети, штивні, восково жовті.

— Ви, домнішора Оріховська, на початку року зробили мені докір, що я не вмію добре вчити.

Всі сподівались, що відважна Оріховська заперечить цій очевидній напасти. Але вона не обізвалась. Не ворухнула навіть очима. Дивилась, як і раніше, румунові на краватку.

— Докір такий — дуже немилий для професора... Особливо, коли той професор має всього рік практики за собою... Але ви не бійтеся, що я буду мститись на вас за це. Між румунами є й шляхетні, домнішора Оріховська!... На сьогодні був завданий вірш „Міоріца". Я знаю, що ви вмієте його бездоганно напамять, домнішора Оріховська, але знаю й те, і ви це знаєте, що ви вмієте деклямувати. А від учениці з четвертої ґімназійної

TULA-online.org

вимагається вже й деклямації. Так, домнішора Оріховська, якби я хотів, то я міг би дати вам недостаточно з самої деклямації. Очевидно я цього не зроблю. Не зроблю тому, щоб доказати домнішорі, що румуни зовсім не такі лихі люди, як вона собі думає. Оцією вашою відповіддю, якби я хотів, міг би я попсувати вам ваше традиційне „дуже добре". Тому ви скажете нам тільки дещо про рід поезії, до якого належить цей вірш і кілька слів про його будову. Коли пригадуєте тобі, то скажете ще нам і те, де находимо в румунській літературі його наслідування.

На око питання просте і легке. Учитель, що має нагоду помститись на учениці за якусь там уразу, несподівано показується шляхетним і, як у байці для розумних дітей, за зло платить добром. Все це було б таке звичайне, якби та учениця вміла бодай говорити свобідно по румунськи. Тільки ті, що їх примушувано вчитись у чужій мові знають, наскільки лекше вивчитись цілу сторінку напамять, як сказати „власними словами" два речення. Тих кілька фраз, вивчених і присвоєних, що ними зверталися учениці четверчої кляси до учителів-румунів, у такій відповіді не можна використати. Навіть, якби Оріховська пригадувала собі щонебудь про те, що питає її Мігалаке (в ній хвилині присягнула б на життя батька та матері, що про щось подібне не чула з його уст!), то все одно дістала б недостаточно з граматики. Сяк чи так, присуд на неї вже підписаний. За секунду буде виконаний. Все-ж її думка шукає якогось виходу.

TULA-online.org

Її мозок працює. Чути в повітрі, що він не сам один. Пятнацять істнувань напружує свою волю і память, щоб бодай „для себе" пригадати собі щось з тих річей: Коли це було, як?

Врешті Оріховська з визволенням протирає рукою по чолі. Є.

— Пан професор не згадував про це.

Кляса віддихає. Розвязка така проста, але на неї може дозволити собі тільки найкраща учениця в клясі.

Мігалаке спирається ліктем об катедру так, що його лице прибирає солодку, скісну позицію:

— Чи ви справді не пригадуєте собі, чи числите на мою коротку память?

Оріховська вже в першій половині речення схоплює думку і червоніє вся так, якби внутрі її відчинились жили і залляли її всю гарячою кровю:

— Я ніколи не пробувала рятуватись неправдою...

І не чекаючи дальших питань сідає. Коли б вона цей рух виконала скоро, трохи заскоро, то це виглядаво б на визов професора. Відомо-ж, що учениці не вільно так довго сісти, як довго професор питає її, або тільки надумується, чи кинути учениці ще яке питання. Але Оріховська сідає спокійно. Можна сказати пристойно, без образи для вчителя і самоприниження. І лице в неї спокійне, безвиразне. Може тільки на один тон рожевіше, як звичайно.

Мігалаке якось нервово розглядається по клясі: „Чи дійсно всіх так покинула память?" Ще

TULA-online.org

трохи і він сам попаде у сумнів: говорив він про щось таке, чи тільки мав намір?

— Ніхто не пригадує собі? — ще раз питається кляси.

Кляса дивиться на нього тупим поглядом. Пятнацять мізкових апаратів застрайкувало, а без них память безсила. Коли Оріховська, сама Оріховська не пригадує собі, то... цього досить, щоб вмовити в себе, що про щось подібне ніколи інші не чули.

— Домнішора Підгірська, чи теж не пригадуєте собі, що я говорив про будову вірша „Міоріца?"

Ціла кляса повертає очі на Ориську. Та встає бліда, з півотвертими устами, непритомна з переляку. Беззвучно робить кілька порухів устами, якби ловила повітря і не сідає, а сховзується по побічниці на лавку.

— Подивіться до свого румунського зшитка, — завзявся Мігалаке.

Ориська бере слухняно зшиток, але пальці так тремтять у неї, що вона мусить цілою долонею повертати картку за карткою. Мігалаке присідається до Ориськи (попліч з ученицею!) і сам слідкує за кожною карткою. Так найкраще, бо Ориська напевно не відріжняє букв. Раптом затримує Орисьчину руку, коли та хоче сягнути по нову картку. Зачекати! 2. жовтня ц. р. професор Мігалаке пояснював формальну сторінку вірша п. з. „Міоріца" ученицям з четвертої кляси. Кладе свою виплекану руку на Орисьчин зшиток:

TULA-online.org

— Чи й тепер не пригадуєте собі нічого, домнішора Оріховська?

Оріховська встає і зараз сідає:

— Ні.

Зате клясу пронизує якийсь промінчик. Іде шепіт від лавки до лавки: „Стрівайте, тільки стрівайте, чи не було це тоді перед руханкою? Ага, чи не говорив тоді Мігалаке щось про якісь народні рими? Ах! Можливо. Якже-ж дуже можливо! Тільки — це було оттак, мимоходом. Навіть не казав записувати своїх слів. Та що там! Половина учениць була вже в ґімназійній авлі. Чергової лєкції не згадував навіть про те. А це вже найкращий доказ як мало ваги привязував він до тих своїх кількох уваг про „Міоріцу". Аж раптом сьогодні, коли йшло про Оріховську... Нечуване!"

— Домнішора Оріховська, чи не будете відповідати?

Оріховська знову скоро встає і сідає:

— Я не вмію.

На це слово власне чигав пан професор від цілої пів години. Пів дорогої, передконференційної лєкції посвятив він на те, щоб учути оце речення з уст Оріховської.

Тепер він з лицем осяяним тріюмфом звертається до кляси:

— Ви чули, що відповіла мені домнішора Оріховська, яка має претенсії до найпершої ученици в клясі? Домнішора Оріховська перед цілою клясою признається до того, що неприготована з матеріялу. Нехай-же не має до мене жалю за те.

TULA-online.org

коли я на конференції поступлю згідно із своїм сумлінням. Самі ви бачили, що я хотів домнішорі Оріховській улекшити відповідь, бо я розумію, що то значить не знати іншої ноти на свідоцтві, крім „дуже добре". Та найкраща воля професора може розбитись об таку відповідь, яку я оце дістав від домнішори Оріховської.

Він обтирає невідомо чому шовковою хустиною лице і нахиляється над записником. Дарка дивиться на густі мички волосся і думає трохи що не вголос: Тепер Наталка повинна б підійти до нього і плюнути йому в саме лице. Але ані Наталка, ані ніхто інший в її заступстві не зважується на це.

Мігалаке підводить голову і Дарка в одній секунді зникає з лиця кляси: тепер черга на її букву, на „п".

— Домнішора Романовскі нарисуйте нам ті три шляхи, якими йшли молдовян, унґурян і той із Врапчі.

— Ой, чому він мене не питає? — присувається із своїм тривожним шепотом Дарка до Ориськи. До Ориськи, бо Оріховська відгородила себе від клясових справ і товаришок рівчиком на передніссі, як середньовічним муром.

— Бо ти маєш достаточно, — підшіптує їй Ориська і щаслива, що Дарка заговорила до неї, присувається ближче наліво, до Дарки.

— Направду? — торкається Дарка устами Орисьчиного лівого уха.

— Псс! Так!

TULA-online.org

Тепер Дарка повірила. Тепер, коли захистила власну голову (велику правду, каже народ: сорочка ближча від кожуха), всіма своїми нервами переймається нещастям Романовської. Той румун хіба збожеволів сьогодні до решти: казати визначувати шляхи, якими колись мандрували (а може й не мандрували?) три чабани-бурлаки. Так питати може тільки один Мігалаке!

Романовська держить великий, новорозпочатий кусник крейди, як цукорок і з усмішкою дивиться на вчителя: Чи вона має таке питання брати поважно, чи може це тільки жарт молодого ще професора? Її очі спокійні, усміхнені. Занадто не вірить у повагу питання, щоб боятися.

— Що я маю робити? — питається весело.

Мігалаке відповідає ділово:

— Нашкіцуйте границі *Роминії мари*, закресліть Молдаву, зазначіть де Роминія межує з Угорщиною, визначіть Врапчу, а потім скажете нам вірша і покажете на мапці, кудою мандрували трей чобань.

Білий, гранчастий цукорок у пальцях Романовської починає тремтіти. Востаннє посилає запитний погляд Оріховській. Та знизує плечима: абсурд. Всі постаті в вірші леґендарні, недійсні, якже ж можна визначувати їм на мапі шляхи?

Романовська глипає ще раз на Мігалаке. Він чекає. Заложив руку в кишеню, висунув одну ногу наперед і чекає. Тоді непевна рука найкращої рисівнички на цілу школу нарисовує щось, ніби дуже невдатний, розлитий рогальок.

TULA-online.org

— Що ви рисуєте домнішора Романовська?

— Румунію.

Мігалаке закладає ще і другу руку в кишеню і поволі з очима вперед, як два роги підходить до Романовської:

— Як ви сказали? Я не дочув добре...

— Румунію, так, як пан професор казали — ніби дивується, ніби оправдується Романовська.

Мігалаке малощо вишарпнув їй крейду з рук:

— Можете не рисувати. Учениця, яка не знає, як називається держава, в якій живе, яка не вміє елементарно означити границі тієї держави, може йти на місце.

Але Романовська і думки не має йти на місце. Цупко стулила крейду в кулаці і не поступається. Приготована з матеріялу і повинні її питати. Це її право. Мусить знати, за що має дістати те неминуче інсуфічєнт. Га, розуміється вона прекрасно знає, так само прекрасно, як і вчитель, за к о т р у відповідь дістане вона це інсуфічєнт.

Але Романовська належить до справедливих. Хоче, щоб цей акт кари, чи помсти відбувся формально.

— Я приготована з лєкції, прошу пана професора. Прошу мене питати.

— На місце!

— Прошу мені сказати, з чого я дістала недостаточно. Мене будуть дома питатися, я мушу знати, що я маю відповісти... — її голос починає вже тратити свою рівновагу.

TULA-online.org

— Ага, ви хочете конечно знати, за що? Бо мені так хотілося, бо мені сподобалося виказати вас на конференції з румунського. Можете це переказати своїм батькам. Можете покликатись на мене, я не відцураюсь своїх слів. Розумієте тепер?

Романовська виконує блискавично відрух, якби хотіла крейдою кинути від себе, але за секунду кладе крейду на підставку, обертається рвучко і біжить до лавки. Очі по береги виповнені слізми, але сльози ті настільки мужні, що не скапують.

Кляса вже не чекає нових несподіванок: Оріховська і Романовська поконані. Що ж може ще бути страшне, чи цікаве? Нічого. Справді нічого більше. А все ж приходить несподіванка, коли Мігалаке таким собі звичайним голосом викликує Косован:

— Домнішора Косован, прошу нам задекламувати „Міоріцу", бо якось сьогодні не йде нам з нею.

Косован виголошує вірш рівно, безпристрасно, як зозуля з годинника.

— Дуже гарно. Прошу сідати. Тепер домнішора Підгірська роздасть румунські зшитки.

Ориська з червоними вушками, зашаріла від щастя, що її зустріло, безшелесно розносила зшитки, як Божі дари.

Дарка розкрила свій зшиток і зараз прикрила його окладинкою.

— Я маю форте біне, а ти? — витягнула шию Ориська.

TULA-online.org

Дарка зморщила чоло. Самопевність Ориськи смагнула її, як ремінний батіг.

— Я маю мінус суфічєнт, зате з української задачі маю дуже добре! А це важніше!

— Пс! — остерегла часинку запізно Ориська, бо Мігалаке вже зачув.

— Що ви кажете домнішоро Поповіч?

І не чекаючи на Дарниче оправдання, чи вияснення почав сміятись сам до себе.

— Сідайте, сідайте, домнішора Поповіч, бо шкода часу!

— Я маю мінус суфічєнт, що тепер буде? — звірюється Оріховській Дарка з усією щирістю свого страху.

Оріховська бере її під лавкою за руку:

— Я маю велике форте біне, але це одне й те саме.

— Але я не була питана, — вспокоює саму себе Дарка, — прецінь я не була устно ані разу питана... Я могла устно вміти на дуже добре, тож навіть, якби я мала задачу недостаточно, то він не сміє мене виказати на конференції. Це було б безправство... ні, навіть тому румунові, що нікого не боїться тут, навіть йому цього не вільно робити. Татусь міг би звернутись до директора, до візитатора, до самого міністра. Я ж не була питана... ані разу питана, — борониться розпучливо перед маривом недостаточного.

— Я не була ані разу питана, — каже врешті вповголос Оріховській і знову мусить чути відповідь, що ні трохи її не успокоює:

TULA-online.org

— Я ж була питана і що з того? На одне виходить.

Чистилище перетягається аж поза дзвінок. Врешті, коли ноги під лавками починають ставати щораз більше нетерпеливі, а лавки зачасто пориплюють, Мігалаке відходить. На порозі поправляє плащ, що снувся йому з одного рамени і каже, що домнішори не повинні так спішитись. Багато з них має час і, ще насидяться у четвертій клясі і нарік. Еге ж!

Як тільки Мігалаке зникає в коридорі, четверта саля вмовкає. Всі в німому, нерішучому очікуванні дивляться на Оріховську. Їй сталася найбільша кривда, її особа послужила за найяскравіший приклад, як у цій, своїй, рідній школі потоптано постолом всяку справедливість, прогнано правду на очах всіх...

Але треба бути дитиною Буковини, щоб зрозуміти, що ця українська ґімназія була інша від усіх на світі. Це був не тільки будинок із шкільним інвентарем і площею. Ті люди, що вчили це були не тільки учителі з дипльомами, параґрафами і катальоґами.

На довгі роки перед війною той сам будинок був символом централізаційної ґерманізаторської політики ц. к. Австрії, а люди, що в ньому вчили, безоглядно і послідовно йшли до тої єдиної цілі. Історія нічого не пускає мимо вуха: об ці мури розбилося неодне істнування, неодне людське світле майбутнє розсипалося на кришки, не видержавши напору ц. к. політики.

TULA-online.org

Потім (історія любується інколи в наглих закрутах) одного дня з нагоди смерти, чи вступлення на престіл когось з ц. к. родини, на українській державній ґімназії побіч чорно-жовтого замаяв і жовто-блакитний прапор. З того часу війнуло від цих мурів іншим духом. Сюди почали приїжджати селянські діти, ті, що вимовляли в рідній мові „булька", але по німецьки не сказали інакше, як „алзо". Приїжджали непригтовані, як слід, в чоботах з підковами і залежаних кожухах, але від чого була „українська" ґімназія? Все тут можна було „щось зробити". Не дорогою протекціонерства і візитівок послів (це були ті неповоротні часи, коли записка від посла вистачала, щоб непригтовану дитину прийняти до ґімназії, або перепустили при матурі!), але на основі тієї сердечности і добросердности, що запанувала тепер в цій школі. Творилися нові сили в народі, народжувалися нові цінности, устійнювалася традиція.

А потім приватна ґімназія вже за румунів. Дівчата могли були, коли їх не приймали до державної ґімназії, розбристись по чужих: німецькій, румунській, навіть жидівській школі. Але від чого була традиція? Притулилися в цій самій ґімназії, прийнявши тільки для форми назву приватної школи. Залишилися ті самі вчителі, ті самі лавки, те саме подвіря, ті самі звичаї... І раптом хтось, хто по закону не має навіть права вчити, непокликаний, небажаний топче традицію кількох поколінь, плює на ту сердечність, яка завсіди панувала

TULA-online.org

в цій школі між професорами і ученицями, і намагається цю школу зробити чужою, ненависною...

Ще ніколи самоволя вчителя не була така безоглядна! Правда, в історії української чернівецької ґімназії записані чорним вуглем імена кількох професорів, одного фільольоґа, одного математика і ще одного, що любили долю ученика важити у своїй долоні... але навіть у них кожне „недост" було бодай „про форма" законне. Ще ніколи в цих мурах не впало з уст ні одного професора таке цинічне, визовне:

— Дав я тобі двійку, бо мені так хотілося, а ти можеш іти на скаргу до Бога.

Сьогодні з уст цього румуна-недоуки падає цей удар. Удар, що може викликати тільки дві, протилежні собі реакції: привалити до самої землі, або розюшити до боротьби.

Тому тепер усі дивляться на Оріховську. Від неї повинен піти знак. Вона і ніхто інший має бути тією, що перша має дати гасло хоругвкою.

Дарка тихенько, незалежно від подій, питає себе, що буде тепер з нею і, не чує відгомону на свої питання. Вона теж почуває те саме, що і всі: вона тільки готовий до походу рядовик, що чекає на наказ, кудою рушатимуть... Дарці хочеться ще подивитися власне тепер в Орисьчині очі, але їх не видно, бо їх нема. Ориська так глибоко присклонила їх повіками, так міцно, так щільно обгородила чоло й виски долонями, що Дарка бачить тільки розділ посередині Орисьчиної голови.

TULA-online.org

Оріховська підводиться на ввесь зріст і всі, крім Орисьчиної голови, звертаються в її сторону. Вона потирає рукою чоло, ніби випогіднює його, відвертає голову взад і повертає до кляси усміхнене лице. Так, Оріховська сміється!

Але ж це не те, чого очікувано від неї. Мала Кентнер з жалісним, розчарованим лицем повертається на всі сторони: Що це?

В останніх лавках хтось шарудить папером під лавкою — шукає за другим сніданком.

Вся напруга, все важне і смертельно небезпечне розприсло від цієї усмішки Оріховської. Навіть Стефа Сидір повязана з Оріховською якимись таємними, нерозгаданими узлами у здивуванні морщить свій гарний, як цяцька з цукру, ніс.

Оріховська не скидаючи усмішки з уст, промахує собі рукою дорогу до печі. Тут її місце. Звідси, як з балькону, бачить вона перед собою всіх. Тут, з цього місця хоче вона сказати щось до кляси. Вийнятково тепер хоче вона сказати щось до кляси, ота маломовна, вища понад „юрбу" Оріховська. Вона закладає руки за спину і недбалим, ані трохи не „важним" голосом питається насамперед Кентнер:

— Ти хотіла б, Ольго, щоб я плакала? Смішака з тебе! Таж Мігалаке не дав мені недостаточно з румунського! Він „файний хлоп", правда Підгірська? і знає, що я вмію те, що він каже нам уміти... Але треба було якось покарати мене за те, що мені сміли не подобатися румунські поезії... Навіть Романовська по сьогоднішній двійці буде

TULA-online.org

в Мігалаке підписуватися „Романовскі". Мігалаке знає, що робить. Я певна, що якби він зараз вернувся до кляси і спитався, кому подобається те, що ми вчимося румунського, як папуги, то три четвертини кляси піднесли б руки догори...

— Не маєш права ображувати нас! Яким правом говориш, що ми... що ми всі... ти не можеш знати!

Косован ніколи не була доброю бесідницею, навіть тоді, коли лекцію вміла напамять, а тепер схвилювання зовсім попутало їй язик.

Оріховська поважніє:

— Тебе направду ображують мої слова, Косован? То добре... Можливо, що трапиться нагода показати Мігалаке, що ми його любимо так, як він нас. Побачимо, скільки тоді з вас памятатиме ще про сьогоднішний день. Ти Романовська, не сміши себе і не посилай тата на скаргу до директора, бо тут директором є Мігалаке, не Кваснюк... зрештою це все одно...

— Директор українець... — замітила скоренько Кентнер. Хтось розсміявся з цієї очевидної правди. Тільки Оріховська здивувалася:

— Так?

— І ти будеш мати недостаточно на свідоцтві? — по лукавому була цікава Лідка.

— Або що? Ми тільки помінялися нотами з Підгірською. Не дивіться на мене, як на диво яке. Ідіть, провітріться, бо зараз на годину задзвонять!

Але всі, розчаровані, обманені у своїх спо-

TULA-online.org

діваннях, не рушаються із своїх місць. Навіть ті, що люблять супокій і порядок над усе, хотять упевнитись, що „все буде, як досі".

Тоді Стефа Сидір вдарила долонею по лавці у цю цікаву тишу:

— Що ви позамінювалися в камені, чи що? Гайда на павзу! Наталко!

Вона з бравурним рухом потягла за собою Оріховську. І Дарка бачила, як та недоступна, горда Оріховська відвернула в бік своє лице й заломила пальці.

— Коби я могла так терпіти мужньо, як вона... коби я могла цього навчитися... — подумала собі Дарка. Стояла сперта до одвірка і ніхто не звертав на неї уваги. Вона воліла думати про Оріховську, воліла гострим рильцем розятрювати своє самолюбство, яке раз-у-раз ранила Стефа, як думати про сподівану двійку, що нависла над нею. Тільки про це не чути, тільки від цього чимнебудь і кимнебудь відігнати свої думки!

На „українськім" знову трапилася мала подія. Маленький, нічим незамітний прищик на людськім орґанізмі, до якого ніхто не привязує ваги, який навіть не болить, аж — згодом виявляється, що це рак.

Коли дівчата позголошували вірші на приватні лєктури, професор Мірош ще раз прочитав назви творів і учениць.

Тоді встала Оріховська:

— Зайшла помилка, прошу пана професора, я зголосила не „Причинну", а „Кавказ".

TULA-online.org

Професор Мірош поглянув у список ще раз:

— Оріховська, ви зголосили „Причинну".

— Ні прошу пана професора...

Професор Мірош відложив окуляри і список:

— Чому не хочете зрозуміти мене, Оріховська? Вам дістанеться досить на цій конференції і без „Кавказу"...

Оріховська залишилася непримиренна:

— Як так... то прошу мене взагалі скреслити...

Учитель без дальшого слова взяв олівець і одним штрихом перекреслив впоперек записника. Потім не дивлячись на клясу, пішов до вікна, сперся руками об ряму й так стояв мінуту, дві, три, чотири... Кляса теж ніби завмерла. Навіть ті, що нічого не зрозуміли, ані не запримітили, поводились з якимсь шанобливим супокоєм. Клясу наповнила тиша, якби при ліжку важко хорого. Є в ній німе порозуміння, взаємне співчуття і підбадьорування.

Учитель повернувся до кляси зовсім опанований. Лекція пішла убитою стежкою.

— Самі не знаємо, хто нам приятель... — шепнула Оріховська Дарці.

Дарка подивилася на Оріховську: Чи це до неї? До неї, до Дарки?

Еге ж, бо Оріховська ще раз кивнула їй головою. Дарка вчула, що Оріховська в цій хвилині зрадила їй тайну і тією тайною повязала в якийсь нерозгаданий спосіб себе з нею.

Давно вже не було таких важких, таких томливих днів, як ця середа.

TULA-online.org

XI.

Автім не треба бути несправедливим. Скоріше треба думати, що всі милі несподіванки висять в небі на шнурочку, як забавочки для чемних дітей. Добрий янгол, тільки вряди-годи відірве якусь забавочку від шнурка і кине на землю на потіху засмученим людським серцям. Бо чи ж нема чиєїсь доброї руки в тому, що Данко прийшов до Дарки саме тої самої, важкої середи пополудні?

Прийшов з мокрими черевиками і довго маніжився в передпокою, заки згодився вступити до середини: треба шанувати працю господинь. Направду. Дарці в ту мить згадалася Данкова мама, та німкиня, що більше шанує порядки, як нерви своїх найближчих. Це слова вуйка Мухи. Данко із справою. Так. Прошу: Ляля вже давненько написала була листок до Дарки з Відня на його адресу, точніше кажучи, в його листі, а він завсіди не мав часу передати його Дарці. Тепер, славити Господа, в них уже по конференції...

Дарка бере маленький білєтик до рук і читає ті дрібненькі, як мачок букви і усміхається. Тій Лялі там у Відні хіба здається, що тут цвітуть ще айстри і сонце ані на волос не змінилося з того часу, як вона відїхала. Як можна так затратити почуття часу! А проте... яка кохана, яка золота ота далека Данкова сестра!

— Що пише Ляля веселого? — ставить дивне питання Данко. Дарка мусить мати дуже здиво-

TULA-online.org

вані очі, коли Данко каже: — Я ніколи не читаю листів до себе неадресованих...

Тепер Дарка засоромлюється:

— Ляля цікава знати, як ми всі тут живемо, чи ходимо ще на спільні проходи... а пречінь ми розїхалися... і зима тепер.

До хати ввійшла Лідка і треба було говорити про щось інше.

— За шість неділь їдемо додому, Дарцю, — сказав голосно Данко, а потім, ніби придивившись краще їй, завважив:

— Ти щось мені змарніла! — (сказав при Лідці „мені").

— Вона може не хоче чогось їсти? Оця Дарка... — звернувся до Лідки ніби Дарчин опікун, ніби хтось близький, що має право про ці справи розпитувати.

— Та де там! Дарка дуже чемна!

Щось у лісі здохло, що Лідка бодай раз похвалила Дарку. На цьому розмова з Лідкою урвалася. Просто носом чути було, що всі троє вони тут не у своїх ролях, не на своїх місцях. Може тому, що Лідка стирчала між ними, як кістка в горлі: адже вона не мала зеленого поняття про Веренчанку, про Лялю, загалом про те все, що пережилося за минулі вакації. І хоч Лідка зі свого боку старалася якось підбичувати розмову, вона рвалася, рвалася, аж нарешті урвалася — не було про що говорити. На щастя Лідка власне тоді загадала віднести ґазету (в тому числі писали про міську раду, куди належав і Лідчин вуйко!) до

TULA-online.org

пана Крамера, бо пан Крамер комплєтує всі числа Морґенбляту, а числа з вівтірка не можна вже дістати в цілих Чернівцях.

Тоді Данко (він добре розуміється на таких речах!) попросив Дарку:

— Може підемо панну Лідку відпровадити?

Дарка завертілася за своїм плащем. Данко знайшов його і простер плащ першій Дарці. Намацуючи отвори рукавів почула Дарка, як Данкові гнучкі пальці під плащем в поспіху натрапили на її рамя і гаряче, на одну мить притулили його до грудей. Шапочку одягала Дарка вже зовсім червона.

На дворі, хоч ще ледви пята, ступає мягко, як кіт по болоті чорний вечір. Данко бере дівчат по боках, каже одній і другій приємне слівце і так ідуть утрійку охоче, з гумором по цьому білому, пірнастому кожушкові. Щойно тепер відчувають обидвоє веренчанецькі, які близькі вони одне одному, які повязані спогадами і тугою за селом. Тільки Лідка з цього всього нічого не може зрозуміти. Розмова йде про ніщо інше тільки про конференцію і... недалекий Данків виступ.

Данко жартує, але тому, що жарт цей нагадує дуже правду, для Дарки він прикрий. Данко каже:

— Як будеш на конференції мати двійку, то не бери собі її занадто до серця. До всього треба привикати...

— Ви, як будете грати на тому концерті, то дивіться публіці понад голови... бо ви чули, що

TULA-online.org

казав Іванків: ми мусимо перші бути. Ви тільки вважайте! — не може стримати себе Лідка, щоб не показати перед Данком, що і вона щось на тих речах розуміється! Смішна! Так, якби Данко перший раз на сцені виступав... або якби сам цього не знав!

— Ви вже не журіться, — відповідає Данко з певним себе супокоєм, — ми напевно будемо перші! Напевно! Тоді інакше будуть на нас дивитися ті румунчики з першої ґімназії. Ви знаєте, що вони якось не хотіли нас на лід пустити? Було б дійшло до порядної бійки, якби професори не вмішались були! А тепер їх чорт забере, як ми їх переможемо!

Він сміється переможним сміхом і всі троє ні сіло, ні пало, приспішують ходи. А все ж на душі стає свобідніше, як Лідка зупиняється перед брамою пана Крамера.

— Ви не чекайте на мене, бо мене там певно задержать.

— Ich glaube, du wirst nichts dagegen haben! — відповіла Дарка. Лідка зупинилася здивована, хотіла щось запитати, але тільки знизала плечима і зникла у брамі.

— Нарешті ми самі — каже Данко таким особливим шепотом, що Дарка знає, що цього вечора має статись щось незвичайне. Їй починає здаватись, що вся та візита, той Лялин лист, той перший, саме той по конференції день, це тільки кладочка до того незвичайного й чарівного, що його має у своїм серці для неї Данко.

TULA-online.org

Увесь під вражінням якоїсь розспіваної, переможної радости Данко, можна сказати зухвало бере Дарку за рамена й повертає у протилежний бік від мешкання Дутків.

— Мені не туди дорога додому, — легенько борониться Дарка.

— Твій дім там, де я, — сміється Данко, підіймає собі і Дарці вгору коміри від плащів і женє кудись перед себе, розштовхуючи прохожих ліктями так, як це робиться тільки у великій юрбі. Він просто не тямиться.

Тільки відступають вони трохи від бистрих очей ліхтарень, як цей божевільний Данко бере Дарку під руку. Забув, що він учень, а вона учениця, чи що? Притискає так Дарку до себе, що вона трохи кроку не губить.

— Йому слава у голову вдарила, — опамятується Дарка, але розлучитись з цим коханим, владним рамям не має сили.

З бурого неба починають надлітати ліниво мохнаті пластинки снігу. Щораз їх більше, щораз густіше, аж врешті перед очима не видко нічого, крім мерехтливої заслони. Пластинки заліплюють очі, забілюють коміри, вплітаються між хвосточки Дарчиного волосся, врешті холодними сльозинками течуть по теплих лицях. Поміж жовті смуги ліхтарень і виставових шиб дзвенькотять дзвіночки. Дзвіночки у цю хвилину нагадують чомусь Різдво на селі. Данко сміється, що вони зовсім, як ескімоси. І ці два черновецькі ескімоси ідуть в цю сніговію розрадувані, притулені одне до

TULA-online.org

одного, непамятні на шкільні приписи, заслухані тільки у дзвіночки і стукіт власного серця.

Дарка справді не знає, де вони тепер. Сніг закрутив світом, що ніяк не розбереш, де ти. Здається, людей поменшало на вулиці. І гамір наче б менший. І доми ніби якісь нижчі, а може це тільки їх так сніг примів.

Раптом Данко обертається, бере обидвома своїми „дорослими" руками Дарку до себе і тулить її голову так щільно до своїх грудей, так щільно, що Дарка чує запах його убрання. Вона не має зовсім чим віддихати. Хоче бодай уста добути на Божий світ. Тоді Данко якби тільки ждав на цей мент. Заслонює знову повітря до Дарчиних уст. Цим разом уже не грудьми, але своїми устами. Натрапивши на Дарчині уста, вони ще за чимось неспокійно шукають по них. Дарка чує їх гарячий, лоскотливий подих у кількох місцях нараз. Вона не пручається, не відриває голови, не віддає їм поцілунків, думає тільки, як за ґратами свідомости:

— Вже сталося... Боже і це вже сталося...

Данко нарешті пускає її жартливо:

— Тепер ти вже моя „наречена".

Дарку починає боліти цей неповажний тон. Цей веселий голос! Не повинен він у таку хвилину сміятися. І їй стає раптом, так раптом, якби хтось згасив світло перед очима, сумно. Але — він іде поруч неї, її хлопець, її Данко і вона мусить вибачити йому його необачний сміх. Думає тихенько, щоб він про це ніколи не довідався:

— Властиво він добре сказав, що від тепер

TULA-online.org

я вже його наречена... Коли між нами аж до того дійшло...

Хоч їй здається, що Данко в такім розгулянім настрою, що поцілував би кожну дівчину, яка навинулась би під руку у таку дивну хвилину. А все ж: що сталося, те вже є, і цього ані заперечити, ані завернути не можна.

Данко теж замовкає. І вони йдуть щораз то поволішим кроком, щораз то ближче попліч так, що Дарка починає зазнавати дивного враження, ніби їх тіла, їх лиця, їх очі зливаються.

— Я не знаю, де ми? — запитує навмисне Дарка, щоб переконатися, чи її голос належить ще до неї, чи вже теж змішався з Данковим.

— Я зараз випроваджу тебе... зараз будеш вдома, — відповідає їй Данко тим самим шепотом.

Тепер Дарка починає лякатися того, що зайшло. Але почуття цього гріху робить її тільки зарозумілою.

— Боже, що зі мною?

Іде кудись за Данком іще два кроки, спускає повіки, щоб знову і знову пережити враження від свого радісного, зарозумілого гріха.

— В неділю піду до сповіди... Як я могла... Боже, як я можу ще тішитися цим...

Данко на прощання цілує Дарку в руку. Не так, як звичайно цілується. Ні, нічого не стається тепер, як „звичайно": він обертає Дарчину руку й цілує її в саму жолобину долоні. Це майже те саме, якби він ще раз поцілував її в уста. Дарка, зачарована цим дивним поцілунком, не може

TULA-online.org

з місця рушитися, хоч вони вже перед її брамою. Данко дивиться часинку на неї, потім бере її мягко за плечі і втручає в браму. Дарка виразно, зовсім виразно чує, як ті пальці, торкнувшись її плечей, теж втрачають свій звичайний супокій. Особливий вечір, особлива хвилина.

У півтемній брамі Дарку охоплює такий дошкульний, безпритульний смуток, така сердечна потреба плачу, що вона не зважає нінащо, притулюється в кутку до стіни і плаче беззвучно тими гарячими, повними слізьми, що облегчують серце.

В цьому куточку застає її Лідка. Лідка бере її зразу за якусь заблукану жебрачку, бо не пізнає її, а потім настрашується Дарчиного виду, коли пізнає її:

— Що з тобою, Дарко? Що тобі? Ти щось згубила? Зробив тобі хтось щось злого?

Дарка ховає лице в рамена доти, доки не розкриває їх, як два крила і не падає Лідці на шию. Вона обціловує в безтямі все здивоване Лідчине личко:

— Лідко! Якби ти знала, Лідко! Якби ти знала, що за день в мене сьогодні!

— Сказав тобі Данилюк, що любить тебе?

Дарка заперечує головою: „Ні, ні". А це значить стократ щось краще... Пяна пережитим Дарка не зважаючи на приписи доброго „виховання" звалюється у „спільній" кімнаті на отоману і має таке враження, ніби лежить на хмаринках і летить кудись у засвіти.

Рано Дарка будиться з ясним, хоч не зясо-

TULA-online.org

ваним щодо своєї причини, почуттям, що сталося щось важне. В людей вражливих буває це дуже часто: забувають про причину події, забуваються про неї саму, а відчувають тільки саме враження, сам його запах, приємний або неприємний.

Подивилася через вікно на сніг і зараз собі усвідомила:

— Преціньь вчора „те" сталося між мною і Данком...

Потім здивувалася, що за ніч, тоді коли вона спала, коли ні про що не думала, так багато змінилося довкола. Довго не мала сміливости назвати поцілунок його дійсним словом, а думала про „подію", в якій брала участь, про „те", що зробило її ніби старшою, ніби втаємничило в одну нову загадку природи.

— Моя мама тільки те знає більше від мене, що мала діти... — блисла думка, і Дарка відчула, що той Данків поцілунок носить вона не тільки у своєму серці, але і у своїй крові.

Лідка бризнула на неї водою. Дарка не віддала їй так, якби це була зробила іншим разом:

— Від тепер... мушу себе статочніше вести... — думає поважно.

XII.

На дворі трусить той сам сніжок, що вчора ввечір. Зима бродить по коліна у снігу, а сніг той, як упертий хлопчисько: що його за день зіпхають з тротуарів, то він за ніч знову вернеться.

TULA-online.org

Дарка зустрічає, як звичайно у тій порі, учениць і учнів.

— Вони навіть не догадуються, що вчора сталося... Їм на думку не приходить, що оце здоровить і минає їх Данилюкова наречена...

Хоче чимскоріше застати Стефу Сидір у класі. Але ледве добачує на тлі плащів на вішалі її мармуровий профіль, ховається з своєю радісною новиною в сам глиб серця. Якже ж може розповісти про „те" дівчині, що рисує Данкове лице! Але і нікому іншому крім Стефи не може розповісти про це. Вона почуває, що її похмілля протверезиться, розпливеться, як вона не поділиться ним з Стефою.

— Коби ти знала, Стефо, коби ти знала!... — ховає своє лице поза Стефині рамена.

Але це не те. Щось у ній горить, щось кричить, щоб усе усе розказати...

— Скажи мені... преціньь мені можеш сказати... — ніжно притримує її голову на своїх раменах Стефа.

— Я така щаслива, Стефо! Коби ти знала... вчора — її голос переходить у гарячий шепіт — вчора відпроваджував мене Данко Данилюк, і коби ти знала...

Стефині руки легенько сховзуються по Дарчиних раменах.

— Не говори мені більше... Ти думаєш, що я не догадуюся?

„Пощо я їй сказала! Пощо зробила я це! трохи не кусає собі пальців Дарка.

TULA-online.org

Стефа намагається, ах, як намагається, не дати пізнати по собі ніякої зміни. Звільняється від Дарки і каже звичайним, як до товаришки голосом:

— Сьогодні в четвертій прийду до тебе і підемо кудись... Памятай...

„Яка я підла... А вона, моя квітка, яка вона шляхетна. Я зробила їй прикрість, а вона „хоче втаємничувати мене у свої тайни"... бичує себе докорами Дарка.

Пополудні приходить Стефа на пів години скоріше. Зачиняє двері, коли годинник вибиває два рази.

— Убирай плащ і ходи, — каже Стефа коротко. Це значить, що не можна розбалакуватися у вухатих стінах.

На тротуарі Стефа переходить на лівий бік:

— Ще маємо час, — каже так, якби Дарка знала про що йтиме річ.

І тільки всього. Дарка дивиться збоку на Стефу: „Якби не мій язик, якби не моє дурне серце, що не вміє потихеньку тішитися, то я вже усе знала б... Стефа не мовчала б так, як тепер"...

І знову та дошкульна мовчанка, що не знає секунд, а години.

Врешті (вони вже при кінці Панської) Стефа бере Дарку під руку (але не є це той теплий, сердечний рух, що колись!) мабуть хоче мати її ближче себе, щоб вітер не розносив задалеко того, що говоритиме:

— Я маю з тобою про щось поговорити, але

TULA-online.org

ти повинна дати мені слово чести, що нікому про це ані слова...

— Даю слово чести...

Мабуть Дарка заскоро зазначила свою готовість, бо Стефа якось недовірливо глипнула на неї:

— Щоб так твоя мама була здорова і жила, Дарко?

Мама? Дарка з перестрахом подивилася на Стефу: чи може бути на світі аж така велика тайна, щоб ручити за неї життям мами? А якби так, не дай Господи, у нестямі вихопилося необережно якесь слівце, то тоді мама... ні, ні!... на все інше присягне, закленеться, тільки не на життя мами.

— Даю тобі слово чести... Ти не віриш мені?

За другим разом Стефа вже вірить. Бо в Дарки голос статочніший, відповідальніший за свої заяви.

— Я не буду тобі багато розповідати... Ти бачиш сама, до чого йде в нашій ґімназії... Бачиш (Стефа зовсім забуває про те, що Дарка приватистка, перший рік у ґімназії), що з кожним новим роком тратимо щораз більше прав... Минулого року мали ми ще двомовні свідоцтва... цього року, кажуть, будуть вже тільки в румунській мові... Навіть така історія... Ми мали тільки румунської історії вчитися по румунськи... а що зробив з нами Міґулів? Піддурив, підійшов клясу. Зрештою, будеш бачити, на рік і так заведуть історію у всіх клясах по румунськи...

— Преціньо Міґулів українець, — хоче добре зрозуміти Стефину мову Дарка.

TULA-online.org

— Дай мені спокій з такими українцями!... Ти не видиш, як він і директор запобігають ласки навіть такого Мігалаке? Як так далі піде, то в нашій ґімназії знесуть українське, як предмет. Тому, бачиш, це страшне було б, якби ми навіть своєї історії... своєї літератури... не знали... Тому є між учениками і нами самоосвітній гурток... Вчимося там української історії... брат Оріховської привозить нам українські книжки з Галичини... Чи ти не хотіла б до нас належати?

Дарку починає лякати ця поволока протизаконности, а водночас вона почуває, що цікавіше для неї від рідної історії, від тих таємних, заграничних книжок, те щось заборонене, те небезпечне...

— Я тебе не силую, — не накидується Стефа, — коли не можеш, то кажи одверто.

— Ти певно думаєш, що я боюся? — визиває Дарка. В ній уже починає розгорюватися фіолєтний вогник сподіваних небезпек і пригод.

— Коли так, то ходім скоро, щоб ми не спізнилися... Сьогодні сходини в Оріховських...

Дарка проковтує вістку з такою жагою, якби ціле життя чекала на неї. Її плідна уява займається від цього вогню і Дарка вже бачить ту таємну, непривітну для чужих не то хатчину, не то комірчину... десь під, чи над мешканням Оріховських... того брата Наталки... того таємного, невпійманого, як духа, брата з Галичини... і книжки, не такі, як звичайно, але більші за євангелії, більші за всі інші... Стоси, гори... книжок... книжок... книжок...

TULA-online.org

І якже ж мусить вона розчаруватись, коли Стефа веде її до звичайної, мешканевої кімнати, коридором, попід вікна сусідів, відчиняє двері до тієї кімнати і Дарка бачить там майже самих знайомих... Іванчук, Циґанюк, Косован з четвертої... Федорович з шостої... Самі знайомі, всі знайомі, крім двох хлопців.

— Маємо ще одну нову, — каже Наталка і цього досить. Ніхто занадто не дивується цьому, ані не тішиться. Ніхто не підходить до Дарки, не вітається з нею. Якби її тут зовсім не було.

„Тепер вони певно відчинять оцю шафу, і пічнуть з неї виймати...", рятує рештки своєї розбитої уяви Дарка. Але не повторяється нічого з „Тисяча й одної ночі".

Вражає її тільки те, що всі вони поводяться мовчазно. Ніби братство, що присягло досмертну мовчанку.

Дарка починає почуватися якось дивно. Так дивно, як у самотньому домі, що в ньому „страшить". Врешті Циґанюк протинає тишу своїми кроками. Іде від стіни і стає біля стола. І від цього звичайного руху набирає все якоїсь незвичайної важности... Зникають усі знайомі. Їй тільки так здавалося, що цих усіх із масками на обличчі людей, вона колись бачила. Всі вони наче скуті з собою ланцюгом якоїсь таємної присяги. Циґанюк витирає цвікер і заповідає, що він „сьогодні" (відколи і як довго сходяться вони?) говоритиме про Мазепу.

TULA-online.org

„Це-ж лекція історії", приводить себе до дійсности Дарка.

Та чи так хтось викладав коли історію? Циґанюк говорить про бунт, про зраду, так, якби Мазепа не зраджував і не бунтувався тому більше двісті літ... навіть не вчора, а сьогодні, тепер, у цій хвилині, басує на білім коні з булавою в руках... і кличе за собою... Голос Циґанюка стає щораз тихіший, щораз виразніший, і Дарка чує, як у неї починають за спиною переганятись мурашки.

Раптом Циґанюк перескакує на випадок Оріховської і Мігалаке. Звідки? Де тут Мазепа?

Що таке? Він хвалить... не може бути?! Той сам Циґанюк, що захоплювався бунтом Мазепи, тепер хвалить супокій Оріховської? Добре зробила товаришка Наталка, що не розголосила цієї справи... Її використається у слушніший час... Тоді, коли треба буде піти не тільки проти одного Мігалаке. Ще одна справа. Не добре зробила шоста мужеська, що бунтувалася проти Міґулева... Треба не розтрачувати цього дорогого, доказового матеріялу... Нехай іще до якогось часу...

Дарку осліплює ця сміливість, та самопевність, з якою Циґанюк говорить про ці справи. На її очах, як вулькани, вибухають нові правди... на очах народжуються з повітря нові поняття, нові закони... Ніколи-преніколи досі не уважала вона українців за власників Буковини, за її політичних власників... Була Австрія, „належалося" до неї, потім треба було належати до румунів... Потім ніколи якось не могло їй вміститися в голові (скільки ро-

TULA-online.org

ків вчили їх ґеоґрафії з інших мап, і казали означувати країни іншими границями!), що назву, саму назву „Україна" можна віднести і до Буковини... Прецінь тут можна було вживати тільки саму тінь цього слова, тільки його прикметник: українська мова... українські села... але Україна? Тут, на Буковині? Тимчасом Циґанюк вірить у це... Дарка вдивляється в нього за столом і бачить, як обличчя Циґанюка починає замінюватись в якусь фосфоричну кулю, що починає більшати, більшати, аж врешті Дарка не бачить перед собою нічого більше, тільки світляні стіни з безліччю очей... Циґанюк, Іванчук, Оріховська і всі ті, що прийшли його слухати... це одна людина. Якась одна леґендарна постать, яку румуни намагаються вигнати з Буковини (з України?) але не можуть її знищити, бо вона по цілому краю має тисячі-тисячі голов, і рук, і сердець. У Веренчанці татко і Уляничь теж належать до „одного чоловіка".

Чому татко? Хто казав, що татко? Ну, так, татко прецінь також.

Адже ніхто інший, тільки татко оповідав комусь, як то давно, ще перед світовою війною воювали на одних зборах кількадесять учителів за одне слово „український". Ішло про те, чи вислати телеґраму до найяснішого пана від „руського", чи „українського" вчительства Буковини. Перемогли українці і татко був по стороні переможців.

„Але — схильнула думка у протилежний бік — Данко не належить сюди... Він зовсім щось

TULA-online.org

інше... Ні... напевно... вона не помилиться... він не з їх світа".

І вперше, вперше у житті почуває Дарка щось наче сором, що Данко, той понад усіх і понад усе Данко, не належить до цієї громади.

Коли раптом починають співати і грати на ґітарах, коли той сам Циґанюк хапає за скрипку і видобуває її десь зпід ліжка, Дарці здається, що в засніжених небесах десь раптом ударив грім. Стефа нахиляється над її рожевим від здивування вухом:

„Зараз вернуться батьки Наталки... Нічого не мають проти, як ми трохи поспіваємо й пограємо в їх домі..."

Дарка не знає, куди ті батьки ходили і звідки повертаються. Її вухо ріже ця блазнувата, „не на місці" музика, ці відчинені до черінних зубів уста, такі ще перед хвилиною багатомовні своєю мовчанкою. Дарка не може перенести зудару настроїв і тому шепоче Оріховській до вуха:

— Я хіба вже піду додому, Наталко... я... Мені здається, що я не маю тут уже чого шукати...

— Як хочеш, можеш іти, — відповідає голосно на шепіт Наталка.

Цей дім, видно, не знає звичаю задержувати гостей. Але зараз нахиляється над Дарчиним спантеличеним лицем і шепче:

— Не будь наївна... старі Оріховські ніби „не знають" чого ми тут сходимося... Але якби що до чого то їх дома не було, а забавитися дітям вони ніколи не боронять...

TULA-online.org

Тоді Циґанюк — Господи, як одна хвилина може змінити людину, перед хвилиною це люцифер, демон, пекельний вогонь! — тепер Орест Циґанюк у непригладженім убранні з Адамовим яблуком замісць краватки, відкладає обережно скрипку й питається Дарки:

— Чи маєте щось проти того, щоб я вас до хати відпровадив?

Чи Дарка має щось проти того? Треба б насамперед запитати, чи загалом Дарка має тут якесь слово, коли вже і замісць неї відповідає Стефа:

— Добре!... відведіть Дарку... тай можемо розходитися вже поволі... Співати! Но! „На зеленім мості..."!!

Циґанюк сходить перший сходами, а Дарка за ним. Як хтось не розуміється, навіть настільки на чемности, то Дарка не настоюватиме на ній, вона думає собі за Циґанюковими плечима: „Коби я ще курку під пахою мала, тоді зовсім виглядали б ми, як пара ґаздів, що ідуть у куми".

На тротуарі зрівнюються. Циґанюк навіть не помічає, що Дарку пустив на лівий бік.

„Він уже такий... інший від усіх"... — хоче якось оправдати, а може зрозуміти його Дарка.

— Де ви живете? — перше його питання до Дарки.

— На Руській.

— Ага!

Аж десь по якихось пятьох, а може навіть сімох хвилинах нудного та смішного ходу, знову

TULA-online.org

питає Орест Циґанюк (голос у нього повільний, аж лінивий):

— Слухайте (навіть без „товаришко"!), яка ваша думка... про участь нашої ґімназії... в тій академії в честь міністра?

— Я... я хотіла б, щоб наша ґімназія виграла... хочу сказати, щоб вийшла перша! — дає певну собі відповідь Дарка (хоч не можна сказати, що вона гаразд зрозуміла питання). Відповідь, що єдина може заслужити собі на похвали і признання в Циґанюка.

— Слухайте... — обертає ліниво Циґанюк: — ви також за те, щоб наша ґімназія співала перед тим „постолаком"? Може уважаєте ще це за велику ласку, слухайте!?

Дарка ніяковіє. Чи глум, чи гачок до дальших питань?

— Так, я за тим. Я хотіла б, щоб навіть сам король послухав наших пісень... Нехай би всі знали, що вони нам не рівня!!

Заявляє занадто вивчено, занадто напамять, може саме цього від неї хочуть?

Циґанюк застромлює обидві руки в кишені (слово чести, аж сором з ним вулицею йти!):

— Слухайте, а якби так, — але уриває, бо перед ним виросли, здається, якби з землі вирнули, Лідка й Івонко Рахміструк.

Лідка з місця підняла гамір:

— Кого я бачу! Ее! Кого я бачу!

Івонко, заскочений, розпромінений цією незвичайною зустріччю, мовчав.

TULA-online.org

— Ти куди волочишся? — запитала Лідка просто з моста Дарки.

Дарка відрухово подивилася на Циґанюка. Той, хоч не помітив її безпосереднього погляду, зорієнтувався миттю в ситуації:

— Я зустрів панну Дарку коло почтової скриньки, як кидала лист до мамусі. Тому, що ти повинна опікуватися панною Даркою... то, щоби знала, що вона не була сама на місті... ні... із Стефою Сидір... тільки, що я ту відправив додому, бо це не в моїм стилю говорити з дівчатами при свідках... Знаєш уже тепер, де була панна Дарка? А тепер відпроваджую панну Дарку додому...

— То може б ми... — хотіла Лідка вгодити Івонкові.

— О, вибач, — перебив їй Циґанюк: — не на те відправив я Стефу, щоб тепер так відступати... товариство панни Дарки Рахміструкові. Ідіть наперед, ми підемо за вами...

Ледви ця пара віддалюється від них, як Орест Циґанюк міняє голос і вираз лиця, якби зняв маску, і каже надсподівано сердечно:

— Слухайте... ми довго радили і обдумали цю справу... про можливість нашої участи в тій академії з усіх сторін... Зразу думали так, як ви. Так зрештою, як більшість досі думає. Думали: заспіваємо і притьмемо всіх нашою піснею... Але врешті прийшли ми до переконання, що ми не повинні співати в честь румунського міністра! Ми вирішили — ви слухаєте мене? — що не будемо... співати — ані в тім загальнім хорі, а ще менше

TULA-online.org

пописуватися українською піснею перед ним... Це було б чисто по муринськи! Слухайте... не перебивайте мені! В нас хоче вмовити Іванків, що ми цим виступом зробимо пропаґанду українській пісні... може навіть культурі... Може він і рацію має, тільки нам непотрібно пропаґанди серед циганів! Нам непотрібно, щоб вони нас хвалили, бо ми... загалом не хочемо їх знати! Слухайте, щоби ми навіть цей один раз їм заспівали, то це означало б, розумієте? то це означало б, що ми погодилися з думкою, що вони тут мають вічно бути! А ми свищемо на них! Слухайте! ми цілими днями вирішували це питання і прийшли до однозгідного переконання, що таки не будемо співати! Слухайте... силою нас ніхто не змусить до цього! Овва! Найбільше можуть нас з ґімназії повиганяти... найвище можуть нам ґімназію розвязати, але факт, слухайте... факт цей перейде до історії, як наш протест проти постолаків!

— Як? Як ви кажете? Розвязати ґімназію і нас всіх повикидати? — питається зовсім приголомшена Дарка.

Для Циґанюка це нічого страшного:

— Слухайте! Це в остаточнім разі... хочу сказати, що за це нас на шибеницю не поведуть. Але співати таки не будемо! Що ви тепер на це?

— Чи всі... всі згодні на цей бунт?

— В тім то і річ, що не всі... Але це нічого! Вистане, як гурт нас збунтується! Слухайте, а ви. думаю, пристанете до нас?

Що? Чи вона пристає до них? Таж вона зав-

TULA-online.org

сіди, аж тепер відчуває це, як завсіди належала до них! Це ж така близька її крові, її натурі завзятість, що навіть самому королеві не хоче коритися! Але... як це буде? Як це буде, як виженуть її і Данка з ґімназії? Таж це рівняється перекресленню цілої життєвої карієри Данка... А мама, що мама, що татусь, сказали б на це, якби її прогнали з ґімназії? Це ж була б страшна кривда для тієї доброї, бідної мами... Ні, цього навіть не можна собі уявити! Орест Циґанюк і сам знає, що на таке діло не можна відразу рішитися.

— Слухайте, не давайте мені тепер відповіди! Ви тільки подумайте добре над тим, про що я говорив!

І вони, хоч ще не розстаються, чогось рівночасно подають одне одному руки і стискають їх у німому порозумінні.

— А Мігалаке і Міґулеві не вірте, як псам.

Дарка не встигла вже запитати, кому властиво можна вірити, бо Орест затяг своїм лінивим голосом до тих, що наперед:

— Слухайте! Ви чого так „пиндите"? Чекайте на нас! Як там у тебе, Івó, справи, бо я з панною Даркою ніяк не можу дійти до порозуміння! Лідко, в кім та Дарка любиться до біса!?

Лідка (хоч раз перехитрили її хитрість!) не знає, що вся ця балаканина, це тільки маневр для замилення очей.

— Шкода твоїх заходів, Оресте... Дарка має трохи кращого від тебе хлопця...

„Та товариш кращий мене.

TULA-online.org

він дівчину відбере..."

заспівав тихенько Орест.

„Боже, як йому хочеться співати, коли може вже за два місяці підемо ми всі попід плоти"... — не може зрозуміти товариша Дарка.

Вона така стривожена, розшматована сумнівами, що тільки одним вухом слухає, як Івонко Рахміструк хоче крейдою по комині писати про те, що Орест цікавиться дівчатами, як Лідка розрегочується чогось на цілу вулицю. Вона притомніє аж тоді, як Орест тримає її за руку і питає тільки їм відомою мовою:

— Ну, ваше слово?

— Я дам вам пізніше знати...

— Панство! — підносить крик Лідка — панство! Це чисті освідчини!

— Ходи... ходи — тягне її силоміць до хати Дарка.

— Дарко, що з тобою? — питається Лідка вже на сходах.

Дарка закриває лице обидвома долонями:

— Дай мені спокій... дай мені спокій, бо мені голова тріскає від того всього...

XIII.

Останні часи зсилають на Дарку переживання одні сильніші від одних і вже нема сили боронитися проти них. Серце її, наче червоне кружальце, в яке влучають затроєні стріли.

TULA-online.org

Вранці паде нова стріла з гостро напнятого лука: прочитано вислід конференції. Ще те, що Міґулів подасть до „більшої пильности" з історії і те, що Мірчук дасть замітку, що учениця „не придержується шкільних приписів", можна було передбачити. Навіть те, можна було виворожити, що Мігалаке „з огляду на дуже добрі висліди писемних вправ" дає „достаточно" Оріховській за „недостаточні" устні відповіді і те, що Романовська дістала докір за невідповідну поведінку, але ніхто в клясі не міг припустити того, що власне Дарки не викаже Мігалаке, застерігаючи собі „карт блянш" на піврічну клясифікацію.

— Щодо Попович, то пан професор застеріг собі ноту на пізніше... якось не міг тепер рішитись!

— Що той румун тут виробляє! — напів голосно обурюється Оріховська.

— Як я це маю розуміти, Лідко, що це значить, що я не клясифікована в нього?

Лідка, як завсіди, підмальована на весело:

— А тобі що? Двійки не маєш!

Стефа Сидір іншої думки (за ввесь час сьогоднішньої науки ще ані разу не підійшла до Дарки):

— Цього не можна брати так легко... і нема що числити на великодушність Мігалаке!

В тій секунді вчула Дарка, як у червоне кружальце вбилася нова стріла.

Стефа не виходить разом з нею, ані не чекає на Дарку на сходах. Не прощається з нею пома-

TULA-online.org

хом руки. Між приятельками, „найкращими товаришками" став профіль хлопчини на рисунковім папері. Всі жалі в Дарчинім серці збираються тепер над одним джерельцем і шукають собі виходу, саме в тому місці, де зробила вилім Стефа своєю гордою поставою...

За обідом (можна збожеволіти: що-суботи на обід борщ і товсте мясо з хріном!) у Дарчинім простреленім сто разів серці проколюється нова ідея: може б... може б якось боронити Данка від того неминучого нещастя, що зависло над їх школою? Його одного. Це ж не погіршить справи, ані не спричиниться до її успіху, як він єдиний на сто... на двісті... на триста не вмішається в це діло. Та що може знати бідне, знесилене серце? Може треба і ним жертвувати? Може потрібно жертви всіх? Покищо мусить Дарка з ним побачитися. Мусить, але...

— Лідко, я маю до тебе одне прохання. Скажи своїй мамі, що до мене приходила одна жінка з нашого села і замовила собі мене на сьогодні на пяту на двірці. Добре, Лідзуню?

Лідка ковтає пальцем по голові, як дятель дзюбом по дуплі:

— Сьогодні... гм... субота... гм... пята година?

— Я тобі скажу: я мушу з Данком бути. В цій порі він виходить з „Musik-Verein-у". Знаєш?

— Іди, Дарко, іди! Я знаю той „мус"!

— Лідко, даю тобі слово чести... видиш, щоб я так щасливо додому на свята заїхала, що це дуже важна справа!

TULA-online.org

— Добре! Вже добре! Зате маєш й ти мені колись в пригоді стати!

— Ах, і десять разів!

Музичний інститут має чотири колюмни і площу перед носом. Перед пятою Дарка стоїть собі із своєю справою під пахою і чекає.

У малім серці починає підійматися ще недозріла жіноча гордість: Як-же ж лицює у таку студінь так вистоювати під колюмною на хлопця! Як „остання" яка!

Та бунтівник дістає прочухана від Дарки і вмовкає: преціиь це ж така важна справа, що смішно було б говорити про якусь гордість!

По вулицях снується вечір і пані у футрах. Золотими ланцюжками спускаються зірки одна по одній на небо. Дарка стоїть і чекає. Сходи видзвонюють: учні інституту входять і виходять. Певні себе, обізнані з цими всіми входами і виходами, як з рідними порогами. З коридору знову паде якась тінь. Одна довга, за нею ще одна дрібніша. Дарка обертає голову: нарешті діждалася! Заки показується голова Данка, Дарка розпізнає його голос, що в пустім коридорі (в музичнім інституті все відзначається особливою акустикою, навіть коридори!) звучить, як електричний дзвіночок. Дарка наставляється на входові двері, але мусить поступитись, бо замість Данка, показується дівчина. З жвавими чорними очима і кокардою на грудях, як тропікальний метелик. Дарка догадується, що Данко мусів покінчити лекцію разом з цією дівчиною і ховається собі за колюмну.

TULA-online.org

Дарка прикладає вухо до їх розмови: вони говорять по німецьки! Тепер щось відповідає дівчина. Таж це донька префекта! Таж це ніхто інший, як Лучіка Джорджеску!!

Як вона говорить по німецьки! Сто разів гірше від Дарки!

Дарка мусить підождати аж вони розійдуться. Чейже Лучіка не мешкає в тій самій дільниці міста, що Данко. Лучіка зараз на тротуарі перекладає ноти під ліву паху і простягає до Данка руку в ясній рукавичці.

Данко (звідки він може знати, що тут, тут за його плечима, чекає на нього Дарка?) зовсім не спішиться, щоб тут руку потрясти у своїй долоні та піти собі геть. Він відслонює перед цією румункою свої прегарні зуби і щось каже. (Мороз вбиває по дорозі його слова так, що вони не доходять до Дарки). Дурний догадався б, що він, він, Данко, Дарчин суджений!, проситься в тої румунки, жебрає дозволу, щоб відвести її додому. Лучіка заперечує рукою в ясній рукавичці. Очевидне, що їй бракує слів, і вона рухами помагає собі. Але — такі заперечини це те саме, що запросини. Вона показує йому щось на пальцях, з чого вони обидвоє сміються, врешті... врешті... віддає свої ноти під його опіку.

Дарка перечікує ще добрий мент, набирає сил і... йде додому. Дуже поволі, хоч перемерзла на варті і тепер треба б було їй гнати, як коневі. Та — хіба тепер не однаково? Не однаково, коли б навіть дістати запалення легенів і вмерти?

TULA-online.org

Думки, страшні думки, добираються до дверей її серця: оце Лучіка! Оце донька самого префекта! Оце та румунка!

Згодом думки, збурені першим вибухом злости, трохи впорядковуються. Дарка нараз бачить, як та Лучіка вивчується німецького, як стає панною, майже дамою, як кінчає ґімназію, йде на університет, щораз вище... щораз вище... пнеться на крилах того метелика в себе на грудях... Господи Великий! А самій вилетіти з четвертої ґімназійної, замкнути собі раз на все браму до університету, стати в одній точці в часі і нидіти десь там на селі тоді... тоді... коли ці двоє носитимуть академічні шапочки і стяжки через груди... Ні! Ні! Цьому не бути!

Нехай Орест перестане її здоровити. Нехай заборонить всім у ґімназії. Нехай імя її передають собі на чорній картці з рук до рук, вона не буде вмішуватись до цієї справи так, як від неї вимагають. Не приложе рук до неї, бо вона має таке саме право до життя, як Данко, як ця румунка!

— Поговорила ти про ту „важну" справу з Данилюком? — цікава вдома Лідка.

Дарка видивлюється на неї, якби не зрозуміла її.

— Я питаюся тебе, чи ти поговорила з Данком про те, знаєш... про те „важне"?

Дарка ховає лице в ліве рамя, як птах голівку під крильце і каже до когось з мукою:

— Якби тут була мама... то вона порадила б мені... вона сказала б мені... що я маю робити... як

TULA-online.org

я маю поступити... А так... я не знаю... не знаю, що з того вийде...

— Я куплю тобі візочок... так краще везтися..! — покривлюється Лідка.

У школі Дарка на кожному кроці зустрічається з питайним поглядом Оріховської. Стефа усміхається до Дарки, але не підходить до її лавки, як давніше. Дарка знає: це натиск на неї, щоб вона врешті дала ту відповідь Циґанюкові. Оріховської очі так сторожко слідять за Даркою, що не має сумніву: вони домагаються від неї притакливої відповіди. І Дарка дасть притакливу відповідь. Серце може тріснути з болю надвоє, мама може вмерти з розпуки, а вона... мусить зробити так, як від неї вимагають. Чекайте, чекайте, люди добрі! Вони, ті всі Оріховські, ті Циґанюки заворожили, затроїли її, загіпнотизували... зробили з нею щось таке... так, щось таке... що вона тепер сама хоче цього нещастя... Це тільки так кажеться, еге ж це тільки таке оправдання для себе, що на ній вимушують... ні, нічого подібного... це тільки вона затроєна вже в своїм нутрі... сама, добровільно наставляє голову під кулі...

Тут знову, як шпилька в само серце, дивний лист від мами. Передчуває щось та мама? Бачить на ... ? Може чути з Веренчанки аж до Чернівців? Ради Бога, що це? Лист мами тремтить, як надірвана струна, від якогось невпійманного несподіваного.

Нехай Дарка мається на увазі. Перед ким? Перед ... ? Про це нема згадки в листі. Але кожне

TULA-online.org

слово в цьому дивному листі це один дотик опікунчої маминої руки над головою Дарки. Нехай доня вчиться. Зближається пів рік. Це ж буде перше Дарчине свідоцтво. Так, але це буде свідоцтво не тільки з шкільних предметів. Це буде заразом свідоцтво витривалости, пильности й життєздатности. Так, донечко. В житті прийдеться ще стати не перед одним іспитом, боротися не за одне свідоцтво. Нехай же це перше буде вдатне. Потім... жмінка теплих слів про Славочку, бабцю та знайомих. Славочка вже сміється. Мама мусіла їй нігтики вже пообтинати, бо дряпає ними як маленьке тигренятко. Хто б то був таке сказав! Бабуся простудилася й була трохи хора. Тепер уже лекше. Минулої неділі була у мамці пані Підгірська з панною Софійкою. Мама сама нікуди не виходить: руки й ноги звязані отим „тигреням".

Дарка обертає лист у своїх пальцях, крутить ним на всі боки і міркує собі:

— Найважніше це ті поучення... якийсь неспокій за мене. Про Славочку й бабцю — це тільки квітка для прикраси.

Дарці починає холодно робитися, хоч лиця її у вогнях.

Пані дивиться на Дарку й питає:

— Чи ви часом не хорі, панно Дарусю? Виглядаєте так, якби ви гарячку мали?

— Ти, може це ґрипа? Може тиф? — не знати направду, чи на жарти вигукує Лідка. Дарка нечемно відмовляється від чаю, аспірини і тепло-

TULA-online.org

міра. Нічого їй не треба! Нічого їй не бракує, але й ніщо їй не поможе!

*

Міці Коляска так, як було передбачено, вертається до школи в тиждень після конференції. Зявляється тиха, сумирна і покаяна. Кляса вітає її, щонайменше, як героя, що переможно вернувся з бою.

— Урра! Славно!! Урра!

— Ти будеш його перепрошувати? — питається Косован що, любить, як у клясі „щось стається", і відразу подає вістку:

— Дівчата! Слухайте дівчата! Вона буде його перепрошувати!!

Міці мусить їх розчарувати:

— Ви так тішитеся... а мені прикро... що я мушу вас розчарувати... Нічого з цієї оказії не буде... Татко вже перепросив Мірчука за мене... Але... Kinder! Geheimnis... я вас прошу... Він сказав таткові, що все ж я повинна його перепросити перед клясою... від себе... Він мене зараз нажене, але я мушу... Добре, що хоч має нагнати, бо якби прийшлося мені говорити якусь промову, то я не знаю... я або вдушилася б від сміху, або... його би апоплексія трапила.

Вистава вдається. Коляска ледви відчиняє уста: „Я дуже перепрошую па..." — як Мірчук з такою скаженістю гонить її від себе, що Коляска аж ніс морщить, мовляв, поволі, поволі, цього в програмі не було!

TULA-online.org

Тільки Мірчук вийшов з кляси (аж посинів від злости) Коляска стала на його місце на підвищенні і підняла вгору обидві руки:

— Gott sei dank!... тепер я маю знову вільні руки... до чергової конференції бодай!

Справді доведеться хіба школу покинути через ті страшні, німі очі Оріховської. Рисочка між бровами в цієї дівчини зарисовується зовсім видно. Таємниця так щільно бережена, так недоступно зачинена в тих вузьких, безкрових устах, продирається тепер зовсім явно через оту рисочку між бровами. Дарка не може голови повернути, щоб її очі не пробились на-ножі — очі Оріховської. Вона вже не жде, а наказує відповідь.

Дарка проситься в неї очима:

— Я скажу „так"... напевно я це зроблю. Хіба я можу інакше... але ще трошечки дайте мені часу, нехай я привикну, нехай зживуся з тією небезпекою. Нехай ще часом... бодай у сні здається мені, що нічого ні мені, ні йому не грозить. Я прошу тебе, не дивися так на мене... я у вашій силі й скажу та зроблю так, як ви хочете, але ще... ще день... ще тільки до завтра.

І те відкладане „завтра" робить кілька оборотів і наче зупиняється. Еге ж. Оріховська вже не ріже її своїми очима.

Потім — приходить умовлений четвер і — Дарки ніхто не запрошує на сходини. Тепер Дарка шукає Оріховської очей, але вони не дивляться тепер на Дарку. А як погляне часом на неї Наталка, то як на якийсь мало цікавий предмет. Стефа по-

TULA-online.org

вертає своєю гарною голівкою, як соняшник. Тільки він шукає за сонцем, а Стефа уникає Дарки.

Дарку кидає в новий жар:

— Господи, за кого вони мене мають! Таж прийдіть... накажіть і піду за вами... тільки не давайте так самій мені вирішувати ці преважні справи... Нехай бодай моїй бідній мамі здається, що це ви мене втягли туди... але ви ж знаєте, що я добровільно піду за вами і з вами... — Але „вони" не приходять. Проходить день, два, тиждень один, другий, третій, а вони не наближуються. А час жене, як безголовий їздець. Дарка, мабуть і ціла кляса не зчуваються, як опинилися перед новим календарним роком — перед новими, кованими воротами, куди можна дістатись тільки через дуже небезпечну кладку: останню, кваліфікаційну конференцію. Пашпорти-свідоцтва видаватимуть вже за зеленою брамою.

Ах, це страшний час у школі. Навіть ті, що мають науку і школу за собою, не згадують майже ніколи його. І ось так знечевя в Дарці знову прокидається віра у свою щасливу звізду (мама завсіди говорила: „Ein Sonntagskind, ein Glückskind"). Професор Мірош від українського, коли сходить мова на свідоцтва, а потім поголовно на кожну ученицю зокрема, каже про Дарку:

— Бачите, перший рік у школі, а як гарно дає собі раду. — Потім ще додає, звичайно:

— Можете взяти собі Попович за приклад, Підгірська! (або Коляска, залежно від настрою).

Дарці мило дивитись, як її щаслива звізда

TULA-online.org

займається мерехтінням, і вона посміхається. Тоді Оріховська робить один беззвучний порух устами і Дарка читає з нього виразно: „дурні тільки тішаться такими дешевими похвалами".

Але, якже ж тут не тішитися, коли професор Порхавка собі:

— Ой, голубонько, не багато бракувало, щоб я своє „дуже добре" замінив був тобі на „кайзерноту". Фе! Фе! Попович! Така здібна учениця, щоб могла сказати, що пес належить до копитних! Фе!

І щаслива звізда розіскрюється, як на ялинці. Тільки в один куток серця не можуть дістатись ці іскорки: Данко по сьогоднішний день не прийшов до неї. Чогось була певна, що він прийде і скаже, як своїй дівчині, як судженій:

— Я мусів відвести ту румунку додому. Чи маєш це мені за зле?

Але він не прийшов. Чи чекав її першого кроку? Чи ж би вже аж до такого дійшло?

Замість нього прийшла остання година румунського. Зовсім, як на полі битви: падали трупи, були важко й лекше ранені, були такі, що їх охороняв протигарматний панцир протекції, а були й такі, що здобували золоті медалі тільки завдяки своїй хоробрости (в школі вона носила два імена: розум і пильність). Оріховська завдяки оцій двоіменній хоробрости здобула тільки бронзову медалю. В кого груди перегинаються до переду від золота, той не може тішитися цим бронзовим буряком! Коли приходить черга на Дарку, вона обтирає собі під лавкою долоні від поту, поправ-

TULA-online.org

ляє волосся, що нахабно пхається до лівого ока і ловиться вже за беріг лавки, щоб підвестись, якчує „р", замість „п". Професор переочив її так, як сталося вже раз з професором Спілим. Питайно, якось ніяково дивиться Дарка по клясі: чи треба в такім напруженні ждати, аж помилково запитана учениця не скінчить?

Але що має означати той лиховісний шепіт за її плечима:

— Дарко, що тепер буде? Дарко! Ти знаєш, що ти вже запечатана? Ого, Попович!

Кожне таке слово ніби штовханець під самі ребра. Подуріли, чи що? І не чекаючи, заки Романовська доїде до кінця, виступає Дарка сміливо з лавки і певна своїх прав питає просто по українськи:

— Прошу пана професора, чому я не питана і на цю конференцію?

Професор морщить чоло, що хтось посмів йому переставити порядок лекції, потім ніби запримічує Дарку на середині кляси:

— Ах, домнішора Поповіч! Прошу повторити ще раз свої домагання... але по-людськи так, як люди говорять, щоб і я міг зрозуміти!

Так, по людськи, значить по румунськи. Дарка розглядається безрадно по клясі: що тепер робити? Чи він дійсно не розуміє ані слова по українськи? І чи — годиться тепер запитати по румунськи? Та — „кляси" нема в таких випадках. Тоді Дарка ще раз, на власну руку, питається по українськи:

TULA-online.org

— Я не знаю, чому я не була питана.

— По якому вона говорить? Чого вона хоче? — питається учитель таким образливим для всіх українців тоном, що якби дівчата були інші, то ніодна з них не обізвалася б.

Равлюк перша вириває ся і пояснює йому не дуже плавною румунською мовою, чого хоче Попович від професора.

Той регочеться:

— Як-же ж я можу дати „панні" першу клясу, коли „панна" не вміє по румунськи два слова склеїти. А може не хоче... по румунськи говорити?

— Я не була ані разу питана! — держиться Дарка вперто своєї мови, як маминої спідниці.

— І не будеш уже питана! — відповідає професор, уже без перекладача, що означає, що він таки розуміє по нашому.

— Поповіч, розумієш? — тиче під очі Дарці свою до гидоти виплекану руку.

— Амінь, розумієш? — питається по українськи і робить Дарці своїми пальцями хрест на чолі:

— Амінь!

Дарка стуманена, принижена до самої землі стримує сльози, що наступають на очі.

— Попович, перепроси... перепроси, чуєш? — сичить хтось так голосно з кляси, що мусіло це дійти і до румуна вух. І професор ніби справді чекає на ці перепросини. Закладає собі обидві руки в кишеню і дивиться на бідну Дарку з усмішкою, за яку хіба можна тільки... в лице плюнути.

TULA-online.org

— Чи ти „май" маєш мені щось сказати? — питається ще, як на глум.

— Перепроси... проси! — гудить кляса вже двома, чи трьома голосами.

І Дарці стає в один мент зрозуміло, що з кляси може тільки така поміч прийти, тільки оце „проси". Раптом має враження, ніби хтось бере її за чуб голови й повертає на бічну лавку. Її очі зустрічаються з огнистим, проникливим до самих кісток поглядом Оріховської. Тепер Дарка пробита цим поглядом обертається в нестямі цілим лицем до кляси і кричить, голосніше за свій плач, голосніше, за сичіння тих кількох голосів:

— Я не буду перепрошувати! Не буду! Не буду! Можу! Можу мати двійку з румунського можу!!! — звертається до професора і кричить йому просто в лице.

Так. Професор вислухує цього нападу спокійно. До кінця, хоч видно, що під ним уже теж чорт вогонь розложив. Проте каже ще бодай на око опанований:

— Мало... мало двійку! Ти дістанеш ще й невідповідну поведінку, а як добре піде, то й з гімназії вилетиш на сто вітрів! Fire aiadracului, lighiane ce ęçte! мусів на остатку заклясти з духом своєї мови.

Тепер з лоскотом зачиняє двері за собою і чути його скорі кроки по акустичнім коридорі аж до канцелярії директора.

Кляса на мить, як приспана лихим чарівником: ніхто навіть пальцем не рухне. Дарка застигає

TULA-online.org

зі схрещеними на грудях руками і з очима в одній точці на вікні. Оріховська перша будить всіх з цього зачарованого сну. Перескакує лавки й невдоволено, але якось опікунчо, бере Дарку за руки (чому не Стефа? чому не вона?):

— Чому стоїш на видовище всіх? Ходи до лавки... Або ні — підемо на коридор, напєшся води!

Аж тепер прокидається кляса: спочатку хоровим шепотом, а за хвилину зривається голосний гомін. Губляться в ньому голоси, що хочуть один одного переконати, доказати, перемогти. Згодом гомін переходить у вуличний клекіт.

— Но, ти вже „запечатана" до кінця року, Попович! — долітає з цього хаосу слів і думок до Дарчиних вух таке „приємне" речення.

— Ходи ж на коридор! — хоче оберегти Дарку Оріховська — ходи, до дзвінка маємо ще сім мінут!

Оріховська не говорить мягко. Може навіть не вміє цього. Але кожне її слово щире, нелукаве. Вона закидає Дарці свою худу, але таку дорогу тепер, руку за шию, бере її під свою опіку (Стефа тільки дивиться на це все своїми зоряними очима) і виводить її з цієї Содоми та Гомори.

Йдуть просто під водотяг. Оріховська наливає Дарці води в горнятко (прикріплене ланцюжком до шийки водотягу!) і подає їй з своєї руки, як тяжко хорій.

Дарка промочує губи й віддає горнятко назад: вода без смаку. На коридорі проникливий хо-

TULA-online.org

лод. Мороз розмалював вікна, та з сонця ані сліду. Оріховська притулюється до Дарки, огортає її своїми довгими руками і так лице при лиці, рамя при рамени ступають тихенько на пальцях по коридорі.

Дарка вичуває в цьому фізичному зближенні з цією може найменше принадною дівчиною на всю клясу, якесь вище, духове споріднення, що його не можна порівняти ані до родинних почувань, ані до того, що має Дарка у своєму серці для Стефи Сидір. Не є це теж одне з тих почувань, яке вона леліє для Данка. Дарці навіть здається, що для неї було б все одно, чи тепер в неї на шиї рука Оріховської, чи було б це рамя Циґанюка, чи навіть рудого Ґиня. Важне, щоб тільки хтось з них був у цій хвилині при ній.

Оріховська не потішає і не старається тої сцени звести до якоїсь героїчної події. (Хоч по правді сказати, то перша-ліпша не зважилася б на такий виступ!). Не говорить Дарці крилатих слів. І Дарка вдячна їй за цю ніжну мовчанку.

Коли за четвертим разом повертаються з кінця коридору, Дарка рішається:

— Наталко, можеш переказати Орестові, що я кожної днини можу бачитися з ним.

Сталося. Наталка Оріховська, хоч цього в неї ніколи не буває, притулює своє чоло до Дарчиного, що тільки укріплює Дарку в переконанні, що Оріховська приймила її слова, як гасло:

— Я знала, що ти пристанеш до нас... навіть... якби не було цієї історії з Мігалаке.

TULA-online.org

Крикливий дзвінок відчиняє пащі кляс і випускає з них (подумати тільки: з пащ потвори!) здорових і веселих дівчат. Дарка дивиться, отак стоїть собі притулена до стіни й дивиться на їх рухи, чує їх сміхи, бачить навіть зшитки з латинськими препараціями в їх руках, як щось недійсне, давно минуле, з чим вона покінчила вже раз на все.

Раз на все? Хто це сказав? А мама? Що скаже мама, як довідається, що її доня, її гордість, не покінчить школи, не дібється ніколи матури, не дістанеться до університету ніколи-ніколи! А що скаже на те все... татусь? Чи зуміє Дарка їх переконати, вияснити, влити в їх серце ту незломну свідомість, що вона не зробила їм цієї великої, смертельної прикрости з недбальства чи лінивства? Чи зрозуміє бодай татко... що так мусіло бути? Чи не осудить її за ту жертву, за яку платить вона цілим своїм майбутнім?

— Я хіба здурію від цього всього. Хіба зроблю собі щось... — жахається сама себе.

Відшукує Наталку.

— Скажи Орестові, що я сьогодні хочу з ним поговорити... Може прийти до мене на станцію.

Так, ще сьогодні! Конче сьогодні. Він так якось уміє звисока дивитись на справи двійок, професорів, школи... Так уміє відділити важне від усього дрібничкового. Якось так уміє у муровані слова вбрати ту Україну, що коли його слухати, то чомусь нічого, ані нікого не жаль... Та де там жаль! Тоді стаєш гордим, майже щасливим, що мо-

TULA-online.org

жеш жертвувати собою для справи! Тільки Орест Циґанюк уміє так говорити!

На останній годині заступає Дарка дорогу вчителеві Спілому:

— Прошу мені позволити з своєї години піти додому, бо я направду не можу нині уважати!

Спілий — єдиний, на всю ґімназію, якому Дарка говорить завсіди правду. І він теж може єдиний на цілу ґімназію, що вірить кожному слову Дарки. Дивиться на неї своїми справедливими очима й каже:

— Можете йти додому.

Дома пані ломить руки (Дарка призналася у всьому) над Дарчиною двійкою і бідкає з добру годину.

— Вона трохи удає! Бо ж це неможливо, щоб вона брала собі так до серця мою двійку! — не довіряє цим скиглінням Дарка.

Над вечір (як получені „вони" всі з собою, як дроти телеґрафічні!) приходить Орест Циґанюк. Дарка глипнула на це широко усміхнене, забарвлене морозом лице і застигла:

„Це кат по мою душу прийшов!" — пробігло щось жахливе її нервами.

Циґанюк у добрім настрою. Він кепкує з Лідкою, повторюючи якусь завважу про неї Івасюка з VIII-ої. Івасюк це Лідчин зачарований край. Тому вона конче-конче хоче знати при якій нагоді зійшла балачка на її особу і „якими словами" (дослівно) сказав Івасюк „те" про неї.

TULA-online.org

— Слухай... я все переповім тобі... слово в слово... але ти мусиш щось і для мене зробити...

— Дарка свідок, що зроблю все, що захочеш!

— Слухай... я хочу, щоб ти винеслася з кімнати і залишила мене на пів години „сам на сам" з панною Даркою.

Лідка пристає (думала, що він Бог зна чого вимагатиме від неї!), але мусить у кулак сміятися з дурного Ореста. Як він дав „надути" себе! Таж оте Дарчище поза Данком світа не бачить! Добре! Так і добре всім тим „антифеміністам!"

Коли залишаються вдвоє, Дарці здається, що її серце обірвалося і підскочило під саме горло. Вона знає, що тепер чекає її похвала за цей її відважний крок.

Але Орест говорить холодним, звичайним голосом, ніби купив собі Дарку і тепер розпоряджає нею по своїй уподобі:

— Мені згадувала про вас Наталка (що за вислови!). Добре. Тепер слухайте... не потребую хіба попереджати вас, що це таємниця. Маємо ходити на проби наші і ті спільні всіх ґімназій до останньої хвилини! Слухайте, куди ви дивитеся в вікно? Ви розумієте мене, що я вам говорю? Слухайте, навіть у день концерту маємо прийти всі гарно одягнені і разом із усіма вийти на сцену. Аж як диригент дасть знак відспівати привіт міністрові... тоді виступить один із нас і голосно на цілу салю заявить, що українська молодь не співатиме привіту для румунського міністра. Бачите, до такого виступу ми мусимо мати більшість за собою..

TULA-online.org

решта... тих непевних може і не знати, ані не догадуватися. Після такого скандалу певно не скажуть голосувати нам хто за міністром, а хто проти нього... Нам треба, щоб кільканацять міцних грудей крикнуло „слава"! Мені говорила Наталка, що з вас не моцна співачка...

Дарка почервоніла.

— Це нічого... тут не йде про голос... вас люблять у клясі і ви можете мати деякий вплив на настрої кляси... Я ще про це поговорю з вами... Покищо є важніша справа... мені говорила Наталка, що ви близько знайомі з Данилюком. Ви здається з одного села, що? Те, що він співає в хорі... це нічого... але він грає в тім симфонічнім концерті. З ним тяжка справа... він упертий, а при тім зарозумілий на свій музичний талант. Вхопився цієї нагоди, щоб пописатись. Ми вже ріжними дорогами підходили до нього... і не можна нічого з ним зробити. А ми мусимо його перетягти на свій бік. І от Наталка сказала, що як він ще вас не послухає, то вже нікого... Слухайте, я кладу вам на серце переконати того цапа!

Дарка поволі приймає його накази, розташовує їх в мізку: „Чекай... чекай... зразу... це так у найкращім випадку... всіх з ґімназії не проженуть... Може тільки того, що крикне ту заяву... Може повиловлюють тільки самих орґанізаторів... В тім симфонічнім концерті, чи як його назвав Циґанюк, тільки два українці... Коли... не зявляться вони... ці два... єдині з усіх українців... то ж це таке зрозуміле, таке безсумнівне, що на другий день

TULA-online.org

проженуть їх з усіх шкіл у Румунії. Так, треба сказати собі ясно... і Данка проженуть з ґімназії... і до цього має причинитися вона — Дарка."

— Займетеся Циґанюком? — В цього хлопця мова складається тільки з двох слів: так або ні.

— Добре — каже Дарка, бо ж вона може інакше сказати? Водночас думає з цілою свідомістю: „Тепер я підписала власноручно присуд смерти на Данка".

Циґанюк зробив своє і немає чого сидіти довше і дивитися на Дарку. А де-ж ті підбадьорні слова? Чому Орест не хоче її одурманити трохи тими високими словами? Чому вона має все виконувати так на тверезо?

Циґанюк відчиняє двері до сусідньої кімнати:

— Лідко! Лідко? — ніби питається, ніби кличе — ти собі не думай, небого, що чим довше залишиш мене на самоті з Даркою, то тим більше довідаєшся від мене про Івасюка!

— О, мені так потрібно про „твого" Івасюка знати! — моргає одним оком Лідка з порога, мовляв; „Збожеволів ти, хлопче, чи що? Та-ж мама слухає!"

— Слово чести, що тут були освідчини! — скрикує Лідка. — Дарко, що з тобою? Ти ціла гориш!

Циґанюк ніби не помічає, про що мова. Він найкраще знає, чим заткати уста Лідці.

— Слухай, Лідо, що мені даси, як я тебе особисто познайомлю з Івасюком?

Лідка присуває своє крісло близько до Ци-

TULA-online.org

ґанюкового, забуває про Дарку, що „горить", забуває про все на світі, і дотикає своїми устами Орестового уха:

— Що він казав, Оресте? Я тебе прошу... я тебе благаю... скажи, що він казав?

Орест підводиться з крісла.

— Добре я тобі все до чиста скажу! Отож слухай...: іншим разом, бо тепер спішуся!

Він із сміхом трясе руки спантеличеної Лідки, кидає зза порога вже Дарці недбале „До побачення" і — тільки відгомін залишився від грюкоту дверей.

Лідка стоїть з розжалобленими, але вже злими очима посеред кімнати і з насмішкою, що погорджує, дивиться на похилену Дарчину голову:

— І ти... ти... цього неотесу проміняла за Данилюка?! Знаєш, справді, треба було з першого поверха коміть головою на вулицю злетіти, аби щось подібне зробити! А той Циґанюк ще попамятає мене!

*

У двері постукав хтось мягко. Як кітка лапкою.

— Чи то хтось стукав? — підвела Дарка голову знад „Царівни" Кобилянської. — спитала Лідки, що сиділа коло печі і цирувала собі панчохи. (Ах, у зимі тільки при печі можна цирувати панчохи!).

— Тобі тільки так здавалося, — відповіла Лідка.

Стукіт повторився виразніше.

TULA-online.org

— Прошу! — кликнули обидві дівчині водночас.

Двері відчинилися повільним, несмілим рухом, прошаки.

Ориська!! Жива Ориська у своїм ґранатовім плащику з сивою смушкою довкола коміра.

— Прошу тебе! Зачини двері, бо холод тягне по ногах!

Лідки голос не грішив занадто ввічливістю. Дарка й собі встала ділово: мовби над її головою висіла табличка з написом „Полагодь діло і відходь".

Ориська примкнула двері з великою обережністю. Стала коло порога кімнати, як людина, що ступила не на своє місце і відчуває своє упокорення. Подивилася на Дарку, потім скоро торкнулася перелетним поглядом Лідки: ніхто? Ніхто не заговорить до неї в цьому домі? Не поспитає навіть, чого вона прийшла?

Ніхто. Тоді вона простягнула обидві руки до Дарки, не поступаючи кроком із свого місця біля самого порога:

— Я прийшла до тебе, Дарцю... Я маю... я хочу... з тобою про щось поговорити...

Голос її був зовсім змінений. Зовсім не нагадував собою Ориськи з Веренчанки.

— То говори! — з вишуканою байдужістю відповіла Дарка.

Ориська якось клопітливо безрадно сплела пальці рук:

TULA-online.org

— Я хотіла б... чи ти не могла б вийти зі мною на кілька хвилин?

— Дарко, зараз підвечірок буде... Ти знаєш, що мамця гнівається, як нема всіх при столі... — вмішалася вороже Лідка.

— Кажи тут, що маєш сказати, — підтримала цей сам тон Дарка.

Ориська із сплетеними на грудях руками поступила кілька кроків до Дарки, під світло. Морозний румянець облетів з її лиця, як пилок з крильця метелика. Виглядала тепер зовсім бліда, аж жовта при своїй смуглявій шкірі.

— Дарцю... чому ти не хочеш мене розуміти... що я це маю тільки т о б і сказати? — голос її поступив ще на кілька ступенів нижче і нагадував стримане ридання.

Очі Ориськи почали занадто скоро кліпати повіками. Дарка мимохіть глипнула на Лідку. Та навмисне підібрала ноги під себе, щоб ще наглядніше зазначити, що їй і не при голові залишати їх на самоті.

Дарку розсердило Лідчине зухвальство. Відрухово подивилася на Ориську (та Лідка справді забагато позволяє собі!) і — доглянула, як сльоза на Орисьчиному лиці докотившись до границі дрібною краплиною впала на сиву смушку.

— Я вберуся й піду з тобою, — відізвалася мягко до Ориськи.

— Дарко, зараз підвечірок, я тобі кажу... — підняла наказно голос Лідка.

TULA-online.org

— То засунь в руру моє молоко, якби я ще не вернулася, — буркнула вже злісно Дарка.

На тротуарі Ориська легенько торкнулася Дарчиного ліктя. Та не відсунула своєї руки; Ориська насмілилася і всунула свою руку під Дарчине рамя. Дарка відрухово притулила його до себе.

— Ну, кажи — заговорила перша Дарка.

Ориська ще ближче пригорнулася до Дарки:

— Дарцю... Дарцю... — була така схвильована, чи перестрашена, що не могла говорити. Слова заломлювалися десь у горлі і виходили, як недоладні звуки.

Дарка перечекала хвилину:

— Я слухаю, тебе, Орисько...

Сказала без надуми, по давній звичці „Орисько" і аж сама стрепенулася від звуку цього слова! Так давно вже кликала Ориську по імені (прецінь у памяті була вона вже зафіксована, як „Підгірська") і тепер це слово сколихнуло душею, і збудило в ній щось приспане, ніжне і тепле. Орисьчине вражливе на тони вухо, вмить підхопило цю зміну в Дарчинім голосі. Тепер вона зважилася заговорити:

— Дарцю... я завтра йду до сповіди. Як-же я можу, коли ти... моя найліпша товаришка, гніваєшся на мене, коли половина кляси не відзивається до мене? Як можу я з цим усім перед Бога іти?

Дарка прикусила губу (хіба-ж їй легко перед Бога іти? хіба-ж в неї немає своїх хріхів?):

TULA-online.org

— Ти дуже добре знаєш, чому я на тебе гніваюся!

Орисьчине гаряче бажання сповіди переходить в самобичування.

— Знаю... знаю, чому ти до мене не говориш, чому я така сама в клясі... Це мені належиться... я заслужила собі на таке відношення... але Бог мені свідком, що я не хотіла нікому шкодити! І перед Богом я невинна!

„Дарцю, присягаю тобі... на що хочеш... дивись на маму, на татка... на що хочеш, що я не хотіла нікому пошкодити... я тільки хотіла відріжнитися в його очах... За це, за це одне може мене Бог покарати. Ох, Дарцю, я не знаю, що зі мною було... він хіба був урік, чи зачарував мене... він видався мені таким гарним, таким прекрасним... Мені здавалося, що я ще ніколи не бачила такої гарної людини на світі... Ти не смійся з мене... або ні... власне, що смійся з мене дурної. Він, як подивився часом на мене, то я... я не знала, де моя голова і що зі мною... Ти бачила... як я його слухала і робила все, що він хотів... бо я завсіди боялася, що як не послухаю його, то він вже ніколи не подивиться на мене... Я знала, що я не повинна так поступати... я бачила, що всі від мене відвернулися в клясі, тоді я говорила собі... це кара, кара для мене, що я захопилася таким злим чоловіком... Бо він злий... я навіть не знала, що він такий злий... Як він міг так тебе питати останнього разу так... глумитися з нас всіх?... А тепер як я пізнала, хто він, як я вже бачу, що... він зовсім не такий гар-

TULA-online.org

ний, тепер... — вона з риданням почепилася обидвома руками за Дарчине рамя і так звисла на ньому безвольна — тепер я не знаю, що я дала б, щоб можна було все завернути... щоб мої товаришки до мене привернулися... щоб... — її ридання почало звертати увагу прохожих — щоб ти, Дарцю, була до мене така, як колись...

— Орисько, перестань плакати... Орисько, люди на нас зглядаються... ще нас поліція чіпне!

Ориська ніби успокоїлася. Не плакала, тільки відхлипувала глибокими ковтками.

— То ще не все, Дарцю, ти ще не все знаєш... Я відносила йому зшитки до помешкання. Прецінь нераз таке бувало... Він часом навіть приймав мене чаєм... можеш уявити собі, яким щастям це для мене було... аж як я останнього разу віднесла зшитки... він...

Дарка як ішла, так урвала крок. Схопила Ориську руками за лице у висках і силою притягла так Орисьчине лице до себе, що їх очі майже дотикали себе віями.

— Не може бути!! Орисько, бійся Бога, що ти плетеш!!

Дарка тремтіла вся. Ориська увільнилася від її рук.

— Це не те, Дарцю, що ти маєш на думці... Він, ти подумай тільки, він... почав намовляти мене, щоб я слідила за товаришками і підслуховувала, що ти говоритимеш, Оріховська, Сидір... Ти знаєш, що він навіть... дозволяв мені перед вами говорити на себе, щоб тільки я могла від вас біль-

TULA-online.org

ше витягнути... А я не Юда, Бог мені свідком, що не Юда... о... о...! — Ориська попала в істеричний плач.

Дарка притулила своє холодне лице до її розпаленого так, що їх уста майже доторкнулись. Ця близькість успокоїла трохи Ориську.

— Я піду собі геть з нашої ґімназії... розповім все таткові, і татко забере мене звідсіль... З Мігалаке в одній школі я не буду... Я досить кувала для нього румунського... Досить! Можу тепер і до румунської школи піти... Так, до румунської або до жидівської школи піду, а з ним разом не буду... Але — ти мусиш мені все простити, все забути Дарцю... завтра свята сповідь... Христос не таким грішникам прощав...

Дарка знову розцілувала її:

— Добре, вже добре, Орисько, я не гніваюся... слово чести, щоб між нами так, як колись було...

— Боже, о Боже... — напав знову Ориську плач — і... бачиш, я не хотіла б з тяжким серцем з нашої школи відходити... і зробиш так, щоб товаришки у клясі були для мене інші.

— Зроблю, Орисько, все зроблю... але ти не плач уже... побачиш, як ще гарно нам буде...

Дарка потішала вже тепер без ладу, сама не розуміючи своїх слів. Вона тепер ломила собі думку над одним: чи щирість Ориськи досить висока ціна, щоб за неї можна купити в товаришок вибачення для неї?

Для Христа було б цього досить... але від

TULA-online.org

Христа до людей таксамо далеко, як від землі до неба.

— Ти коли їдеш, Дарцю?

— В суботу.

— Я поверну по тебе з нашим Стефком і поїдемо разом на двірець. Добре?

Дарка усміхнулася:

— Розуміється. Як же відтепер може бути інакше? Хіба не їхали ми разом до школи?

Але перед очі виринув болячий спогад, що до школи їхав з ними й Данко.

Дарка звернула розмову на інше:

— Я вже мушу йти, Орисько. Пані може справді сердитися з тим підвечірком...

— Па, — подали собі руки і стояли проти себе усміхнені, відсвіжені, обновлені своєю любовю, що, як кожна любов по перепросинах, була ще ніжніша і сердечніша, як попередні. Ориська притягнула до себе Дарку:

— Як ти не гніваєшся на мене... як ти справді мене любиш... то поцілуй мене, Дарцю.

Дарка схопила Ориськину голову в свої руки й поцілувала її кілька разів в уста й очі. Зовсім так, як старші цілують дітей: зібравши все личко дитини у свої долоні, не цілують його, а пють ніби джерельну воду.

Не цілуючи вже, пригорнула Дарка Ориську ще раз до своїх грудей, бо в тій хвилині вколола її в саме серце туга за домом. Ориська чогось видалась їй і мамою, і домом, і Веренчанкою, і Данком.

TULA-online.org

XIV.

Майже перед самим відїздом приходить лист від мами і тата. Тато писав, що посилають рівночасно з листом гроші за станцію і на поїзд, що з дому вже ніхто не приїде цього місяця, бо й так Дарка за кілька днів буде вдома. Дарка нехай розвідається, коли їде Ориська і Стефко (татко добрий — думає Дарка — дуже добрий, але він нічого не розуміє. Мама напевно додала б до Стефка й Ориськи ще й Данка!) і нехай їде разом з ними. Найкраще дати заздалегідь Стефкові гроші на білєт. Нехай він купить Дарці білєт і переховує його в себе. На „Дарчиній голові" має бути хіба одна валіза. В поїзді краще не пхатися до вікна. Можуть напалити в ваґонах, а тоді можна дістати катар. Нехай діти не забудуть купити собі свічки на дорогу, бо це дуже неприємно їздити в темнім. На двірці в Веренчанці напевно буде хтось з дому ожидати Дарку.

Мама... — якже ж та мама знає, що для „дитини на станції" найважніше! Мама дуже тішиться, що побачить свою доню. Таж мама вже шостий місяць не бачила своєї „панни". Напевно вона вже десь вихуділа! Мама така „стара", а креслить дні в календарі до пятого січня, як школяр. Хоч — через того малого Ціпендрака ввесь дім пішов горі дном. Може (коби тільки Славочка дозволила на це!) мама навіть на двірець по доню вийде. Нехай доня, як буде їхати додому, одягне ґімназійну шапочку, (хіба б дуже великий мороз був, то треба

TULA-online.org

на вуха натягнути білу вовняну), щоб у селі всі бачили, що то не хтонебудь, а ґімназистка з четвертої кляси приїхала на свята додому. Чи Дарчик знає, що ще пів року і Дарка буде вже в „вищій" ґімназії?

Ну, але мрії на потім. Тепер треба вважати, щоб не забути забрати додому всі літні панчішки, майточки і літні суконки. Ту з рижками і ту в сині горошки. Мама дома все гарно випере, поцирує, випрасує і — на весні Дарка все, як знайде.

„На весні?" — здригається Дарка. — Прецінь на весну вона і так не ходитиме до школи. Мама ще щось пише про якісь гіркі миґдали і про ще щось, що Дарка має закупити й привезти з собою, але Дарка не дочитує добре вже маминого листа, ховає кудись у найменше уживану книжку, щоб тільки якнайдальше відігнати від себе думку-змору, що вона на весні не ходитиме вже до ґімназії...

Про все інше думати, всім іншим займатися, тільки цю думку віддалити бодай на часинку, бодай на час Різдва, з памяти.

Тепер мусить думати про те, якби їй зустрітись з Данком. Примикає очі на те, що її серце вже звугліло від туги за ним. Не хоче про себе думати. Коли б можна так, то найкраще хотіла б забути, на якийсь час, забути, що вона загалом живе. Тепер мусить зустрітись з Данком тому, що так наказав Циґанюк (не думати... не думати про ту зустріч коло Музичного Інституту).

І Дарка останньої години (Боже! ще та справа з Ориською і клясою, коли Дарка полагодить

TULA-online.org

її?) навмисне довго одягає шапочку до шиби вікна, навмисне не може позбирати своїх книжок, щоб тільки Лідці навкучилося чекати на неї і вона могла сама вийти з кляси. І Лідці навкучується (від кого Дарка чула таке порівняння „терпеливий, як дзеркало?") чекати. Нарешті. Дарка кидається вниз (у хлопців кілька хвилин пізніше дзвонить дзвінок) і зараз же при вході чекає на Данка. Ось і він. Його високі, як жердка плечі, просуваються між сині плащі і колірові дівочі шапочки. Почавши від шестої з хлопцями ходять дівчата-приватистки. Їм не хочеться носити приписаних одностроїв. У входовій брамі Дарка малощо не губить Данка, але на вулиці знову віднаходить його. Та... Данко не йде сам, а в товаристві двох товаришів. Дарка безсоромно підбігає за ним: чей... чей... оглянеться він, запримітить її і — відлучиться якось від тих хлопчиськів. Але вони машерують всі три і сміються так, як тільки хлопці вміються сміятися на порозі свого дозрівання: безсоромно і багатомовно. По сміху штовхають себе для кращого порозуміння в лікті і дальше машерують. І знову Дарка підбігає за ними. Раптом хтось зупиняє її за комір плаща. Точнісінько за комір.

— Ти куди так женеш?

— Оріська. Я мушу з Данком про щось поговорити... конечно...

Чернівці зробили з Ориськи зовсім даму.

— То чому не перепросиш його?

І не допитуючись Дарчиної згоди, робить кілька енергійних кроків і вже стоїть коло Данка.

TULA-online.org

Данко в ту мить відправляє товаришів. По грі його лиця можна пізнати, що він мило розчарований цією зачіпкою. Ориська про щось повідомляє його, махає рукою „до побачення" і дискретно відходить. Данко обертається до Дарки з іншим лицем.

— Ах, це ти — в його голосі стільки розчарування, що Дарка готова завернути без одного слова. Але хіба оце вона для себе зачепила його? (Мовчати, серце, мовчати!!).

На дворі знялася ні звідси, ні звідти така хуґа, що з ніг валить. Від цього морозного вітру Данкове лице якось звужіло, ніс напучнявів від фіолєтної морозної поволоки. Данкове прекрасне лице стало якимсь негарним жалюгідним, але тим ріднішим, тим ближчим.

— Це ти? — ніби освідомляє собі своє розчарування Данко, але в ту саму мить перемагає в ньому добре вихований хлопець: — Ти знаєш, я думав десь цими днями сам зайти до тебе.. хотів тебе спитатися, коли ти додому їдеш? В суботу ввечір, чи може ранішнім недільним? Наша вся братія (Дарка не знає хто тепер в нього „наші") їде в суботу... їдь і ти...

Це не прохання. Не треба себе дурити, що йому залежить, дуже, смертельно залежить на тім, щоб вона їхала разом з ним. Ні, це просто та чемність, що каже незнайомим людям робити собі взаїмно місце в „купе́": „Будь ласка, може присядете, ми посунемося".

Хоч Дарка уявляє собі, як це мусить бути

TULA-online.org

приємно стояти з кимсь милим при вікні в ваґоні, прохухувати віконечко в шибі і дивитись на танок розпалених іскор в пітьмі. А поїзд туркотить... і щоб почути слово, треба нахиляти голову до голови.

— Я теж поїду в суботу...

— Ти мала мені щось сказати? — пригадує собі раптом Данко.

І це раптовне питання вириває від Дарки відповідь, що перестрашує саму Дарку:

— З ким ти вертався минулого понеділка з музики?

Як же це сталося, що вона спитала саме про те, про що не хотіла, про що заприсягла собі ніколи не згадувати?

Данко мусить надуматися так, якби не відпроваджував він Лучіки щопонеділка й четверга:

— Минулого понеділка? Ах, я відпроваджував панну Джорджеску додому... ту, що грає зі мною в дуеті.

Дарка вичуває, що він волів би не торкатися цієї справи. Почуває і те, що вона мусить, власне мусить про цю Лучіку поговорити, хоч кожне питання і кожна відповідь болять її так, якби хто розрізував волоконця її серця.

— Вона сама просила, щоб ти її відпровадив додому?

Данко навіть у цім перехреснім вогні Дарчиних питань не забуває про своє добре виховання.

— Що знову? Хіба годиться, щоб дівчина сама просила хлопця щось подібне?

TULA-online.org

Дарка думає: „Мені колись хіба серце трісне від цієї його безсоромної правдомовности. Міг би хоч трохи серця мати і хочі дрібочку збрехати мені!"

— Данку, а чого ти її відводив додому? Не було ще ані темно, ані пізно...

Данко жмурить очі від сміху, що вже трясе ним:

— Звідки ти можеш, Дарцю, знати? Може було темно й пізно? — але зараз каже по людяному:

— Вона така весела оця „домнішора" Лучіка! Її всі елєви з інституту хочуть відпроваджувати, але вона не хоче з кимнебудь іти.

Якби не та болюча Данкова правдомовність, то ці слова можна б узяти за чванькуватість, але на жаль воно напевно так.

— Данючку, я прошу тебе... я не хочу... — але сором, дошкульний сором стулює Дарці уста; коли вона знову відчиняє їх, то вони вже щось зовсім інше говорять:

— Ти не повинен з нею ходити! Це сором, що ти з нею ходиш! Прецінь вона... румунка!

Данко підводить брови вгору і від цього ніби розширюються його зіниці:

— І що з того, що вона румунка?

Якто? Оцей її найсильніший, остаточний аргумент, що мав Данка переконати, засоромити, протверезити з цієї небезпечної симпатії до доньки префекта, відскакує від його свідомости, як горох від стіни?

TULA-online.org

— Румуни наші вороги — знаєш „чому"... — сягає по останнє Дарка, але це виходить якось вивчено, ніби ці слова Дарка позичила в когось. Данкові смішно з цього:

— О, можеш бути певною Дарцю, що Лучіка не є моїм ворогом! Ха! ха! Лучіка мій „ворог"! Що ти говориш, Дарцю? Ти мусиш знати, що в них жінки не тикають носа до політики. Вони займаються тільки тим, що належить до жінки... Так, стараються бути гарні, елеґантні, ведуть дім, бавляться... коли б ти знала, як румунські дами з товариства вміють пити вино! За таких „ворогів" можеш цілком спокійна бути! Чекай, — пригадує собі щось він: — А може моя маленька „наречена" заздрісна?

Уражена гордість витрискає, як водограєм:

— Я заздрісна? На кого? На ту румунку, що буде колись така, як її мама, як вони всі... тільки коло печі вигріватись! На ту кітку мала б я бути заздрісна? На ту... „мальованку"?

— Зате моя Дарця почепить собі шаблю при боці і піде Україну здобувати!

— Данку! — скрикує Дарка — як ти смієш сміятися з ц ь о г о?

Данко з якимсь непорозумінням подивився на неї: з чого сміятися? Бере Дарку за руку, щоб оправдатися, вияснити, що не мав на думці її вразити, але Дарка вириває свою руку, майже викручує нею, щоб тільки увільнитися від нього:

— Пусти... пусти... мене... Ти нічого не знаєш... ти не знаєш, що твориться... Іди собі, Данку... іди

TULA-online.org

собі тепер... ми поговоримо про все дома... в Веренчанці.

— Як хочеш... я скажу тобі тільки те, що ти робишся неможлива... і з тим треба раз скінчити.

Знизує плечима, скидає кашкет і відходить.

Він сказав, що треба скінчити? Він таке сказав?

І несподівано звідкись мінливий вогник надії: та балачка в Веренчанці, ніде інде, але в „їх" Веренчанці, може ще так багато на краще змінити!

XV.

Все сталося буква в букву так, як бажав собі тато: Дарка дала Підгірському гроші на білет і поручила сховати його разом із своїм і Орисьчиним. Гірких миґдалів і руму мамі не купила. Забула. Зовсім забула. Хіба мало має на голові? Нагадала собі про це в останній хвилині перед відїздом, коли при пакуванні випав мамин лист з книжки. Пані потішила її, що миґдали можна заступити серединками із сливкових кісток. Руму буде можна і в Веренчанці дістати. Чи нема там корчми?

Стефко Підгірський заїхав по Дарку саночками під саму камяницю. Був уже пізній вечір. Голови ліхтарень і скісні пасма жовто-гарячого світла з виставових шиб просвічували людям доріжки на хідниках. Десь угорі, як благословенство, спускались на землю невпійманими промінчиками зорі. Задзеленькотіли дзвіночки, й санки тільки

TULA-online.org

посунулись по гладкій поверхні. Дарка примкнула повіки: отак линути під музику цих дзвіночків і не мати на серці ані двійки, ані маминих сліз, ані свого осиротілого майбутнього.

Ориська всю дорогу до двірця молола щось безнастанно язиком. Стефко поводився тихенько, якби його між ними не було. Дарка відкрила очі і вперше за їх приязнь і знайомство глянула Стефкові просто в очі (сидів напроти неї та Ориськи на лавочці): як багато мусіло це чоло передумати, як багато мусіли ці очі перетерпіти з того часу, як Ляля Данилюк виїхала до Відня!

На двірець приїхали на сім хвилин перед відїздом поїзду. Як заносились до ваґону, надлетів з валізкою й високо піднятим коміром Данко.

— Дан, — зачепив його Стефко: — „Веренчанка" їде в цім ваґоні!

— То я пересядуся до вас хіба пізніше, бо до Кіцманя матиму товариство!

Ориська подивилася пильно да Дарку. Хотіла про щось спитати, але мусіло її вразити Дарчине нещасливе лице, бо тільки шепнула із сердечним співчуттям:

— Не бери собі так до серця, Дарцю... він тільки тобі навмисне так робить! А ти знаєш, що кого любиться, тому завсіди хочеться трохи докучити!

— Ой, Орисю!

Поїзд туркотів і мусіли теж іскри з комина літати в повітрі. Тільки не було з ким прохухувати в замерзлій шибі віконечка й подивляти їх кру-

TULA-online.org

тий танок. Як поїзд рушив із стації Кіцмань, до ваґону, що в ньому їхала Дарка, ніхто не пересівся.

На двірці в Веренчанці чекали на Дарку: тато, мама і свої коні. Мама видалась Дарці якась така відмолоджена, така свіжа, що вона кинулася мамі на шию, щоб тільки вицілувати це молоде, як у дівчинки, гарне лице.

— Мамціка мене зїсть, як про щось довідається!

— Що таке, Дарчику? — вже стривожилася мама.

— Мама знає, я не купила ані миґдалів, ані руму!

— Дурниця! — засміялася мама, що була, видно, на гірше приготована. — А з татком чому не привітаєшся?

— Ах, правда!

Татко стояв збоку з батогом.

— Я маю таткові так багато розповідати, — притулилася Дарка до рапавого таткового лиця.

— Дитино моя! — і татко поцілував наддодатково ще раз Дарку в чоло.

Вдома світилося аж у двох покоях. Це безсумнівно на Дарчину честь. Бабуня не могла вийти проти Дарки навіть тоді, коли санки заїхали під хату. Зате як Дарка проходила попри вікно, бабуня підняла вгору до вікна велику, в синій перинці до пах, ляльку. Перше, що шарпнуло Дарку за всі мотузки серця, це те, що Славочка при ближчій зустрічі показалася гарна, як мальований янголик. Дарка заговорила до неї і той малий янго-

TULA-online.org

лик усміхнувся. Так вони при першій зустрічі признали себе рідними сестрами й визнали собі взаємну любов.

Але за мент той янголик починає кривити свої беззубі устонька, ніби строїть їх до щораз більшого плачу. Врешті той плач переходить у вереск і всі — мама, бабуня, Гафія навіть забувають про Дарку і всі „кудкудакають" коло Славочки. Татко розпрягає коні і Дарка стоїть сама, ніби непотрібна в цьому домі. Пощо її тут? Хто нею займається? Кому в голові, що вона приїхала із школи додому, де не була більше, як півроку? О, яка вона дурна, Дарка, уявляючи собі, що її тут чекають, що всі будуть навипередки розпитувати її?

Врешті Славочка втомлена плачем випила своє молочко і пішла спати.

Тепер мама пригадала собі, що приїхала додому її старша доня.

— Як тобі там на станції, моя донечко? По твоїх личках не видно, щоб тобі там зле поводилося. А як там з свідоцтвом? Буде двійка?

Тато не зрозумів маминого жартовливого тону (мама жартує собі, а це правда, страшна правда!!) і скипів:

— Що ти говориш? Наша Дарка і двійка! Також щось! Таж я був на останній конференції („Саме перед самою аферою з Мігалаке" — пригадує собі Дарка).

— Таж професор Спілий не мав для неї слів похвали! Правда, наша доня ніколи не була сильна в математиці, а професор Спілий, хоч як хвалив

TULA-online.org

її простолінійний характер, не дав їй кращої ноти, як достаточно. Зате з інших предметів, прошу: з українського дуже добре, з природи дуже добре, з руханки (жартує собі татко) дуже добре, з німецького добре, з латини достаточно, бо достаточно... Здається мені, не було ще нот з фізики, румунського і ще з чогось, чи не з історії... Ти знаєш, звернувся тато до мами — що оце „дрантя" всі професори люблять!

Мама відгортає пасмо неслухняного волосся знад лівого Дарчиного ока:

— Чекай, тату, чекай! Це тільки перший рік так! Доня ще не освоїлася зі школою..., але я можу з тобою заложитися, що до матури вона вибється на „форцуґа".

(„Про чию вони матуру говорять? Та де я буду якусь матуру оглядати?")

— А покищо — мама робить міну малого збиточника: — тому що перше свідоцтво в ґімназії без двійки, то ти, тату, маєш ще цього тижня поїхати до Заставної й купити доні гарні совги.

Дарці починають горіти лиця, як від сильного поличника: так обманювати своїх батьків! своїх найдорожчих, найкращих під сонцем батьків!

— Ні, мамціку, мені не треба совгів! Направду! Пощо такий видаток? Краще за ті гроші щось Славочці купити! — намагається облегчити свою совість Дарка. Мама пригортає щиріше доню до грудей:

— Це гарно, донечко, що ти така добра й ощаджуєш нас. Це тішить маму, що має таку

TULA-online.org

вирозумілу дитину, але скажи сама: чи не скортить тебе побігти на лід? А це вже трошечки не лицює панні з четвертої гімназійної совгатися з хлопчиськами на одній деревляній дошці. А щоб ти не думала, що ти в мами вже нічого не значиш, то прошу за мною! — мама тягне Дарку силоміць до другої кімнати, відчиняє шафу і виймає з горішньої полиці пречудовий, як облак, синій, ручної роботи светер, таку саму шапочку, шалик... навіть такі самі сині рукавиці.

Цього вже забагато. Дарка замість подяки, падає хлипаючи мамі на груди:

— Я не варта, мамціку, прошу мені вірити... Я не варта вашого доброго серця... не гідна того, щоб ви мене так любили!

Ридання вихоплюється з грудей таким стогоном, що із кухні прибігає з ножем від цибулі бабця: що сталося?

Надбігає звідкись Гафія: на Бога, що сталося?

Мамі трясуться руки. Вона на миґи показує, щоб мовчати. Сама бере Дарку попід рамена і веде до ліжка. Тут знову схоплює Дарку корч спазматичного плачу. Тато хапається за голову і замість щось порадити бігає від стіни до стіни. Бабуня намочує рушник в оцті і мама добре стирає ним Дарчині виски. За якийсь час Дарка зводить на маму свої „мишачі", запухлі від плачу очі:

— Мамціку, прошу забрати лямпу, я хочу вже спати...

Мама виконує слухняно Дарчине бажання. Дверей, певно з уваги на Дарчині нерви не зачи-

TULA-online.org

няють. З кімнати, де говорять півшепотом, паде до Дарчиної кімнати вузенька смуга світла і голос тата (який-же він стурбований!):

— Занадто перемучена дитина!

Бабуня не вміє шептати і говорить зовсім голосно:

— Ти, Климцю, сама винна цьому! Скажу тобі щиро, не хотіла я до цього втручатись, бо не моя то справа, але тепер скажу тобі, що до дитини ніхто не виписує таких сентиментальних листів. Дитина і без того перевразлива, а ти ще її розчулюєш. Чи виписувала я щось подібне до тебе, чи до хлопців, як ви були на станції? Написала: посилаю стільки і стільки на станцію, решту на золі до черевиків, вчися, бо як буде зле, то тато приїде на твою голову і кінець. І мусите признати, що ви мали здоровіші нерви від Дарці. А преціньніхто не може сказати, що може я не любила своїх дітей. Але моя любов, не гнівайся Климцю, була таки розумніша.

Голос мами обурюється:

— Власне тому, що Дарця вразлива дитина, мушу бути для неї ніжна, бо всяка шерстка поведінка може довести до катастрофи.

„До якої катастрофи? Що значить „катастрофа"? І Дарка бачить два поїзди, як зударяться, її думки плутаються.

З кутків підходить навшпиньках ласкавий сон і обережно кладе Дарку в дуже тепленьку і дуже дрімливу колисочку.

*

TULA-online.org

Хоч Дарка дістала під ялинку свою мрію мрій, прегарний „штамбух" з розумною головою білого коника, хоч і колядники кожну колядку закінчували „ґречная панна на мнє Дарка" і Дарка власноручно виносила їм поколядне, то все-ж цей Свят-Вечір не мав тої святошної поволоки, що попередні. Славці захотілося зараз при борщі плакати, а потім спати, і все пішло стрімголов. Дарка пішла спати із своїм новеньким памятником і глухим жалем до своєї сестрички, що зіпсувала вечір, на який треба було чекати пів року.

На Різдво Данко проводив хором у церкві. Дарка стояла собі з бабусею і татком (мама, знову через Славочку мусіла залишитися дома), наліво від престола „між панами". Могла дивитись на Данка без образи для стареньких святих. Ориська обійшла Софійку і станула собі коло Дарки.

— Як будеш виходити з церкви, то зачекай. Стефко хоче з тобою про щось поговорити.

— Зі мною? — здивувалася Дарка.

— Так! — занадто голосно викрикнула Ориська, бо аж о. Підгірський, Орисин тато, відвернув голову від євангелії і поглядом, повним догани, подивився у сторону Ориськи. Вона запізно сховалася за Дарчині плечі, але ще шепнула Дарці до вуха:

— Я вже добре буду матися вдома від татка!

По Богослуженні Стефко сам відшукав Дарку. Так воно і повинно бути: не вона до нього, але він до неї має діло.

— Ти будеш з Данком, Дарко? Та що я таке

TULA-online.org

дурне питаю! Певно, що будеш! Я мав би до тебе одно прохання... мені незручно з цим звертатися до Данилюка... Своїм сестрам теж не можу сказати цього. Бачиш, я хотів би побажати Лялі до Відня веселих свят. Спитай Данка про її адресу... ніби ти сама хочеш до неї написати... Тільки прошу тебе, Дарко, не кажи, що це для мене! Добре, Дарко? Коли маю прийти до вас по адресу? Я хотів би може ще сьогодні. Заки дійде карта до Відня, то вже й по Різдві буде!

Дарка знизує плечима:

— Хіба я знаю, чи я зустріну де Данка... Сьогодні має приїхати до нас тета... ні, сьогодні неможливо... Знаєш що? Скажи йому, що я завтра в десятій буду на леді. Ти знаєш, мені татко купив нові совги!

Стефко не звертає уваги на цю новину і це ображує Дарку: чи він собі думає, що тільки коло нього має ввесь світ крутитися?

— Дарко, а може б ти таки сьогодні зустрілася з Данком?

— Ні. Я вже сказала, що сьогодні неможливо, — каже на злість Стефкові, що знає тільки себе і свою Лялю (Ех, дурний хлопчище! Вона там у Відні памятає про нього!).

XVI.

Вранці Дарка прокинулася з чимось терпким в устах. Пізно поза північ розїхалися гості і голова тепер тяжіла на карку, як дороблена.

TULA-online.org

На поруччі крісла, замість мундурка, висить по домашньому „шляфрочок". Так це „дома": можна вставати в девятій, надягати на нічну сорочку шляфрочок і шнипати „голяндськими" ногами по хаті у великих старих капцях. В кімнаті нема нікого. Татко певно спить ще, а „жіноцтво" в кухні певно Славочку купає, бо чути звідти плюскіт води і приговори: „А хто то буде робити купці-купці? Ой, мої костоньки-ростоньки... Ой так... так... дитина хоче розпростерти ніженьки..."

Щось, ніби заздрість, легенько вкололо Дарку в серце: — Чи вони так цілий рік панькаються коло тої Славочки?

Не може чогось тепер піти до кухні й прилучитися до того хороводу, що танцює на честь ясновельможної пані Славки. Тихенько відхиляє двері до кімнати, де спить татко. Татко лежить з заложеними за голову руками, якийсь перетомлений.

— Дарцю, ходи до тата!

Ця фраза збереглася ще з тих часів, як Дарці було півтора року. Пізніше це саме „ходи до тата" означало приходити до татового ліжка із псом „Циганом" в неділі та свята, ставати навколішки коло татового ліжка з головою на його грудях. Потім — „Циган" постарівся, а Дарка підросла. Зробилася лінива і спала у свята найдовше з усіх.

І тепер, хоч не було Цигана і час давно замів дрібненькі дитячі сліди, ця фраза якимсь теплим відгомоном вдарила Дарчине серце.

TULA-online.org

— Ходи но тата, донечко, і розповідж щось... як почуваєшся в школі, які твої товаришки...

Дарка думає:

„З яким легким серцем питаєш про це тату?"

— Мені там добре, татусю, але... приватно вчитись було краще.

Тато гладить поблажливо Дарку по лиці:

— Що-ж ти говориш, дитино! Ти ще не звикла до школи, тому тобі так здається... Чекай, колись згадаєш мої слова: шкільні часи будуть найкращі у твому житті. Гай... гай..., а може там тепер інший дух панує по школах, як за моїх часів..

Тато задумується.

— Татусю, прошу мені сказати... як то було за таткових часів у школі?

— Подай мені коробку з тютюном. Там, Дарцю, на етажерці... на горішній полиці... там там під „Каменярами".

Тато крутить папіроску, потім захлипується її димом:

— Поперше я ходив ще до німецької ґімназії.

Дарка робить „великі очі":

— То татко ходив до ґімназії?

— А ти не знала цього? А звідки-ж би тато знав всі конюґації і деклінації з латинської граматики?

Дарка чекає. Не зважується запитати батька, чому він не скінчив ґімназії. Уважає таке питання за непристойне.

— То так, — говорить тато за себе і своїх далеких товаришів: — ми були тоді у восьмій

TULA-online.org

клясі, перед саміською матурою. Тоді саме йшли вибори до віденського парляменту... Так, рік девять-сот перший. Нас попросили галицькі товариші, щоб ми помогли їм поагітувати по селах за Юліяном Романчуком. Вистарали нам мужицьку одежу, поперебирали нас... і порозвозили по селах. Гай... гай... якби ти чула, як твій тато говорив! Капелюхами підкидали вгору ті, що слухали мене. Та, донечко, це були інші часи. Ми тоді мусіли зводити бої за саме слово „український". І знаєш, що тата зрадило?

Дарка стримує віддих.

— Руки. Тато мав за панські, занадто виплекані, як на мужика руки... Це впало жандармові в очі і так, від клубочка до нитки... аж тата і сімох татових товаришів вигнали з ґімназії. Мусиш знати, що тоді учень у восьмій клясі, то був уже парубок під вусом... В нас були такі, що їх вже з пятої кляси брали до війська! Гай... гай... ми в ваших роках вміли вже ідеалами жити!

Дарка наслуховує, чи не озветься де бодай нотка жалю, бодай відгук каяття за звихнену карієру? Може тепер... з перспективи двацяти і кілька літ тато візьме той порив за соломяний вогонь?

— Так, донечко, так колись у нас молодь жила!

Це вже гордість сама. Ні, це ще щось більше: це докір сучасній молоді, отій, що до неї належить, і Дарка. Докір, що сучасна молодь не вміє жити тим, чим вони колись.

— Татусь... мій коханий... дорогий... єдиний.

TULA-online.org

Дарка в нестямі від великого захвату і сердечної, зпід самого серця вдячности обціловує таткове здивоване цим вибухом лице, руки, навіть шию.

Таж сьогодні, оцією татковою сповіддю сплило на неї велике визволення! Освітило її, як Вифлеємська зоря і очистило з усіх гріхів супроти тата й мами. Хіба-ж тато сам не сказав, що діти повинні наслідувати великі вчинки своїх батьків?

Мама буде товкти головою до стіни з горя, що її дитина не кінчатиме шкіл, що дитині тій не суджено пнятись все вище і вище по драбині карієри і добробуту?

— Яка я вдячна татові... яка я дуже вдячна!

Тато підводиться на лікті. Дарка бачить з його піднесених вгору, як дві кочергочки, брів і опущених кутиків уст, що він побоюється за Дарчин здоровий розум. Нагадується клопітливе таткове слово в день Дарчиного приїзду про надмірну її вражливість і тепер вона думає з радісним сміхом:

— Татко готов подумати ще, що я збожеволіла!

Дарці замало самого священного докору за її безідейність. Їй хочеться ще батьківського благословенства на це діло.

— Татусь... а якби я зробила щось таке, що всім українцям принесло б честь, але за те мали б мене зі школи вигнати, то... татусь гнівався б на мене?

Дарчині очі горять, як у наркотика.

Тато не звик іще брати Дарчиних слів по-

TULA-online.org

важно. Все-ж йому мила Дарчина мова, бо він пригортає Дарку до своїх грудей:

— Та що ти можеш, кришечко, зробити? Що ми всі тут можемо і значимо?

*

Лід у Веренчанці має форму плетеника. Це порівняння добре для малих дітей. Для Дарки вже це два озерця, сполучені з собою вузьким просмиком. Далі все так, як на оліодруку з минулого століття: високі береги і шувар, гать і млин. Дарка підходить ближче під високий беріг і мусить признати, що Данко досить штудерно їздить на совгах. І зараз постановляє: не почепить при Данку так довго совгів, аж буде вміти так їздити як він. Данко зробив кілька дійсно королівських луків на Дарчин привіт і в совгах видряпався на берег:

— О, ти маєш нові совги? — його рука була гаряча: — Ти їх не гострила, правда? Як так, то навіть нема що вбирати... лід тут нідочого!...

„Слава Богу" — тішиться Дарка.

— Хочеш може по леді пройтися? — прискулює Данко очі від ясного снігу та сонця.

— По леді? Ні... підім краще берегом попри шевця!

Данко нерадо розкручує свої совги:

— Ти мала мені щось важне сказати, — якось зухвало починає Данко.

— Я хотіла б знати, що Ляля з Відня пише і ще хотіла попросити в тебе її адреси.

TULA-online.org

Данко перекладає зуби язиком. Дивиться так часинку на Дарку, потім питає дуже протяжно:

— То це те „важне", що задля нього я мав сьогодні аж сюди прийти?

Дарка червоніє:

— Ні! Преціньпро Лялину адресу могла я спитати тебе ще в Чернівцях.

Тепер Данко бачить, що його самопевність трохи за широко простягла крила:

— Ляля? Ляля почувається вдоволена... Її адреса: Він, Зайзґасе пятнацять, партер, бай фрав Гезе. Вона підготовляється тепер до самостійного концерту. Ти знаєш, що вона вже плутає в памяті Улянича із Славком Празьким?

— Ах, так! — вививається в Дарки оклик співчуття для Стефкового закоханого серця. І знову чекає.

— Дівчата завсіди мають дуже коротку память, фільософує Данко. Дарка не розуміє, до чого він прикладає цю думку. Тоді за своєю звичкою перехиляє голову на один бік і питається:

— Циґанюк не приїде на свята трохи до Веренчанки?

Дарка перелякується цього цідозріння, а потім нагло спалахує радістю: „Господи, це ж ніщо інше, тільки заздрість, звичайна заздрість закоханих..."

— Даночку, ти думаєш...

Данко віддуває погірдливо уста, але тому, що вони в нього тонкі, то в цій ґримасі виходять зовсім, як дзюбочок пташки:

TULA-online.org

— Я нічого не думаю... ходиш собі з Циганюком, то ходи... це-ж твоя справа! Що ти мала мені важне сказати?

Дарка стежить за слідами якихось великих чобіт понад берегом ставу, похиляє голову так низько, що борода із грудьми творить одну лінію.

„Він мене вже не любить" — дуже обережно, щоб не зранити занадто свого серця, приміщує цю вістку у своїй свідомості:

— Дарцю, чому ти нічого не говориш? Я чекаю на те твоє „важне" — Данко починає вже нетерпеливитись. І Дарка говорить без вступу:

— Ти знаєш, що має приїхати до Чернівець міністер і наша ґімназія мала б його теж вітати. Ти знаєш про це. Але наша ґімназія не буде його вітати — говорить таким наказним тоном Дарка, щоб відразу наставити Данка на цю справу, як на щось, що неминуче має статись, від чого, як від смерти, не може бути відклику.

— Ціла ґімназія, всі наші учні та учениці виступлять проти цього концерту — не здає собі справи Дарка, що говорить про щось, чого ще нема — всі як один, навіть найбільші боягузи пристали до нас... тільки про тебе одного, говорять, як непевного... Чи не сором це для цілої Веренчанки? Та знаєш, як мені це сказати, то я не хотіла вірити... не хотілося мені в голові помістити, щоб ти... ти...

Вона ще занадто під враженням розмови з татом, ще занадто кривавить її сердечна рана і вона

TULA-online.org

хоче відразу забагато передати йому думок. Данко не розуміє її схвилювання.

— Я-ж казав уже „твому" Циґанюкові, що з цим виступом товаришів не погоджуюся. Ти несправедливо хотіла назвати мене боягузом. Я не боягуз. Можеш вірити мені. Я тільки маю таке переконання, що цього непотрібно, бо це ще більше пошкодить нашій ґімназії, як поможе. Чого я маю бути нещирий? Я бачу, що ти дуже перейнялася цією справою... але щодо мене, то я нічого не пораджу — це є проти моїх переконань і я таки не погоджуюся з вами всіма. Зрештою, поправді сказати, то не я сам один, як ти кажеш — таких, що думають так, як я, є більше, Дарцю.

Нагло звідкись зявляється в Дарчинім мізку переконання, що ввесь її запал, вся її свята віра, всі незабуті таткові слова, ба навіть увесь успіх справи обернеться внівець, як Данко не змінить своєї думки. Справді, аж долоні сверблять, щоб схопити його за комір і трясти ним, трясти аж до безтями і кричати над самим вухом: „Як ти можеш цього не розуміти?"

Дарка обертається до Данка повним лицем, аж труситься від схвилювання:

— Як ти можеш таке говорити? Як ти можеш не розуміти, що так конче треба зробити? Адже-ж ми мусимо... мусимо, щоб навіть нас на сто вітрів з ґімназії прогнали, ми мусимо показати румунам, що ми їх не хочемо, не любимо і ніколи, ніколи не будемо любити!

Ці слова з самого серця майже не роблять на

TULA-online.org

Данка ніякого враження. Він дивиться на це, як на якусь гру. Тоді Дарка попадає в якийсь стан екстази і починає піднесеним, аж образливим тоном кричати:

— Так, певно... ти не можеш цього розуміти... певно, бо який з тебе українець? Дома у вас говориться по німецьки... не перечи, я знаю! Сестра твоя навіть добре говорити по українськи не вміє... Тебе опутала та румунка! Так! Так! Шкода, що хвалишся завсіди своєю гордістю... а тепер сам бігаєш за тою румункою, як цуценя! Так! Так! Усі це знають і сміються з тебе, сміються з такого дуже „гордого", неприступного Данилюка, що його донька префекта взяла під ноги. І тепер, як ти не пристанеш до товаришів, то щоб ти знав, всі, навіть я, так, я теж буду всім розповідати, що ти задля дівчини зрадив товаришів. Можеш не приставати до нас... Пан префект Джорджеску напевно постарається, щоб тебе приняли до румунської школи...

— Чекай, Дарко — Данко намагається вдержати рівновагу, але голос у нього вже хрипкий — не говори так багато. Скажи мені щиро, але зовсім щиро: направду говорять, що я не хочу приставати до вас через дівчину?

Кохані, єдині на світі очі такі стурбовані, такі сполохані, що Дарка мусить дивитись собі на носики черевиків, щоб при Божім сонці і людях, що йдуть дорогою, не впасти йому з плачем на груди і не сказати:

TULA-online.org

„Я все це видумала, коханий... Ніхто не думає про тебе аж так зле".

Та хіба татусь не пожертвував для такої самої справи своєї карієри? І тому вона теж мусить бути тверда:

— Так, це правда. Так говорять про тебе і тому мені такий сором за тебе.

Данко підносить голову.

— Від кого ти чула таке на мене? Хто тобі казав? Дарко, я не пущу цього плазом! Я тобі кажу!

Дарка знову коло нього добрим янголом:

— Чи добре буде, як ти зробиш цю справу голосною? Зараз розійдеться по ґімназії „слава", що ти авантуруєшся, за дівчину, та ще й румунку. Найкраще буде, як ти без крику скажеш Циґанюкові, що... ти вже не будеш грати в орхестрі... Скажи сам: чи не краще, хоч би з ґімназії вилетіти, як щоб на тебе всі пальцем показували?

Данко притихає. Його лице в якомусь корчі задуми. Так ідуть вони аж „коло шевця". Дарка сама завертає, бо його задума понесла б хіба на край села.

Врешті Данко каже:

— Може ти й маєш рацію, що не треба розголошувати цієї справи... Але я сам до Циґанюка не піду. Як він іще раз звернеться до мене з цією справою... то я, як треба буде, не буду грати в орхестрі. Не велике нещастя, як скінчу ґімназію в Відні. По німецьки говорю однаково добре, як по українськи... Чи ти,... таки не хочеш мені ска-

TULA-online.org

зати, хто таке про мене говорив? Знаю, що я не можу тебе змусити, щоб ти мені сказала... ти вже більше держиш з Циґанюком, як зі мною... Воно інакше й не може бути. Я тобі щось скажу Дарко (вже не „Дарцю"), я не сміюся... перший раз мені щось подібне здається... що властиво... я розумію, чому тобі Циґанюк більше від мене подобався. Хто знає, може навіть так краще для тебе...

Якто? Він розуміє, що так „краще для неї?" Уста самі починають її тремтіти, і вона мусить схилитись за грудкою снігу, щоб Данко догадався про те, що діється в її серці.

Данко думає ще про Лучіку.

— А щодо тої румунки, то вони справді смішні! Що це все має спільного з їх бунтом? Певне, що мені дуже залежить на тім, щоб мене не взяли за зрадника якого. Я можу навіть при самому міністрі заявити, що мені не хочеться грати на його честь, але при чім тут ця Богу духа винна дівчина? Цього я бігме не розумію!

Зате Дарка дуже добре розуміє. Аж тепер розуміє „зовсім певно", що в його серці програла останню ставку. І їй тепер уже так однаково, як людині, що програє — все своє майно.

— Бо ми загалом не повинні зживатися з румунами... чи це буде на спортовій площі, чи навіть на забавах. Наші дівчата не повинні ходити з румунами, а хлопці з румунками, бо привкаємо до них, привикаємо до їх мови, а потім... уже відчуваємо симпатію до цілого їх народу... — повторяє

TULA-online.org

вона все, що вивчив її Орест Циґанюк і тому це все не виходить таке природне, як вона відчуває.

— Ти знаєш, що я тепер добре живу з Циґанюком... і я не можу бути заздрісна за ту якусь Лучіку, але я тебе теж просила би: дай собі спокій з тою румункою!

І сама не знає звідки в неї сили ще на одну, найвищу жертву для нього:

— Є одна дуже гарна дівчина... українка... вона тебе любить крадькома. Як хочеш, то — я познайомлю тебе з нею.

Данкове лице заходить поволокою якогось незрозумілого для Дарки суму:

— Ти добра дівчина, Дарко, але — пощо мені знайомитись з тією дівчиною? З Лучікою (перший раз назвав її тільки по імени), я ще не женюся і хто знає, чи загалом коли оженюся... Я тобі кажу: роблю це для товаришів, може навіть проти свого переконання, виступаю з орхестри, але до моїх приватних, чисто особистих справ, теж не дозволю нікому втручатись! Зрештою ти вже настільки знаєш мене, щоб повірити, що так буде, як кажу.

Так. Настільки вже знає його. Якщо ще не знала, то сьогодні пізнала його до останньої межі.

— Він для мене не відцурався б, — думає, як про якусь казку дуже давніх днів — так товаришів, як це для неї робить... Ніколи не любив він мене так, як її! Ніколи!!

— Я вже хіба піду, Данку, — пробує Дарка навіть усміхнутись.

TULA-online.org

— Як не маєш нічого проти, то я тебе відпроваджу кусник...

Цього вже забагато на сьогодні.

— Дякую тобі, але я хочу сама йти... Я не кажу, — не дивись так на мене Данку! що я не хочу з тобою йти... а хочу тільки бути сама...

Воліла би сказати йому ясніше: „Залиши мене саму з моїм болем. Не бачиш, як мене дуже болить це все?"

— Да будет воля твоя, — каже Данко поважним, біблійним тоном.

Руку, що подає йому Дарка на „гаразд", держить він кріпко та довго у своїй долоні, потім, якби по надумі, повагом підносить її до уст. В цім такім глибокім, а водночас такім безпристраснім поцілунку є щось з прохання вибачити і бажання попрощатись.

Дарка хотіла б бігом втікати від цього місця і цього хлопця, але ноги її ступають по снігу важко й поволі.

„Аж тепер вже все неповоротно скінчилося. Але чому я не плачу? Чому я не кричу?"

Боїться сама цієї закамянілої тиші свого серця. Тільки на раменах і грудях осідає щось важке так, що вона мусить що кільканацять кроків зупинятись, щоб відпочити й набрати віддиху.

— Хоч татко і не скінчив гімназії, хоч бідний мусів піти на найчорніший хліб у світі, то я таки... дорожче заплатила від нього за цю нашу Україну.

TULA-online.org

XVII.

Життя оре своїм невблагальним плугом чорні, сирі дні й нема іншої ради, як іти за тим плугом та ще і приспівувати.

Треба було тішитися совгами, приміряти їх кілька разів у хаті й мерщій бігти на лід, щоб своєю байдужністю не засмутити татка та мамці. І так у всім. Підійме Славочка ніжку до уст, треба плескати в долоні і сміятись з цього. Прийде бабця знадвору й задріботить по хаті від морозу, треба і собі тупотіти з бабунею.

В домі о. Підгірського, де Дарка щоденний гість, вибухає подія і своїми відламками ранить тих, що найближче до неї стояли. О. Підгірський за ніяку ціну не хоче віддати Ориськи до румунської ґімназії. Мама, з сивавим від чола волоссям і нерішучим, дитячим носиком, плаче. Їй гірко бачити свою дитину у шкільному році дома за пірям, чи вишивкою. Тим більше боляче, що її розум не збагне, чому Ориська не може кінчати румунської школи. Чому? Від цього чейже не стане румункою. Але лагідний завсіди о. Підгірський стоїть твердо при свому: з яким лицем він показався би до Чернівців між своїх? Ні, скоріше Ориська буде так довго сидіти дома, доки Мігалаке не забереться з української ґімназії. Ориська чіпається Дарчиної шиї:

— Я хіба збожеволію з туги, як ти відїдеш...

Дарка гладить рукою Орисьчине горіхове волосся і потішає її:

TULA-online.org

— Нічого.... нічого... небавом я теж приїду до Веренчанки і вже не поїду звідси.

Останнього дня перед відїздом прийшла заблукана, спізнена листівка від Івонка. Галузка сосни з одною-одніською заплаканою свічечкою. Листівка вимучена, з багатьома слідами брудних рук. Може тому Дарка зустріла її тепло, як зустрічається втомленого подорожнього. Здавалося їй, що дала б багато, якби... могла полюбити Івонка, але зараз усвідомила собі, що цього ніколи не буде. Не знала Дарка, як і коли це сталося, що щойно недавно викинула брудну білизну з валізки, а тепер вкладає свіжу, ще з запахом мила і відїжджає вже з дому. Мама вложила в перґамінновім папері поверх білизни кусник торта. Це мало ще бодай якийсь часок нагадувати донечці дім і трохи присолодити гірку тугу за ним.

— „Я не смію плакати при прощанні... Мушу бути мужня... бо інакше"... — щипала себе Дарка і трималася мужньо, поки мама не простягла до неї своїх рамен і не сказала своїм голосом:

— Бувай здорова, донечко!

Дарка не плакала. Справді не плакала. Вона тільки оповила маму своїми руками, як ссавками, втиснула своє лице в мамину шию і з острахом, якого ніхто не розумів просилася в мами:

— Мамціку... прошу мене не пускати від себе. Мамціку... прошу... прошу мені не казати їхати.

Мама розридалася вголос, притулила ще щільніше Дарку до себе і заявила зовсім нерозсудно, що не відпустить своєї дитини від себе. Ні-

TULA-online.org

чого не помагали таткові несмілі перестороги і прохливі догани. Аж бабця мусіла сильною рукою розщепити їх обидві. Маму виштовхнула до Славчиної кімнатки, тато заніс Дарку на руках на сани.

На двірці чекала на Дарка Домка, наймичка о. Підгірського. Всунула в руку записочку і відійшла. Ориська писала дрібненько:

— „Бажаю тобі всього найкращого і прошу тебе, не гнівайся, що я не вийшла сама тебе відпровадити, але я з жалю, що ти відїздиш до школи, ще кинулась би під поїзд. Поздоровi від мене всіх товаришок і напиши, хто з професорів буде питатися за мною. Па, Дарцю. Цілую тебе дуже-дуже твоя товаришка О. П.".

Надійшов Данко та Стефко Підгірський. Треба було попрощатись з татком. Спокійно закинула таткові руки на шию, спокійно прийняла та віддала поцілунок. Може до татка не мала тої ніжної сердечности, що до мами. Є думки, що з ними мусить Дарка ховатись перед мамою, як з поганим учинком.

Поїзд ухнув, як парубок на підпитку, і татко збирався вже відходити, як Дарка закинула йому ще раз руки на шию, притулила своє личко до його і сказала ще останнє:

— Татусь!

Тато причекав трохи здивовано. Може сподівався, що вона має йому щось важніше сказати? Та якось так зложилося, що в те одне слово змістилося все важне, боляче і надійне. Данко присту-

TULA-online.org

лив до Дарки (він теж не міг в одному дні звикнути до того, що Дарка йому чужа):

— Ідемо, Дарцю, бо поїзд втече нам сперед носа! — ухопив Дарчину валізку і помістив поверх своєї. Дарка замахала до татка крізь шибу ваґону, поїзд клацнув і покотився.

Данко примістив Дарку на найкращому місці коло вікна і сам вийшов із Стефком на коридор. Дарка чула тільки їх сміх: безтурботний і свавільний. В Кіцмані всіло кількадесят учнів. Попереду продирався з пакунками, як перекупка з кошиками, Данків товариш Кудла.

— Сервус, колеґо! — зрадів Данко. Кудла відхилив двері до Дарчиного переділу:

— В останнім ваґоні їде ваша товаришка Косован... Тут стоїть сім хвилин, якби ви хотіли...

Ні, дякую. Дарка нічого, ані нікого не хотіла. Данко вихилив шию у сторону Дарки:

— Дарцю, вважай на мою валізку, бо я йду з товаришем шукати місця.

Дарка зідхнула, якби її щось заболіло, хоч усі болі та радощі, звязані з Данком і так були вже за рогачкою.

За якийсь час притемніло в ваґонах. Міст на Пруті пригадував подорожнім, що вже пора здіймати клунки з полиць. Дарка виглянула до другого переділу:

— Данку!

Данко ще не наговорився.

— Я зараз поможу тобі зняти твою валізку, бо ми з Кудлою їдемо трамваєм!

TULA-online.org

— „Вже краще Кудла, як Лучіка" — подумала машинально. Підняла високо комір плаща. З відчинених дверей вагону била вкуслива мряка. Чернівці вийшли назустріч подорожнім яскравим, великоміським світлом. Люди і назви залізничих урядів зарисувались на двірці зовсім виразно. Серце в грудях боліло теж зовсім виразно.

XVIII.

Перший день науки після різдвяних ферій нагадував собою нещоденну гостину. Дівчата віталися довгими, радісними викликами, всі були раді кожній новій, що ввійшла до кляси. Із дома привезли свобідну, родинну атмосферу. Навіть на найбідніших були пригладжені, нові або старі однострої, із штудерно прихованими цирами. Кожна мала в папері під лавкою „щось із свят". Це теж зміцнювало гостинний настрій. А так багато привезли вони новин! Адже час стояв у цій школі два тижні на місці! Дарка подала товаришкам до відома, що Ориська Підгірська цього року не ходитиме до школи.

Ніхто навіть оттак собі не пожалував за цією втратою. Мала Кентнер, якої мізковий апарат не вміє тримати думок, але відразу пре їх на лотоки язика, гукнула:

— Добре, що нарешті винеслася!

— Чому Підгірська не буде ходити до школи? — мусіла і цей бік медалі оглянути Лідка. Дар-

TULA-online.org

ка вдала, що не дочула цього питання. Її відновлена любов до Ориськи терпіла від такої легковажної байдужости товаришок. Дарка не мала до кого прихилитись: ані Оріховської, ані Стефи не було ще в клясі. Лідка обіймала Косованку: розповідали собі щось, падали в обійми собі, сміялися і знову шептали.

Дарка вийшла на коридор. Ох, неправда, що в гаморі легше чекати на когось. Тут застав її „шульдінер": панночка не знає, чи є вже панна Оріховська і панна Попович? Пан директор казали зараз по дзвінку прийти до них. Попович це вона. Так. Оріховської ще нема. Може ще не приїхала, а може тільки на годину спізнилася. Добре. Зараз по дзвінку зголосяться в пана директора.

— Мене й Оріховську чогось кличе директор до себе! — впадає перестрашена, безголова до кляси, забуваючи про те, що властиво в такому складі кляси як тепер, нема ніодної близької душі.

Лідка сміється:

— Але ж ти перестрашена! Чекай, підвищить вам так оплату, як мені та Равлюк! Нас також кликав директор до себе. Певно, що так! Ніби звідки ми приходимо більше від вас платити? Але з тебе боягуз...!

Лідка говорить з такою байдужістю до справи, що можна б увірити їй, якби... не ця багатомовна припадковість, що власне Поповичівну та Оріховську взивають разом!

— Ісусе солодкий, не покидай мене! — зід-

TULA-online.org

хнула Дарка наоспіх і нишком у куточку перехрестилася.

— Чого учениця бажає собі? — забув директор, що закликав Дарку.

— Я Попович, пан директор казали...

Лице директора скривилося, якби хто йому на кінчик язика оцтової есенції капнув. Глипнув на записочку перед собою і спитав:

— А де Оріховська?

— Ще не прийшла. Товаришки кажуть, що її поїзд приходить аж у восьмій.

— Ага, могла вчора приїхати. Пане професоре, — звернув директор свою грубу, як у буйвола шию, в другу кімнату. Румун, як на сцені, тільки ждав на це візвання, щоб вискочити зза дверей.

— Ось тут ваша учениця, пане професоре, — сказав по румунськи, а Дарку питав далі по українськи:

— Чи Попович знає, що має недостаточну ноту з румунської мови, а крім того лихі обичаї за невідповідну поведінку супроти пана професора?

— Так, — призналася Дарка до гріха, бо не було куди крутити.

— А батьки учениці знають уже про це? — директор завісив одну брову високо над оком, а другу спустив низько так, що вони виглядали, як журавель при криниці. Не зважаючи на страшну ситуацію, Дарка мусіла признати це смішним.

— Егеж — заговорив своїм голосочком ру-

TULA-online.org

мун — чи батьки знають, як учениця поводиться тут супроти своїх зверхників?

— Так, — відповіла Дарка самопевно, ні на секунду не призадумуючись над тим, що говорить неправду. Десь під порогом свідомости блимнуло, що цим викрутом боронить не тільки себе, але й батьків.

— І — витягнув директор шию, як кітка до кусника сала на шнурочку — і що вони на це?

— Що тато й мама на це? — розвязався румунові язик по-українськи, хоч здавалося, що він кожну нашу тверду шелестівку пильником надпилював.

— Казали, що ти добре робиш? Наказували не вчитися румунського й не слухати професорів? Га? Може ще тішилися, що ти така велика патріотка, що з румунського двійку маєш?

Директора нагло задряпало щось у горлі, він закашляв і румун урвав. Якби з остраху, щоб директор не захлиснувся.

— Пан професор жартують... Я не думаю, що можуть бути такі батьки, щоб хвалили дитину за те, що принесе до хати недостаточну ноту. Чим є батько учениці?

— Чи мама може теж учителька?

— Так, але мамця не вчить.

— Прошу дуже — бідкався щиро директор — і такий народній учитель з одною платнею, стягається з усіх сил, щоб утримати доньку в гімназії, а та донька з вдячности за ці всі труди обдаровує батьків двійкою. Ну, і має батько чим тіши-

TULA-online.org

тися! І що тут найсумніше! Учениця певно не розказала батьком, що сама хотіла дістати недостаточну ноту. Я переглядав румунські задачі учениці. Є там одна щоправда, недостаточна, але можна було устно гарно відповісти й таки заробити собі на достаточну ноту. Але — коли учениця зухвало, перед цілою клясою заявляє, що з румунської мови може і двійку мати, тоді вже і сам Бог не може нічого порадити. І ще одно мене цікавить: я переглядав ноти учениці з інших предметів і бачу, що Попович розумна, здібна дівчина. Цікаво, хто підсунув ученици такі думки, що румунська мова така маловартна, що з неї можна навіть двійку мати? Бо ж Попович сама вже розуміє, що ми живемо в Румунії, є румунськими горожанами і румунська мова в наших школах мусить бути найважнішим предметом. Отже хто навів ученицю на цей фальшивий погляд щодо значіння румунської мови? Прошу не боятися... я не буду робити з цього ужитку! Я хочу тільки знати, хто це такий „розумний"? Отже... хто це говорив Попович?

Дарці начеб піском в очі сипнув: справді, хто це говорив їй, від кого і де чула вона, що румунська мова „циганська", без граматики і літератури? Хто?

— Учениця не може відразу пригадати собі... То нічого... — директор оглядається за румуном, а той відразу розуміє, що він тут уже непотрібний, і виноситься до другої кімнати. Ще й двері зачиняє за собою.

— Прошу сідати — говорить директор так

TULA-online.org

увічливо, що Дарка зараз розуміє: бідний директор! Він теж боїться перед тим румуном заговорити тепліше до своєї учениці.

— Прошу сідати — просить ще раз директор. Дарці якось ніяково розсідатися перед ним, як перед рівним.

Хоч він і директор, а Дарка тільки учениця, хоч вина по Дарчиній стороні, то він забуває це все. Памятає тільки, що вони обидвоє українці і розмовляють без свідків.

— А що то обіцяли батьки учениці за гарне свідоцтво? — питається директор по батьківськи.

Мягкий, лагідний тон цього доброго чоловіка відкриває перед Даркою всю глибину її негідного поступку супроти рідних батьків. Як сміла вона прийняти дарунки за гарне свідоцтво, коли так напевно знала, що свідоцтво буде із двійкою? Її напружені, спрацьовані нерви не всилі довше опиратися. Щаслива, що знайшла когось, кому може довірити найболючіше місце у своєму серці, Дарка напів шепотом, напів із плачем признається:

— Прошу пана директора. Татко не знає, що я маю двійку... вони мені стільки дарунків накупили, що я не могла признатись. Але прошу пана директора, я направду невинна за цю двійку.

— Так!? — порушується директор аж крісло заскриплює під ним.

— То учениця тому не мала відваги признатись батькам до злої ноти, щоб не робити їм прикрости? Так? Чи це аж так дуже боліло б батьків?

TULA-online.org

Чи може учениця боїться кари? — хоче все-все знати цей батько, не директор.

І Дарка признається у всьому:

— Мене ніколи дома не карають. Може навіть не сварили б мене за це. Тільки мамі було б дуже прикро... й татові.

Директорові робиться жаль Дарчиної мами:

— Гм, можна б ще направити лихо. Я міг би може ще якось упросити пана професора, щоб подарував учениці ту невідповідну поведінку в класі... гм... А з самого предмету... чи учениця з румунського устно добре підготована?

— Я все... все... кожний уступ, кожний віршик знаю, — дуже зраділа Дарка.

Дарка погодилася вже з тим і звикла до думки, — як зрештою звикаємо до кожного нещастя, коли воно тягнеться довго — що це свідоцтво — останнє в її житті. Але тим упертіше проявляється таке близьке Дарчиній вдачі себелюбство, щоб мати це останнє свідоцтво „чисте". Свідоцтво, коли перестає бути перепусткою до вищої кляси, піврічне свідоцтво безвартісне. І це Дарчине останнє свідоцтво теж стратить свою фарбу і для всіх буде важне тільки те, що Дарка не ходить більше до школи. Ніхто може й не спитає про ноти її останнього свідоцтва. Це Дарка розуміє. А проте — це свідоцтво мусить бути без одної двійки. Страх, смертельний, білий страх перед маминим докором, що Дарка, мамина дитина, обріхала маму, спалює Дарку на вуголь.

TULA-online.org

Дарка знає і те (Господи, чого то вже не знаємо в тім віці!), що багато дітей обріхує своїх батьків. Дарка, якби цього конечно хотіла, могла б навіть із свого власного життя пригадати чимало таких випадків, коли то треба було... представити мамі трохи інакше ту, чи іншу справу, як вона в дійсности виглядала. Але перед самими народинами Славочки виринуло між мамою і Даркою щось таке, що — замало сказати споїло їх із собою — що відчинило їм жили і змішало разом їх кров. Є такі хвилини в житті людини, що серце з серцем зливається так, як крапля води з своїми посестрами. І в таку хвилину мама з Даркою присягнули собі одна одну ніколи в житті не обріхати. Ніколи-преніколи. І тому Дарка менше боїться смерти, як почути від мами:

— І ти знала заздалегідь про двійку і замовчала про це перед мною? І ти обріхувала свою маму?

Ніколи не зрозуміє її мама, що та брехня, що ті муки, які вона перенесла з собою — це все було тільки для супокою маминого серця. Дарчине серце не знає дешевих жертв. Не знає половинчатости, у свому захопленні, стриманости у свому відданні. Вона хоче такий самий княжий дар кинути на жертвеннику справи, як і татко. Якою дешевою монетою мусить бути свідоцтво з поганими обичаями та двійкою! Чи ж не мав би права перший ліпший зробити їй докір, що вона тільки тому дала себе втягнути у цю змову, щоб з честю вийти із своїх двійок? О, Дарка Попович мусить мати пра-

TULA-online.org

во — хочби прийшлося б його зубами вибороти — сказати тим усім, що питатимуть, чому вона не ходить до школи: — „Дивіться! Ось тут моє останнє свідоцтво. Воно бездоганне! Я могла була з ним перейти до вищої кляси, але... я жертвувала його і себе для справи!"

Директор, здавалося, передумував щось:

— Гм, може ще можна буде щось зробити. Але учениця мусить пригадати собі і сказати мені, розуміється, тільки мені... хто наговорив учениці на румунську державу? Властиво, — що румунська мова буцім то маловажна, що з неї українка може навіть двійку мати. Не пригадує собі учениця, хто говорив щось подібне? Де учениця на подібні теми щось чула? Це не мусіло бути в школі. Могло бути і поза школою...

Дарка похнюплює голову: смішака з того директора. Таж це її татусь назвав румунську мову циганською, без літератури і граматики. Та хіба тільки татусь? Дивно, справді дуже дивно, що директор не знає, що всі такої думки про румунів... Дуже дивно і якось підозріло звідкись приймає вістку, що аж тепер не сміє собі нічого „пригадати".

— Десь я чула щось подібне, що пан директор говорять, але не можу пригадати собі це власне... Ніяк не можу... думаю і не можу.

Може нарешті скінчаться ці допити. Чого властиво він хоче від неї? З великої прихильности до Дарки позбавити татуся посади? — виповзує зпід Дарчиного серця вузька гадючка підозріння.

TULA-online.org

Тому, що директор мовчить, Дарка підводиться з крісла: отак чкурнути з цієї канцелярії, щоб аж закурилось за нею. Директор знову саджає її у крісло:

— Учениця звільнена на цю годину, не потребує спішитись.

Хтось стукає у двері. Це сторож:

— Панночка Оріховська з четвертої вже є.

— Нехай зачекає в кабінеті.

Дарка схоплюється мимохіть: Наталка! Хоче одним словом перекинутися з нею, хочби тільки крізь шибу побачити вираз її обличчя. Дарка не вміє пояснити собі цієї внутрішньої конечности побачити Оріховську, не знає того зачарованого слова, що його хотіла б переловити від неї. Має тільки замрячене передчуття, що незавернене, невідкличне нещастя спаде на їх голови без цього порозуміння.

Директор бере Дарку за підборіддя (гадючка під серцем починає сичати: уважай, уважай!):

— Чи не чула де Попович про те, що українська ґімназія не має брати участи в тому концерті в честь пана міністра? Не було мови про щось подібне в нашій ґімназії?

Ще малою дитиною Дарка впала з яблінки. Тепер з цілою виразистістю відновилися ті враження: перед очима замиготіли чорножовті плями, уся кров щодо краплинки з лиця і рук збігла в ноги. Дарка відчула холод, що вдарив на неї від її безкровного лиця. Директор в ту мить, як гачком підхопив Дарчине збентеження:

TULA-online.org

— Я бачу, що й учениця чула про це! Правда, яке штубацтво! Пан міністер цікавиться станом шкільництва і тим, як ученики вчаться, а не музикою! Га... га... чи це не смішне? Не співати в хорі! Що мені за співаки! Їм здається, що пан міністер був би бодай запримітив, що їх ґрупа не співає. Я цікавий, хто то придумав таке „мудре"? Але мені щось інакше здається. Мені здається, що хлопці інакше говорили, а інакше були б зробили на самому концерті. Вони певно хотіли тільки до цього нерозумного кроку намовити дівчат з нашої ґімназії, щоб їх осмішити перед паном міністром. Мовляв, в українській дівочій ґімназії нема ані одної музикальної дівчини. Го, го, ті хлопці нераз беруться на ріжні хитрощі, щоб тільки докучити дівчатам! Я ж сам був колись учеником! Як... як він називається той ученик, що й учениці намовляв до цього? Хтось мені казав... я вже знав прізвище того цілого „махера", але якось вилетіло мені з голови.

Дарка не знає вже, чи це вона сама конає на цьому кріслі, чи тільки стоїть коло когось страшенне перетомленого острахом і мучиться від того, що не може йому помогти. Чує тільки, як щось тепле зпід пах котиться вниз по тілі. Останками зусилля, якого ще не проглинув страх, повторяє собі тільки одне:

— Орест... Орест... не скажу... не скажу... не скажу...

— Чи учениця скаже мені нарешті прізвище

TULA-online.org

того збиточника?— допитується директор, ніби то й не дуже поважно.

— Я не знаю... я... — якось так незручно почала боронити себе Дарка, що відразу сама відчула, як видала себе.

Він засміявся тільки з такої незугарної гри:

— Чи це така велика тайна? Я-ж кажу, що я вже знав те прізвище, тільки тепер вилетіло воно мені з голови. Ой, ви, дівчата, не маєте за фениґа амбіції! Хлопці змовилися, щоб вас у дурні пошити, а ви ще боронite їх! Отже — як врешті називається той „герой"?

Дарка примкнула очі, скулилася в каблучок і тільки вистукувала у своїй памяті рівно до ритму: „Не скажу, не скажу, не скажу".

Директорові, видно, було вже забагато тієї телячої впертости. Він насупив брови, як казковий Прудивус, і запитав ще-раз подоброму:

— А як я попрошу пана професора, щоб скреслив учениці невідповідні обичаї і ще раз запитав румунське і... як обіцяю учениці, що навіть панові директорові з мужеської ґімназії не виявлю прізвища того ученика... то чи учениця скаже мені тоді, хто то?

Спокуса така велика, що Дарка відвертає голову вбік, щоб не чути цього голосу, щоб не бачити тих очей, що так багато обіцюють. Вона вже нічого не бачить перед собою тільки два тунелі маминих очей в заломаному світлі. Раз, як ті очі дивляться на неї, коли Дарка кладе перед них те нещасне свідоцтво. Другий, як ті очі мерехтять,

TULA-online.org

коли читають ще раз і ще раз Дарчине свідоцтво без двійки. Ці тунелі підсуваються під Дарчині очі щораз ближче і щораз яскравіше видно ту ріжницю в заломаному світлі. Дарка на мить закриває свої очі ліктем, щоб розвіяти примару маминих очей. Вона повертається лицем до директора, хоч очима не сягає вище своїх черевиків і каже:

— Я не можу його назвати...

Тільки це сказала і відразу якби визволена відчула, що кинула останню ставку — свої останні сумніви й вагання. Тепер вже напевно нічого не зрадить. Щось наче автоматичний замок заскочило там, усередині, викинуло всі її думки й волю по той бік директорової кімнати. В одній хвилині зрозуміла, що має перед собою ворога. Директор врешті вийшов з себе: гримнув долонею по столі, що аж папери на ньому і Дарчине серце в грудях підскочили.

— Що то значить „не можу"? Чи учениця знає, що тут школа і учениця мусить сказати, коли її питають? Нечуване зухвальство в той спосіб відзиватись до свого зверхника! Я наказую учениці в тій хвилині сказати прізвище того ученика!

Дарка мовчить.

— Ти чуєш, що я тобі кажу? — крикнув директор з таким ревом, що аж румун вибіг із сусідньої кімнати. Вибіг запінений, закукурічений, прискочив до Дарки, вхопив її своїми руками, як яструб кігтями, й потяг нею аж до шафи, аж шкляні ампулки на ній задзвенькотіли.

— Ти кажеш, чи ні?

TULA-online.org

— Я нічого не знаю... ніхто мені нічого не говорив... і прошу тут не битися, ніхто не має права тут термоситися! — Вона чує, що ще один скок до цієї худенької шиї, як у курки голошийки, і вона перемогла б.

— Lasati, domnule, lasati, — Залишіть пане професоре, залишіть — спамятує його по-румунськи директор: Ми знайдемо на таких упертих учениць свій спосіб.

— Можеш виноситися! Можеш забрати свої книжки і більш не показуватися мені на очі! Можеш більше не приходити до школи! Ми зуміємо приборкати таких упертюхів! А тепер марш звідси!

Директор власноручно виштовхує Дарку за двері! Сльози не знають (звідки вони можуть про це знати?), що Дарка ще від Різдва носить у серці, як терня, думку, що її мають прогнати зі школи. (Але-ж не так! Боже не так, як пса, але приписово, гідно, достойно!).

На коридорі тихо, як у труні. Від канцелярії відбиваються слабі відгуки чиєїсь балачки: „Тепер черга на Оріховську", — усвідомляє собі Дарка і припадає безсила до стіни. І знову та лиховісна, мертвецька тиша. Від неї ще голосніше клекотить якийсь заблуканий біль у серцю.

Аж ось чиїсь кроки дудонять на другому кінці коридору: „Хтось" іде, дальше прискорює ходи, видно помітив Дарку на стіні. Дарка чує тикання якогось годинника, запах тютюну від якогось віддиху.

— Що сталося? Чого плачете, Попович?

TULA-online.org

Дарка по голосі пізнає вчителя Спілого „свого" професора. Здіймає долоні з очей.

— Що з вами? Таж ви зовсім підпухли! — страхається шепотом професор: Ходіть зараз під водотяг і обмийте собі лице!

Холодна вода справді добре робить. Дарка бодай очуняла настільки, що може бодай пяте-через-десяте розповісти учителеві про свою пригоду з директором.

— І ви... не сказали прізвища того ученика? — очі вчителя дивляться в Дарчині так безпосередньо, аж їй дивно, чому він перед нею називає Ореста Циганюка „тим учеником"?

— Ні! ні!!!

— А чи ви певні, що ваші товаришки... теж будуть так держатись? — нахиляє учитель свої уста до Дарчиного вуха і питає тим шепотливим голосом, що вяже і зближує, як присяга.

— Ні! Ні, напевно ніхто не зрадить!

Учитель остережливо хапає її кріпко за руки:

— Тихіше, вже хтось зрадив вас, але тихо про це... Ті там добре держаться.

Дарка не знає, про кого мова.

— Чи ви знаєте, що ваших товаришок з пятої допитують у мужеській ґімназії?

Ні, вона нічого не знала. Все зааранжовано на першій годині так, щоб не було часу порозумітися. Навіть Оріховську відділили від неї.

Учитель Спілий похитує головою. І в цьому журливому русі є і докір за брак довіря до нього, і співчуття до їх невдачі, і журба за їх долю. Дар-

TULA-online.org

ку знову опадає страх. Вже не за себе, але за тих незнайомих співтоваришок, співвинних у цьому ділі: чи досить опановані, досить завзяті, щоб не сказати правди, коли товктимуть ними до стіни?

Якби шукаючи оборони перед ворогом вона хапається руками вчителевих рамен. Чи можна думати у такій хвилині про те, чиї це рамена? Є тільки те підсвідоме, інстинктовне відчуття, що тут можна безпечно сховати свою голову й серце, що тут тебе не видадуть.

Учитель пригортає її на мить до своїх грудей, віддає Дарці її сердечний відрух і зараз відсуває її на пристойну відстань, як і слід між учителем і ученицею. Це сталося так неймовірно швидко, що Дарка може була б не повірила в це, якби не очі вчителя, що дивились на неї восковим, довіреним поглядом:

— Будьте спокійні. Нічого злого не станеться.

— Як не станеться! Та як не станеться, прошу пана професора?

Учитель не любить, коли учениця перечить його словам:

— Кажу-ж вам, Попович, що нічого не станеться. Іду з мужеської ґімназії, бачте, без капелюха, і ще раз кажу вам: нічого злого не станеться. Можете мені вірити. Тепер спокійно йти до кляси і я вас не бачив при водотязі, ані не говорив з вами. Розумієте?

Дарка прислонює долонями лиця:

— Як я можу така до кляси іти... що я їм скажу, як будуть питатися? — її ні трохи не бенте-

TULA-online.org

жить такий змінений тон учителя. Її серце сприйняло, як Божі дари, його довірливий погляд і тепер не дасть себе вже обдурити офіційним голосом.

— Скажете правду товаришкам. Скажете, що маєте двійку з румунського... так відтінює вчитель слова, що навіть Дарчине немузикальне вухо може доспівати собі решту:

„Тільки про двійку говорити, решту мовчати... мовчати..."

Все-ж він не хоче, щоб його Дарка зле розуміла: кладе свою руку на її голові. Потім та рука поховзує чимось довіреним по Дарчинім лиці і пристає знову до вчителя.

Дарка всувається в клясу з похнюпленою головою та очима на долівці. Хоч Мірчук в самому розпалі латинської граматики, хоч це година не когобудь, а самого Мірчука то всі очі й шиї звернулися на Дарку. Ті очі аж іскряться з цікавости вловити щось з того, що діялося там, у канцелярії. Дарка обганяється головою вліво і право; ще трохи терпеливости! На павзі все розкаже. На перерві тільки двері закривають професорові плечі, як Дарка влізає на катедру. Кляса, як у марші вриває на одному такті віддих.

— Слухайте! Я маю двійку з румунського й невідповідні обичаї — вже опановано здає Дарка звіт із свого горя. — Директор хотів, щоб я дуже просила Мігалаке, він казав, щоб я...

— Дарко! — скрикує за її плечима Стефа. Осторога, щось більше, як осторога погроза, жах вихоплюється з її задиханих грудей. Вона не має

TULA-online.org

навіть часу вишукати якесь відповідне слово, щоб її опамятати. Одним скоком опинюється коло неї, схоплює її за рамена і стрясає Даркою цілою:

— Що ти робиш, ти божевільна!

Дарка успокоює її усмішкою, що говорить: „Не бійся! Я не скажу більше, як можна."

Щоб не стягнути підозріння, відсуває від себе Стефу і говорить далі:

— Він казав, щоб я ще раз переробила матеріял, може ще раз Мігалаке запитає мене.

— А ти? Ти його перепрошувала? — хоче знати кінець справи Лідка.

Дарка розмахує руками, але ховає їх скромно при собі, бо місце на підвищенні треба відступити Міґулеві, господареві кляси. Кляса не вибухає радісним гомоном, як звичайно, коли улюблений учитель загляне до неї поза урядовими годинами. Міґулів сьогодні строгий і недоступний: здається, навіть голос має підміняний, ніби чужий

— В нашій школі зайшли деякі події, які треба глибше обговорити. Тому, що всі панове професори будуть два дні заняті на конференціях, два дні не буде науки. Прийдете до школи аж у пятницю. І то не будете розходитися по клясах, але зберетеся разом з учнями мужеської ґімназії в ґімнастичній авлі. Тепер помолимося!

Стефа шепнула Дарці:

— Не йди разом зі мною. Пополудні буде хтось у тебе.

Після молитви ніхто вже не цікавий на Дар-

TULA-online.org

чине оповідання. Навіть Лідка витупцьовує за себе і всіх:

— Додому, додому!!

Стефа збігає із сходів перша. По ній сходить Дарка. Причікує на Лідку й, як звичайно, ідуть разом додому. Як щодня.

XIX.

Коло четвертої зполудня прилітає „тетчин" Ґиньо. Краватка перекрутилася в нього глузливо набік, а на долішній губі так і закостеніла від обіду, чи підвечірку плямка від жовтка. Його руда чуприна та очі горять. Слухайте! Слухайте всі! Сьогодні в їх ґімназії були теж допити. Сякі-такі сини улаштували це так зручно, що не можна було порозумітися ані з тими, що входили, ані з тими, що виходили, з директорової кімнати. Ґиньо бігає по кімнаті і плює де попало (пані навіть нічого не каже тепер йому за це!). Найгірше це те, що не знати, хто що говорив! Га! розуміється! Тепер кожний кленеться, що мовчав, як скеля. „Але як же ж це до холери (збожеволів той Ґиньо сьогодні, чи що?!) пояснити собі, що за той час, як у ґімназії велося слідство, переведено трус у мешканні в шістьох учнів? І знаєте що? Навіть не можна догадатися, що в кого забрали". Чи в нього і Ореста був теж трус? Ґиньо хотів закляти „а бодай же вас", але стримався впору вдаривши тільки з досади себе по стегнах. Питатися, чи в нього був трус?! В ко-

TULA-online.org

го ж мав би бути, якби його і Ореста залишили на боці? Він уражений більше таким питанням, як тим, що сталося в ґімназії. Чоловіка може „шляґ" трафити від такої дурної бесіди! Питатися, чи і в Ореста теж був трус... а бодай же тебе!

Та бідний буде той, що зрадив їх, як попаде в „їх" руки!

Пані тільки руки заломлює:

— Що ти говориш, Ґинцю? Лідко, дитинко, не слухай того, що він говорить! Ти нічого не чула, нічого не знаєш... Боже мій, Боже, що то робиться!

— Що теті? — визвірюється на рідну тету Ґиньо — тета хоче, щоб ми це плазом пустили?

Він аж упрів від такої можливости! Дарка дивиться на цього відважного, рудого хлопчиська і нова, полохлива думка назріває на її обличчі:

— А на кого є найбільше підозріння... хто на вашу думку міг би зрадити товаришів? — Ґиньо блиснув на неї таким злим оком, що Дарка справді почула якби страх до цього розюшеного хлопчиська.

— „Зараз" лечу вам говорити, а ви в тайні похвалитеся перед своїми товаришками і так... га... ніхто, тільки дід та баба і ціла громада... Я казав, щоб справи не розголошувати? — говорить він до когось, що його ніхто не бачить: — Чи я не був проти жіночої ґімназії? Чи я не був проти... — перерізує на половині речення ввесь засапаний і спітнілий.

— Але з нашої ґімназії ніхто не видав? —

TULA-online.org

не так боронить честі своєї школи, як провокує його до дальшої щирости Лідка.

Але хто з Ґиньом договорився б сьогодні?

— Іди, Лідко, бо я тобі щось скажу! Та що ви могли „зрадити", як самі фіґу з маком знали? Ет, що я буду з вами про це говорити!

— Ви мене не зрозуміли, — починає злегенька Дарка — я хотіла вас про щось інше запитати, а ви вже злоститеся наперед. Я хотіла...

— То питайтеся — добріє Ґиньо — питайтеся, панно Дарко!

Маючи дозвіл у кишені, Дарка ще більше ніяковіє:

— Я хотіла вас спитати... бачите, ми з одного села... Чи нема підозріння, чи ніхто не думає, що товаришів міг зрадити... Богдан Данилюк?

Ґиньо з місця заперечує авторитетно головою:

— Ні... що це, то ні! Правда, Данилюк, то така собі „чіча-ляля", що поза „штайфованим" комірцем і скрипкою світа не бачить, але на щось подібне він не здібний. „Нів!" Данилюк цього не зробив! Я сам вилупив би по морді кожного, хто відважився б таке на нього сказати! Ні! З Дана мурований колеґа!

Слава Богу, Слава Богу! Дарка потирає себе по чолі, щоб розтерти до решти той страшний здогад. Ґиньо пригадує собі якусь ноту з Дарчиного питання, що мусіла його застановити:

— Данилюк може ваш хлопець?

— Та звідки? — червоніє Дарка. — Ми тільки з одного села.

TULA-online.org

— Правда, — вдаряє себе Ґиньо по коліні: — ви односельчани з Данилюком! Справді, як я міг поставити вам таке питання! Таж Дан ту румунку водить!

— Навіть він про це знає... цілий світ про мій сором знає... — шкрябає щось болісно в Дарчиному серці.

— Ти бачив її, Ґиню, ту румунку? Гарна? — аж іскриться від зловтішности Лідка.

— Ет, — уриває зневажливо Ґиньо. — Тепер це таке третьорядне, оця любов! — Як довідаюся ще про щось, — то дам вам знати, — забуває Ґиньо, що говорить з дівчатами з жіночої ґімназії. Без „Дай Боже здоровля" вилітає з хати, ніби на дорозі жде на нього крилатий кінь і він ще до заходу сонця має обнести по цілому світі вістки про те, що сталося в українській ґімназії.

З Ґиньом, з його рудою чуприною і плямкою жовтка на губі, втікає щілинами заватованих вікон бадьорий настрій з хати.

Пані стає посеред хати з руками на животі і питає отим безнадійно-вбивчим висновком:

— І що тепер буде?

Ніхто не знає, що буде далі. Навіть такий всезнайко, як Лідка, не вміє знайти відповіди на це питання. Дарка звивається в клубочок з головою на лівім рамені і просить сама себе: „Не думати, не думати... не думати."

*

TULA-online.org

Авля набита до самих стін — до самих заглибин і вирізів під вікнами. Голови без шапок грають-міняться у всіх відтінках ясно-сонцевого і чорно-горіхового кольору. Саля хвилюється злегка, як лан гречки під косу. Підвищення наперед, портрети короля і королеви, два фотелі в ряді крісел роблять з цієї колись веселої салі, судову салю. Ще тільки чорного Розпяття бракує.

Дарка оглядається позад себе (спереду тільки плечі й потилиці): всі лиця наче в масках. Навіть ті щоденні ледви пізнати можна. Густа атмосфера очікування й гарячкової непевности обліпила їх якоюсь поволокою, що ніби мряковина припорошила відбитки душі на тих лицях.

Всі очі зливаються в одно велике, барвне око. Всі лиця збігаються в одно велетенське, як у місяця зблизька, лице, що міняється визовне і боязке, бундючне і покірливе, безнадійне і самовпевнене.

А понад усім, десь з самої стелі, спадає на голови всіх таке душне повітря, що треба раз-у-раз відчиняти уста, як риба на березі.

Раптом передня частина салі затихає. Передні ряди доглянули вчителів на порозі авлі. Тиша жвавими хвилями докочується до задніх рядів. У дверях якесь чергування. Ніби запросини. Нарешті директори обидвох ґімназій входять рівночасно. Вчителі, як прибічна сторожа, стають по обидвох боках підвищення. Приймають між себе на почесне місце і директора жіночої ґімназії. Директор мужеської ґімназії заходить на підвищення. Хоче

TULA-online.org

всіх мати перед собою і щоб усі могли його бачити. З його спокійного, поважного вигляду не можна відчитати ані одної прихованої думки. Якось смішно і водночас небезпечно виглядає поверхня його грудей проти такої збитої лави учнівських голів і грудей. Директор оком не моргне — чекає. Одну, дві, три, кілька хвилин. Дехто витягає руку з цього рівного лісу, щоб поправити собі волосся на голові, чи відтягнути трохи краватку від шиї. Аж тепер директор підносить руку вгору — авля камяніє. Директор держить секунду підняту вгору руку, опускає її спроквола і усміхається до своїх учнів. Цією добре обдуманою усмішкою дивує всіх. Одних спантеличує, других обезброює. Тепер сплітає руки на висоті грудей і говорить лагідно й вибачливо:

— Діти мої! До мене дійшла вістка, я не шукав за її автором (по салі проходить ледви чутний шелест обурливого здивування), бо не хотів роздмухувати цієї справи... отож до мене дійшла вістка, наче б то кілька з вас не хотіли брати участи в концерті, який улаштовують середні школи в честь пана міністра. Діти мої! Мені здається, що це якийсь великий ворог ваш і наш кинув між вас цю думку. Хтось, хто мусить дуже ненавидіти нас, українців, коли хотів позбавити добродійства науки понад триста українських дітей. Задобре знаю я вас, щоб міг я підозрівати, що ця думка могла зродитись в когонебудь із вас. Ви, може навіть найліпші з вас, впали жертвою злих, я не виключаю, що і підплачених людей і — якби не

TULA-online.org

Боже Провидіння, що впору остерегло нас, були б ті ваші дорадники провели всіх вас на певну згубу. Не згадую вже про те, яку велику кривду, який великий біль були б ви завдали своїм батькам, що може з останнього стягаються на те, щоб вивести вас у люди. А проте я не можу не покарати вас за вашу легкодушність. За кару ні одна, ні друга ґімназія не візьме участи в концерті, на якому будуть попписуватися всі середні школи Чернівців. Вас там не буде. Вас не буде в цих культурних змаганнях, бо ви не доросли ще до них! Вам радимо ще, не радимо, але наказуємо не розголошувати цієї справи поза мурами ґімназії. Не забувайте, — лагідний голос директора починає корчитись і хробачковим рухом пнятись щораз вище і вище — не забувайте, що ми рятуємо вас тепер своєю честю! Майте на увазі, що це ми перший і останній раз перебираємо вину на свої плечі. Як ще раз бодай один натяк на щось подібне повториться, ми не будемо йти за ніякими сентиментами. На це даю вам при панах професорах слово чести. Тепер розійдіться без галасу домів, а завтра наука, як звичайно.

Хтось за Даркою говорить досить дзвінким шепотом:

— Іди, ідіоте! Ти гадаєш, що вони це для нас зробили? Хочуть рятувати свої шкури, тяжкий ідіоте!

Лава веселим шушкотом посувається до дверей. Здається, що хтось зняв стелю в авлі і шпурнув нею у безвісті.

TULA-online.org

Збоку над Дарчиним лівим оком хтось закашлявся:

— Ой, братку, але-ж я висплюся, вис...плюся!

Де Орест? Що Орест на це?

Орест втискає вуха під шапку і регочеться з кимсь до спілки, аж очей йому не видно.

Дарка стовпіє. Зупиняється нагло і на часок завалює собою ввесь похід лави до дверей. Хтось штовхнув її на бік і похід знову рушив гусаком, посуваючись по пів кроку. Дарка стоїть тепер при самій стіні і з розпукою розглядає кожне лице: „Якто, ніхто — ніхто не ставиться поважно до цієї справи? Як це, Божечку, як це... всі ті сходини, всі ті загрозливі „слова чести", ввесь цей виступ... ніхто ніколи не брав поважно? А вона дурна... вона готова була за те, що для них було тільки штубацькою забавою, життям платити! Яким правом, хто дав їм до цього право, знищити її життя? Як сміли вони так підло, так підло використати її довіря, її святу віру, її добре серце! Нарешті і все це горіння, стільки думок, поривів, сумнівів, самовідречення, жертв, і болю обернеться тільки у жмінку попелу, яку можна взяти в пальці і розвіяти з вітром? І тепер знову вернеться все до старого русла? Ні, довіря її мами й Данко ніколи не вернуться вже до неї! Ніколи вже Данко не приступить до неї і не спитає своїм притишеним, таким пестливим на кожній твердшій приголосній, голосом: — „Скільки ви годин мали, Дарцю?". Буде вичікувати на Лучіку Джоржеску і буде її проводити додому. І мама, та найдорожча з усіх

TULA-online.org

на світі, єдина мама вже ніколи не візьме Дарчиної голови у свої долоні з таким безкраїм довірям, як колись, як ще недавно це любила робити. А в Чернівцях, що за глум! будуть говорити, що справа з концертом „для всіх скінчилася щасливо!"

XX.

За якийсь час трапилася подія, що пересунула в Дарчиній душі всі враження, які залишав у ній зверхній вигляд Порхавки — учителя від природи. Ніби якась невидна рука пересунула сочку в Дарчинім оці. Дарка полюбила професора Порхавку. Була це любов безкорисна і романтична, якою молоді люди люблять героїв повісти, чи славних мужів з рідної історії.

Сталося це майже безпосередньо після „ліквідації" справи з концертом. У школі від учителів віяло духом невпинного зусилля „знормалізувати" відносини між учениками і учителями, щоб, як мога швидше, показати світові, що в українській ґімназії „все в порядку".

Одного четверга прийшов Порхавка на годину до четвертої з книгою, де дирекція записувала всякі милі і сумні оповістки для учениць. Був, як завсіди усміхнений.

— Що нове? Прошу пана професора, що нове? — заворушилася кляса. Учитель примкнув окладки книжки:

— Успокійтеся, то вам прочитаю.

TULA-online.org

Розгорнув книжку і почав читати: „Від уладу румунських скавтів „Черчеташ" вплинуло через дирекцію ґімназії запрошення до учениць вашого заведення вступати в члени уладу. Місячна вкладка мінімальна. Орґанізація сама подбає про однострої. Буде знижка на всіх залізничих лініях в цілій Румунії. З весною проєктується дарова прогулька до Констанци над море. Від дирекції жіночої ґімназії була коротка замітка, що взивала учениць користати з нагоди і масово вписуватись до цієї орґанізації. Нагода дарового виїзду над море не трапиться так скоро."

Дарка слухала цих слів, як скамяніла.

Море... незбагнуте, таємне, величне море усміхаєшся і маниш... Невже ж ти дійсно так близько мене, море?

— Я зголошуюся, прошу пана професора! — вихопилася перша Коляска.

Професор протер долонею очі:

— Ви, Коляска? Ви... хочете скористати з дарової їзди? Треба насамперед порадитися батьків, Коляска!

— Я теж вписуюся — підвелася Романовська.

— Хто? — спитав Порхавка — Романовська? Романовська! — кликнув на Зоню Романовську таким тоном, що вона мусіла подивитися йому просто у вічі.

І Дарка, що не спускала очей з учителя, бачила зовсім певно, під присягою бачила, як професор помахав заперечливо головою вліво, потім управо. Романовська збентежилася і відразу сіла:

TULA-online.org

— Я ще надумаюся — сказала.

— Я хочу вписатись до „Черчеташ" — зголосилася Лідка.

Учитель засміявся:

— Ти? Та ж то спортова орґанізація.. Там треба мати військові ноги... Сідай, сідай. Дутка тай сиди коло мами, як тобі добре.

Коли година скінчилася, професор Порхавка вийшов із кляси з чистою карткою паперу. Ніхто з четвертої не виявив охоти вписатись до цієї орґанізації.

Дарка приховала дійсний світ долонями і мріяла з тугою в серці: „Прощай прекрасне море! Ще багато, багато років треба буде чекати, заки я тебе побачу... А як не побачу тебе ніколи, то знай море, знай прекрасне, Чорне Море, що я ціле життя тужила за твоїм видом!"

Плюскіт морських хвиль затихав, міняв звуки, міняв, аж нарешті перейшов у гамір, що панує в кожній клясі на перерві.

Любов до вчителя Порхавки прийшла аж пізніше. Аж як Ґинько Іванчук розповів їй про цілі й завдання румунських „Черчеташів".

*

Дарка відчуває одного дня так несподівано, як людина, що довідується про рака у свому орґанізмі, що її серце віддавна вже підїдає бажання побачити Лучіку Джорджеску. Так довго не матиме супокою, аж доки її очі не побачать зблизька цієї румунки. Мусить розглянути її кусень по

TULA-online.org

кусникові, мусить почути її голос, побачити її уста в усмішці. Мусить придивитися її очам, її зачісці, її чолові, її рухам. Мусить збагнути, віднайти те „щось", що захопило в ній Данка. Бо серце не хоче, не може погодитися з тим, що Данко вже ніколи не вернеться. Це-ж неймовірне, щоб між ними вже ніколи не мало вернутися до давнього. Чому? Чому, коли все інше таке, як давніше, коли ціла Дарка та сама, що на вакаціях була? Її коси, що колись йому так дуже подобалися, що аж „прекрасними" назвав їх, такі самі, що й тоді у Веренчанці. Ще навіть кращі. Лідка порадила Дарці мити їх у ромені і вони тепер, як саме сонце. Чи її очі, де він так багато разів шукав правди, змінилися? Може ще виразнішими зробили їх ті всі болячі переживання. А серце, те бідне серце, хіба воно не те саме, що на вакаціях було?

Боже далекий! Таж Дарка сьогодні ще відчуває тремтіння кожного Данкового слова. Вона досі чує запах тої ночі, коли Данко вперше поцілував її.

Це неможливо, щоб він цього всього не памятав.

Гарна Стефа теж відлетіла від Дарки із хвилиною, як збагнула, що Дарка не може послужити їй за фірточку до Данкового серця. І ця Стефа теж ніколи не довідається, до якої божеської жертви піднялося було Дарчине серце. Ніколи не знатиме Стефа, що Дарка готова була своє місце в Данковім серці відступити Стефі. Але було вже запізно. Там царила вже Лучіка.

TULA-online.org

Дарка ніколи не згадувала Стефі про це. Приспала це у своєму серці, як могилу по незавернутім минулім.

Тому Дарка дивується, коли Стефа підходить до неї одної павзи в школі і питає дивно ласкавим голосом:

— Ідеш може на попис елєвів з Музичного Інституту? Я можу дістати для тебе білєт.

Дарка ніколи не розуміла чисто музичних вечорів. Не манили її. Признавала їх нудними (особливо фортепіянові продукції) і шкодувала б одного лея на них. І тому тепер здивована тим питанням, викривлює уста:

— Я?

Стефа нахилюється над її лицем:

— Ти не цікава почути, як Данилюк грає?

Досить. Досить!

*

Саля насуплена з темними, немилими для ока та носа коридорами, із безліччю непевних дверей. Червоні оксамити і майстерні свічники нагадують „страшні двори" з дешевих книжок.

Стефа шепоче:

— Оці всі, що бачиш, це сама рідня елєвів. І симпатії їх. Публика не ходить на такі пописи.

Дарка хотіла б відгадати, де родина Джорджеску. Напевно десь між цими мамами є й мама Лучіки. Але це неможливе. Забагато на салі добре одягнених, елеґантних пань сидить на тих самих місцях, де може сидіти теж родина префекта.

TULA-online.org

Виходять на сцену, грають і сходять з неї щораз то нові елеви. Дарка пізнає вартість їх музики, чи майстерність її виконання тільки по довгій, чи короткій хвилі оплесків. Сама з цього не розуміє нічого. Зрештою, що їй до тих хлопців і дівчат на сцені? Коли за невідомо котрим разом знову підноситься завіса вгору, на естраду входить Лучіка й Данко. Дарка вчуває тільки якийсь морозливий холод в околиці крижів, що за хвилину вже перемінюється в жар. Дивиться перед себе, але чим більше напружує вона свої очі, тим менше виразний образ пересилають вони до свідомости. Врешті Дарка нічого не бачить тільки жіночу сильветку з ясною плямою замість лиця. Чи світло так падає, чи дійсно ця румунка така біла? Данко питається щось своєї скрипки, а потім прикладає її до бороди. Смик сторожко стоїть на поготівлі. Лучіка сідає за фортепіян. (Усміхнулася до Данка, чи тільки так здавалося?). Торкається покватно клявішів. Ніби наборзі повідомляє їх, щоб були готові. Підносить голову і тепер вмішується скрипка. Бадьоро, визволено сягає вона найвищих тонів.

...Пташня зривається з вереском і розлітається на всі чотири сторони. Чути, як крає повітря крильми і як сколихує вітками дерев...

І ніби жартуючи, самовпенена займає скрипка бурмотливі, гнівні низькі тони.

...Олень біжить і зупиняється над плесом озера. Сухим листям повзе вуж...

Знову зривається до свого лету скрипка.

TULA-online.org

...У небесах ударив несподівано грім і перші важкі краплі дощу спадають з відгомоном на верхівя дерев... Десь закувала зазуля... Що це весна вже?...

Пісня здіймається ще вище... ще вище... аж нагло — що це? Та сама скрипка, ні, вже не скрипка, а сам Данко з плачем і каяттям таким, що від нього серце розколюється, стелиться тій румунці до ніг.

Вона, непримиренна, кількома гострими ударами по хребті чорно-білої потвори відштовхує його від себе.

Вона його відштовхує?!

...Гордий орел зривається до останнього лету. Ще раз його пісня досягає небесних висот. Ще один тріюмфальний акорд і — птах чи пісня? — з простреленим серцем паде перед Лучікою.

Саля зривається шаленими оплесками. Тих двоє втікає з естради. Саля починає наново плескати. Далі молоді починають тупотіти ногами. Хтось свище, що аж треба вуха затулювати. Підноситься вдруге завіса. Данко бере на очах всіх її за руку і вони кланяються публиці. Не відриваючи своїх рук від себе, втікають з естради. Завіса спадає, саля приходить поволі до рівноваги.

— Знаєш, що вони грали? „Frühlingssonate“ Бетовена — шепоче Стефа.

Дарка притакує головою. Не розуміє, чого Стефа хоче від неї. Зараз на другій точці, без попереднього порозуміння з Стефою, виходить із салі під невдоволений шепіт авдиторії. Ясно,

TULA-online.org

що не потрапляє до потрібних дверей. Якийсь чоловік брутально спроваджує її вниз і виводить на мороз.

Гостре повітря й діловий (може від морозу?) рух на вулиці, спинює розбурхані почування.

Дарка не дивується, що Данко вибрав Лучіку. На станції теж ніхто не здивувався, що Дарка не висиділа до кінця на музичному вечорі.

XXI.

Нагло час зупиняється. Вискакує несподівано із своїх рейок і малощо не доводить до катастрофи: роздачу свідоцтв прискорено з волі „вищих" на цілий тиждень. Вістка ця застрягла, як кістка в горлі. Не можна було її ні проковтнути, ні виняти. Відбирала охоту до їжі і спокій для сну. Дарка розбирала вечором панчохи і одягала їх ранком з одним і тим самим непевним: „Що тепер буде?"

Звідкись приблукана, чи кимось немудрим згублена надія на те, що Мігалаке для „святого супокою" подарує їй двійку і невідповідні обичаї, скручується до мінімум.

І знову мама перед очима. Найстрашніше, що Дарка може собі так виразно — до гри тіней і світла, — уявити мамине лице у хвилині, коли вона братиме Дарчине свідоцтво до рук. Мама не буде кричати. Має за гарне лице до цього. Не буде визивати, ні клясти. Вона тільки скаже:

TULA-online.org

— Ти фальшиве, підле сотворіння!

Мама не буде хотіти пригадати собі, як дуже Дарка боронилася проти тих совгів, що їх подарував їй татко за „добре" свідоцтво, як вона трохи не відхорувала того блакитного светера. Мама все це забуде. Так! Люди, навіть коли тими „людьми" є рідні батьки, дуже скоро забувають все невигідне для себе і справи, яких вони боронять.

І Дарчин страх перед двійкою набирає якогось фосфоричного блиску. Дарка будиться вночі від цього кошмарного світла й не може вже вдруге заснути. Сон-волоцюга примандровує вже десь над самим ранком. Саме тоді, коли треба вставати і збиратися до школи. Розчісуючись перед дзеркалом, Дарка не вважаючи на гіркий, неприємний посмак в устах, не має відваги показати дзеркалові свій язик. Він тепер аж згорбатів від білого осаду. Очі, як дві оливяні кулі, давлять і заваджають в очодолах. Дотого зявляється звідкись в Дарки така далека її вдачі замкнутість у собі. Воліє сама в собі спалюватись від сумнівів і страху, ніж комунебудь виявити їх. Коли приходить день роздачі свідоцтв, Дарка одягає новий однострій, як і Лідка, хоч — як це загально відомо — Лідка вийде на цьому півріччі „чиста" — то може позволити собі, властиво повинна, причепуритися до свідоцтва. Проте — вся кляса зявляється в парадних однострояx. Навіть такі нещасні, як Дарка, дівчата прийшли в цей день вичепурені до школи. Майже кожна учениця мала під пахою тільки одну

TULA-online.org

(із твердими обгортками!) книжку на свідоцтво. Поважний, з насупленими бровами настрій розсідається на катедрі і чекає на вчителя. Навіть „форцуґи" мало сміються. Чи ж би... і вони не почувалися певно?

Дарка стає собі осторонь всіх, під самим вікном. До голови підлазить рачки, трошки із смішкою, трохи „направду" думка:

— Найлекша смерть мусить бути від зачадження... Зараз потім нове: — Хто казав... хто розповідав про якусь жінку, що вбила себе запахом ясмину?

І Дарці здається, що це мусить бути дуже-дуже приємно вмирати від квітів. По цім приходить незрушна постанова: ніколи у світі не покажеться вона мамі перед очі з плямою брехунки та двійкою під пахою. Ніколи!

Професор Міґулів зявляється в чорнім, строгім убранні. Під пахою в нього тека, а в ній доля шіснацятьох учениць.

— Тепер... тепер.. зараз... — із тремтінням думає Дарка.

Та це „тепер" не приходить зараз. Пан господар кляси хоче сказати ще кілька слів з цієї нагоди. Мова його примирлива, спокійна, ніби батьківська: треба вибачити і вміти самому признатись до вини. Кінчає акордом примирення. А тепер доділа:

— Андрійчук!

Учениці виходили в азбучнім порядку з лавок, зупинялись перед катедрою, вислухували по-

TULA-online.org

одній-дві уваги про свою пильність, простягали руку по свідоцтво, прочитували мигком у дорозі від катедри до лавки початкові склади нот і усміхнені, або зажурені сідали на свої місця. За часинку чути було тут, то там шелест паперу (це ті, з добрими нотами, не могли натішитися ними й не знати котрий уже раз виймали свідоцтва з книжок і знову, знову прочитували їх!) та стримані хлипоти розчарованих і покривджених. Мала Кентнер не може стримати своєї радости на пояску:

— Дивіться! Дивіться на моє свідоцтво!

Міці Коляска не йде, а біжить по свідоцтво. Та ледви торкається його очима, гасне вся. Знизує плечима і вся не зважаючи на приявність вчителя, питається кляси:

— І що їм шкодило бодай раз дати мені свідоцтво без двійок? Щоб уже нарешті дістала я того срібного лиса!

— Коляска! — приводить її вчитель до порядку. Коляска ще раз знизує раменами і зломана своїм горем паде на своє місце. Оріховська не дослухує догани; тільки одним оком глипає на своє свідоцтво, складає його ввосьмеро, як трамваєвий білет і всуває до кишеньки. Тепер черга на Дарку. Встає. В голові чує якийсь свистливий шум. Вся кров втекла їй з лиця і тепер вітер так свище по порожніх жилах. Професор Міґулів розтягає на всю довжину свої уста з докором:

— Попович дістає таке свідоцтво, на яке собі своєю пильністю і поведінкою супроти панів професорів заслужила.

TULA-online.org

Цього досить. Дарка бере свідоцтво за кінчик, мовби вела дитину за ручку і так іде з ним до лавки. Примикає очі, відхиляє голову взад, а свідоцтво кладе, як довге перед себе на лавку. Лідка (хіба ж це не її обовязок?) перехилюється в Дарчину сторону і скрикує з перестраху на ввесь голос:

— Бійся Бога, Дарко, таж ти маєш і з історії двійку... і обичаї!

— Дутківна! — опамятує Лідку вчитель, але це небагато помагає. Вона через лавки на миги намагається розважити Дарку, але коли та поводиться зовсім спокійно, Лідка повертається знову до свого свідоцтва. Кляса теж немов би розчарована Дарчиною спокійною поставою. Свідоцтво лежить перед нею, а вона навіть, здається, не глипнула добре на нього.

Від „п" до кінця азбуки вже недалеко. Учитель дає знак до молитви. Нагороджені і покривджені, всі встають, щоб подякувати Богові. Тільки Дарка не підводиться. Тоді увага всіх паде на Дарку.

— Що з нею?

Нічого. Дарка сидить зовсім спокійно. Не хоче тільки обзиватись ні докого, ні встати до молитви. Не хоче рушитись із місця. Приходить сам директор. Приходять товаришки з інших кляс але їх зараз проганяє професор Мігулів. Усі говорять до Дарки водночас ріжними голосами. Просять відізватись. Погрожують. Хочуть Дарчин упір замінити в жарт. Обіцюють „щось", але Дар-

TULA-online.org

ка однаково не відзивається. Повертає спокійні, задумані очі у сторону кожного, хто відзивається до неї, але від себе не додає ані слова. Тоді директор не знаходить іншої ради, як покликати фіякра і наказати Лідці та Оріховській відвезти Дарку на станцію.

Пані зваблена туркотом перед її домом, вибігає з хати розпанахана і зачудована. Дарка перша вискакує з фіякра:

— Нічого не сталося... не зглядайтеся всі так на мене... Наталю іди... іди собі додому.

Пані перелякана:

— Панно Дарусю, що сталося?!

— Боже мій... нічого не сталося.. Маю двійки... Двійки маю!! — кричить Дарка, затулюючи водночас кулаком уста, щоб стримати плач, що стогоном намагається прорватись з її грудей.

Пані застає Дарку в куті з лицем до стіни. Вона вся стрясається від сліз, що пливуть з її очей, як із гірського джерела.

Пані кладе свою руку Дарці на рамя:

— Успокійтеся, панно Дарусю, маєте тепер кілька днів вільного... поїдете додому... відпочинете коло мамці... Не ви перші і не останні, що несправедливо...

Дарка відриває долоні від своїх, підпухлих під самі чоловічки очей:

— Чого пані добродійка хочуть від мене? До ніякого дому не хочу їхати... Ой, прошу залишити мене в супокою... ніколи... ніколи з таким свідоц-

TULA-online.org

твом я не покажуся мамі на очі... бо... я ніколи... я не хотіла обріхувати своєї мами... я...

Пані не уступається:

— Не будьте дитиною, панно Дарусю! Додому мусите поїхати на ці малі ферії... Аж тоді б ваші батьки Бог зна що подумали собі про вас!

Дарка затикає долонями вуха:

— Супокою... ой, супокою... нікуди не поїду...

Вступає по неї Стефко Підгірський: як то вона не їде? Що ж дома переказати? Нічого. Нічого? Еге ж, нічого. Першого дня ферій Дарка встає вранці, як звичайно до школи, одягається і виходить з дому. Ніхто не допитується куди. Як приходить на обід, то пані ображена такою зухвалою самоволею, не питається, звідки Дарка вернулася. Але вже другого дня вполудне застає Дарка тата на стації. В одній секунді догадується, хто візвав його сюди. Тато мусів щойно приїхати, бо на шиї мав ще шалик і не встиг іще навіть чаю допити. Дарку вдарило і заболіло відразу таткове нещасне, почорніле лице.

— Татусю! — скрикує Дарка з такою нелукавою радістю, з таким глибоким чуттям у тій радості, що відразу попадає в таткові рамена. Тато схвильований щось не досказує в півсловах, тулить Дарку до своїх грудей і обціловує кожний волосок на ній.

— О, татусь! — виривається Дарці десь під серцем прихована правда, що про неї вона сама не знала — я так хотіла, щоб татусь приїхав... ніхто інший тільки татуть... Не треба багато гово-

TULA-online.org

рити, бо пані й так уже майже все розповіла татові. Тато мусить ще про цю справу поговорити з паном директором. Дарка не допитується, про що і як хоче татко говорити з директором. Навіщо їй це знати? Для неї досить тієї солодкої певности, що кожне таткове слово буде вимірене на її добро.

— Пакуй свої речі, донечко, може нам вдасться ще сьогодні захопити поїзд.

Дарці починають тремтіти уста і вже нема сили, щоб стримати новий потік сліз:

— Татусь... як я покажуся мамі на очі з двійкою?... що подумає собі мамуся?

Тоді татко, цей лагідний, сумирний тато підіймає голос і починає на Дарку сварити: За кого вважає Дарка свою маму? Хто на світі зуміє краще дитину зрозуміти, як мама? Мати таку золоту маму, такого янгола, як має Дарка, і сумніватись у великім серці мами? Ой, Дарко... Дарко!...

Дарка мовчить засоромлена і... дуже щаслива. Не уявляла собі навіть досі, що під їх скромною стріхою живе аж таке королівське щастя. Ніколи не припускала, що тато, той вічно запрацьований, так рідко коли усміхнений тато потрапить аж так любити!

Не важиться розпитувати татка, про що говорив він з директором. Задовольняється самою новиною, що поїде з татком додому і повернеться до школи аж першого березня. Вночі таткове ліжко мусить бути побічниця об побічницю з Дарчи-

TULA-online.org

ним, щоб можна вишептати, витрясти з наболілої душі всі болі й сумніви.

Ранком, як відїжджає Дарка з татком до Веренчанки, на місто опадає непомітно, як сон, сива мряка. Електричні дроти в наморозі виглядають, як срібні ланцюшки на ялинку. Ворони літають понад дахами камяниць і не крачуть...

XXII.

Пані як краяла бурячки, так і здивувалася, коли побачила Дарку на порозі своєї кухні на пять днів перед першим березня. Але тому, що пані завсіди навчала доброї поведінки, себто безсумнівно сама була „добре вихована", то миттю своє зачудування замінила в велику радість:

— Кого то я бачу? Кого то я бачу? Таж ми вас десь аж за тиждень надіялися, — наборзі обтерла пані мокру руку до фартушка, щоб привітатися з Даркою. Дарка мала обсмаленілені березневим сонцем, помаранчеві щічки і кілька зухвалих, березневих уже веснянок на насаді носика.

— Я вже не могла видержати. Що мамця, що бабця, що татуть наговорилися мені: побудь, побудь ще... а я не могла! Так уже тягло мене сюди... до школи й товаришок... Мамця? Цілую руку, як звичайно мамця... цілий день працює коло Славочки... вона тепер щось вередує... Бабця каже, що то на новий зубок.

TULA-online.org

Пані запроваджує (ніби Дарка тут перший раз!) до її кімнати. Дарка дивується:

— Тут щось наче змінене... щось змінилося за той час, як мене не було... якось так дивно...

— Це вам тільки так здається, панно Дарусю! Що мало б змінитися? От роздягайте плащик і ходіть до кухні чаю напитися!

— Дякую... я дуже дякую... я зараз... тепер щойно три на першу... я побіжу ще під ґімназію.

— Чекайте... сідайте... Лідка прийде із школи і розповість вам, що у школі чувати.

— Ні, я таки сама йду... Лідка не скаже мені того, про що я хочу знати.

Ніяково й соромно в будний день вступати „в мури" ґімназії без книжок. Так ніяково, що Дарка вже кається, що не послухала пані і не зачекала на школу до завтрішнього дня. На коридорах пусто і такий діловий супокій, що Дарка не зважується відкашлятися голосніше. Тільки краплини з водотягів цяпають одноманітно. Дарка навшпиньки дістається під свою „IV-у". Прикладає вухо до дверей: Мірчук! Хто ж би інакше розповідав про якусь пригоду на Клокучці в латинській мові. На голос дзвінка Дарка відскакує від дверей: ще чого доброго дістане на привітання по носі клямкою!

Перша вилітає з кляси Шнайдер в окулярах. За нею викараскується із своєю латиною учитель Мірчук, а за ним уже всі, хто тільки був того дня в школі. Лідка, Стефа, Міці Коляска не випускають собі Дарки з рук.

TULA-online.org

— Kinder, вона вигарніла! Mein Ehrenwort, що вигарніла! Веснянками ти не журися! Я дам тобі таку рецепту, що в руку поцілуєш мене за неї! Я тобі кажу! — перекрикує всіх, як звичайно Міці.

Стефа проводить своїми одуховленими пальцями легенько по Дарчинім лиці:

— Вже підсніжки цвітуть... Колись виберемося вдвох за ними, добре?

Дарка бере ті пальці у свої руки, стискає їх тим теплим дотиком, що передає більше, як поцілунок.

— Добре, Стефко!

Дарчині очі шукають за Наталкою Оріховською. Та стоїть на своїм місці під піччю і ледви відсміхається на Дарчин привіт. Тоді Дарка залишає всіх і йде до неї:

— Ти, що чувати між „нашими"?

Оріховська ліниво знизує лівим рамям:

— Нічого особливого... Зрештою прийди сьогодні пополудні до мене.

— Що там Підгірська робить? Ще не вистарав для неї татко якого богослова? — питається хтось на глум.

Лідка бере Дарку попід руку (інколи добре побути трохи далеко від людей!), ніби Дарка до нікого, тільки до неї належить, і так схід за сходом зіскакують надолину.

Лідка вмерла б, якби не говорила:

— Що чувати? Ну, говори, розказуй! Що вдома казали на це все? Як мамця прийняла твоє

TULA-online.org

свідоцтво? Правда, що не вбила, ані не повісила тебе за нього... Ой, ти... ти страшкова донько! Ну, говори... таж ми більше, як місяць не бачилися!!!

— Не так багато відразу. Лідко! Не так відразу і то за те — найприкріше!

— Удома... ти-ж знаєш, як удома... кожні батьки хотіли б, щоб їх діти мали матуру. Татко якось більше розуміє від мамці... Мамця... але що я буду про себе говорити? Коло тебе більше нового!

Лідка навіть не догадується, що Дарка хотіла б деякі справи промовчати.

Вона рада, що знову при слові:

— В нас була математична задача і знаєш... всі крім Шнайдерівни та Оріховської, виробили її на недостаточно. Ага, Мігалаке питався, чи „домнішора Поповіч" знає, що має надробити поезії Емінеску. Ті, що ми брали, як тебе не було.

— Певно, що знаю. Я всі предмети вдома переробляла з татком так, якби до школи ходила з лекції на лекцію...

— Чекай, Дарко, ще одна новина! В нас у школі на цілу пару йде праця до „сербаре унірій". Не знаю, щось перебомкують ніби Стефанович з сьомої візьме сольо, хоч... всі є за Ілюківною... як не як...

— Що за уніря? Що то є? — не може зорієнтуватися Дарка.

— Як то, ти не знаєш, що на 12 квітня припадає державне свято злуки Буковини з Румунією? У вас на селі не святкують цього?

— Ах, правда!

TULA-online.org

— Ага, ще щось, — пригадує собі Лідка ще щось з новин: — Орест питався за тобою. Так, прошу! Якось перейшов мене, як я верталася зі школи і поспитав, де ділася „панна" Дарка, що її ніде не видно. Не червоній, не червоній, Дарко!

Дарка і не червоніє, але Лідці, видно, хочеться, щоб ця новина зробила аж таке сильне враження на Дарку. На кінець приходить Лідчина особиста сповідь:

— Дарко, ти знаєш кого я особисто пізнала? Вгадай, ану, вгадай!

На превелику Лідчину радість Дарка відгадує за першим разом.

Хоч добрий і гарний вигляд говорить щось зовсім інакше, засідає вона до першого обіду „на станції" без апетиту. Пані почувається ображена (Боже, навіть цим „ображатись!"):

— Панна Даруся привикла до маминої вибагливої кухні і не смакує їй наш простий харч...

— Ой, пані добродійко! Як можна так говорити! Власне, що це моя страва... борщик з часником, але... я направду не можу сьогодні нічого проковтнути... Скільки вражінь, скільки... вражінь...

— Ну, ну, якось то буде, — вже сміється вибачлива пані.

XXIII.

Наталка Оріховська мешкає на „Ліліенґассе". На вузькій, запорошеній вулиці, що не має нічого

TULA-online.org

спільного з такими чистими квітами, як лілеї. У вікнах Оріховських цвітуть пелярґонії. Наталку застає Дарка горілиць на отомані з руками під головою. Наталка каже Дарці „сідати десь" і лежить далі з очима на стелі.

— Мені казала Лідка, що Орест питався за мною. Не знаєш, чого він міг хотіти від мене?

Мовчанка. По добрій хвилині Наталка:

— Не знаю. Напевно нічого такого важного, бо інакше і я знала б щось про те.

Дарка має ще одну справу до Оріховської. Стократ важнішу від цієї:

— Чекай, я хотіла тебе щось спитати... щось мені нателеніла Лідка про те свято на 12 квітня... Що каже на це Орест? Маємо брати в ньому участь, чи ні?

Наталка виймає руки зпід подушки і приглядається своїм пальцям:

— Орест нічого не казав. Зрештою, що він має багато казати, коли сам ходить на проби хору?

Дарці не може поміститися ця відомість в голові:

— То хіба неможливо, щоб Орест... ні... ти хіба жартуєш, то неможливо...

Наталка не почувається до обовязку боронити свого погляду перед Даркою. Підводиться з отомани бліда з підкруженими очима і сідає проти Дарки.

— А Ґиньо? — вистогнує з себе Дарка.

Наталка якась така втомлена сьогодні, що ледви говорити може.

TULA-online.org

„Вона напевно вмре на сухоти" — думається Дарці.

— Гиньо завсіди тої думки, що Циґанюк.

— То й він тої думки, що ми повинні... разом з румунами тішитися, що Буковину прилучено до них? Наталко!

Наталка зривається на ноги.

— Чого ти властиво хочеш від мене? Іди до Циґанюка, іди до Іванчука, їх питай! Звідки я можу знати, що вони думають? — але за хвилину вже каже іншим голосом: Так погано болить мене голова, що не знаю, чи не маю горячки. Ти збираєшся вже йти? Посидь ще, Дарко. Я засвічу, як тобі неприємно напотемки.

— Ні, ти кладися... я піду.

Не зважаючи на дрібку того тепла, що зявилося звідкись і огріло голос Наталки, розстання товаришок було повне непорозуміння і недобрих здогадів.

У темних сінях Дарка зачіпає за витирачку і малощо не паде стрімголов на сходи. Потім відразу потрапляє на освітлені вулицею входові двері. При брамі минає її якась елеґантна у футрі під кінчики вух пані, з прекрасним бернардином на рамені. Дарці блискавкою нагадується, як їх „Циган" плив раз за човном у веренчанецькому ставі. Раптом усвідомляє собі, що ціле її життя в цьому місті це — одно пасмо неприємностей і терпінь. Еге ж, ніби стояла на самому краю дошки над водою і раптом хтось, по цій балачці з Наталкою, вибив їй зпід ніг це єдине опертя. На небі з пів-

TULA-online.org

ночі на полудне паде зоря і значить свій шлях хвостиком.

*

Життя помахує рівномірно своїми клапатими крильми, як і раніше, як сто літ тому: спекується днів і викликує нові. І комусь сторонньому могло здаватись, що немає ніяких змін ані у школі, ані в Дарчинім житті.

Міґулів питав з однаковим супокоєм і ласкою історію тих з „форте біне", як і засудженців з „інсуфічєнт". Мігалаке теж без великих труднощів пригадував собі, що і „Поповіч" є у клясі. Правда, питав її тільки в четверги, себто тільки в дні граматики і правопису, але бодай признавав її в клясі. Добрі очі вчителя Спілого може трохи частіше, як давніше, спочивали на Дарчиній голові. Мамині листи, як і раніше, були сердечні й ніжні. Мікроскопом не доглянув би ніхто в них порошинки докору, чи жалю. На станції, як звичайно, в неділю були на „мельшпайс" налисники з конфітурами. Навіть о. Луців однаково, як сорок літ тому, кінчає лекцію релігії словами:

— А тепер помолимося діти!

Навіть Данко, як вряди-годи натрапить на Дарку, вітає її, як завсіди своїм улюбленим:

— О, Дарка! Що поробляєш?

Підготова до „свята злуки" без поспіху й гамору, але посувається вперед. Позатим все „як звичайно" і „як раніше".

TULA-online.org

Тільки Дарка одна в цьому завороженому світикові спалюється від таємного вичікування. Щось твориться і назріває поза її плечима і свідомістю. Смішно, що ті всі Циґанюки, Іванчуки, Оріховські хочуть це затаїти перед нею. Воно променює силою свойого існування з їх мізків, з їх конспіративно затиснених уст і невидними, без барви і запаху променями дістається до Дарки. А Дарка чекає. Чекає, що одного дня перейде їй хтось з них дорогу й скаже:

— Вже все готове. Коли хочеш, щоб ми перемогли, приставай до нас.

Навмисне насувається Циґанюкові на очі, щоб пригадатись йому, натякнути, що вона готова на його поклик. Вертається з Лідкою із школи і раптом зупиняється біля крамниці із ременями та сідлами.

— Зачекаймо трохи... Там іде Орест, він має мені щось сказати!

Орест здоровить і без слова проходить мимо. Тоді Лідка з сміху попадає в лють:

— Ти якась божевільна, Дарко! Кажу тобі, що ти терпиш на манію переслідування!

Тепер Дарка при кожнім повороті із школи додому приспішує кроку:

— Скоріше, Лідко, скоріше... або ти лишайся, а я побіжу скоріше... до мене певно лист прийшов!

Але листа нема. Не було його ані вчора, ані передучора; напевно не буде завтра, ані позавтра. Вночі схоплюється Дарка і перестрашена сідає на ліжку:

TULA-online.org

— Здається мені, що хтось стукав у вікно!

Приходить пані в нічному кафтанику із свічкою в руці. Ніхто не стукав. Нехай панна Даруся відмовить молитву за спокій покійників і йде спати.

Небавком приносить хтось до кляси у болотнистий день (коли дороги ще як котики в білочорні латки) перші проліски. Миттю розхапують їх. Бідні проліски розлучені, проколені шпилькою в само серце, або здушені бутонерками, гинуть скоро. Все ж їх смерть ні трохи не міняє факту, що весна вже зявилась. Ще тільки причепурюється в передпокої химерного березня.

Свято злуки, офіційно, „сербаре унірій", вже не за плечима, а побіч них. Дарка не може опанувати себе, щоб не звіритися Оріховській.

— Ти не хочеш мені щось сказати, але я знаю?... Щось станеться на цім святі... Напевно Орест не пропустить цієї нагоди... будеш бачити... будеш бачити, що з того вийде! — повторяє Дарка, хоч і не вміє докладно передати словами образів своєї уяви. Оріховська не попадає в лють на цей раз. Вона бере Дарку за рамена (Наталка майже три роки старша від Дарки, тому й рух цей виходить якийсь такий материнський):

— Нічого не станеться, Дарко... Так тепер треба. Ти повинна бути розсудна і зрозуміти це.

Дарка не вірить Оріховській. „Вони" вважають її за смаркату. Ось і все.

TULA-online.org

XXIV.

День на 12. квітня потрушував дрібненьким, розпиленим дощем. Був недобрий і холодний. Проте, не зважаючи на химерні настрої дня, зявилися учениці та учні всіх кляс. У ґімнастичній авлі у трикутнику між дверима і стіною виріс цілий ліс парасоль. Парасолі поплакували грубими краплинами. На долівці сльози всіх парасоль плили кривульковатими, мутними струмочками. На передній стіні, обрямованій сосниною і трикольором — задумливі портрети їх величества короля Фердинанда і королеви Марії. Всі діри від дрючків і знаки від драбин на стіні прикривав великий перський килим, що так нагадував Персію, як осет нагадує утечу святої родини до Єгипту.

Дарка хоче дістатися на сам перед, але більше виспортовані рамена і плечі спихають її в найбільш глуху, найбільш невдячну середину салі. Звідси вона не зможе бачити навіть Орестового обличчя. Здається їй тільки, що він повинен бути десь на переді і напевно там є. Приходить їй на думку (мозок любить інколи у найповажніші хвилини відчиняти такі комірки) те, що колись оповідав о. Підгірський про юрбу. О. Підгірський був тоді ще студентом і на одному вічу, чи цісарській параді дійшло до такого натовпу, що о. Підгірський мусів конечно видістатися на вулицю, перейшов кільканацять, чи навіть кількадесять кроків по раменах і плечах юрби. Дарці робиться смішно:

TULA-online.org

як вона буде машерувати по раменах і руках цих хлопчиськів?

Але в ту саму мить поважніє її душа: зараз це пічнеться. Вона не може собі навіть уявити, як це пічнеться. Чи Орест вибіжить наперед, скине з підвищення директора і крикне „ганьба румунам", чи хтось на даний знак жбурне каменем в портрети королівської пари, а вся саля почне свистати і чи всі схвильовані хвилиною, що подує із сторінок історії, повстануть, випростують голови і в один голос заспівають „Ще не вмерла"...

Виходить чистенький, парадний, чорно-білий, як сорока, директор і починає святочну промову. Знак, що „це" пересунено на іншу хвилину. Може на сам кінець свята. Директор говорить переконливо, авторитетно, виразно. При кінці (про що він властиво базікав, запитує себе Дарка?) дякує від себе, учнів і всього українського народу на Буковині королеві за те, що хотів узяти українців під свою ласкаву опіку. Директор кінчає і злегка, з статочністю похиляє голову. Вчителі плескають у долоні. З салі тільки тут, то там вириває́ться заблуканий оплеск. Мігалаке стає на пальцях і витягає червону, набряклу шию: „Хто там посмів не бити брава?"

Але тих, що оплескували було так мало, що легше було запамятати собі тих, що їм подобалося директорове слово.

Інші точки програми проходять рівно, як по металевім дроті. Тільки Косарчук з VII-ої плутається при деклямації і з перестраху деклямує двічі

TULA-online.org

ті самі строфи. Саля аж куриться від оплесків. Мігалаке вискакує на крісло, як молодий когутик на драбинку: „Що там знову?"

Директор знову виходить на підвищення. Дарка згинається в каблучку і вужем просувається до переду: Тепер, при гимні, „це" пічнеться. Увага! Увага, хлопці! Увага, дівчата!

Директор закладає руки за спину. (Чи він гадає у такій поставі співати гимн?) і передає на всю ґімнастичну авлю:

— Тепер прошу задніми дверима, супокійно, поволі виходити до городця. Там на память вічної злуки Буковини з великою Румунією засадимо молодого дубка, як символ сили і тривалости цієї злуки. Прошу тільки виходити спокійно й без великого гамору.

Свіжо розкопана земля, як маленька могилка. Учні укладаються півколом довкола цієї свіжої рани землі й чекають. Саме проти Дарки, по той бік цієї могилки стоїть Орест. Його лице на тлі заплаканого неба виглядає бліде аж неприємно дивитись. Уста теж якісь такі, що зовсім затрачується границя між ними й лицем. Дарка вдивляється в Ореста з такою напругою, що аж її праве око починає сльозити. Орест крутить головою, якби визволяючись від чогось і — зустрічається з її поглядом.

„Я готова. Я на все готова. Чекаю тільки на знак від тебе", сиґналізують розпалені Дарчині очі. Орест втомлено прикриває повіки і зараз їх знову відкриває. Значить приняв Дарчину готовість до ві-

TULA-online.org

дома. Дарка, така прошита тим, що має за хвилину статись, своєю близькою вже участю в ньому, що на все це свято дивиться наче крізь закопчене шкло. До її вух, немов воском залитих, долітають поодинокі слова нової промови (говорить тепер їх директор з жіночої ґімназії) і всі до одного задержуються в ушній мушлі. Ніяк не можуть перелізти через поріг свідомости. „Це" вже так близько, що Дарка перестає дихати. Професор від співу підносить руку вгору. Дарка скрикує раптом якимсь безголосним, внутрішнім зойком і так застигає з відкритими очима: Орест перший починає: „Си тріяска риджиле".

Могилку засипують. Півколо рідшає. Грабарі розходяться. Тільки Дарка стоїть на тому самому місці, у болоті й на дощі.

— Дарко, та дивись на себе... ти вся в болоті — сіпає її за рукав Лідка — ходім по парасолі і ходім додому.

— Я не знаю — відповідає майже непритомна Дарка та йде за Лідкою.

*

На другий день промите небо таке синє і таке прозоре, що здається, якби положитися горі лицем до нього, то можна б бачити стопи янголиків у танці. Повітря переповнене тим ніжним запахом, що його може видати тільки насичена весняним дощем земля. Небом понад дахи камяниць, якби торкався своїми червоними ногами комінів, пливе

TULA-online.org

самотній бузьок з широко розпростертими крилами.

Весна іде і сміхом своїм бере в полон людей і природу.

Дарка з Лідкою приходять до школи в літніх плащах. Це смішне, але незаперечне: ніщо нам так не нагадує весни, як літній плащ після футра. Під гімназійною брамою дівчата здивовані видивлюються одна на одну: що це? Прийшли аж так запізно, чи ще так по штубацьки завчасно зявилися „мури підпирати"? О, хіба не завчасно, бо ж по дорозі зустрічали майже всіх тих, що з ними щодня схрещуються їх стежки. Прожогом кидаються до входової брами.

Тільки переступають її поневіряний поріг, як від стін, якби там вмуровані були, вискакують якісь незнайомі панове.

— Віддати книжки, йти до салі — командує один з них по-румунськи безоглядно.

Лідці сама опустилася торба на сходи. Дарка притулила свою міцніше до грудей:

— Що то має значити? Я нікому не даю своїх книжок? Я нікого не знаю!

— Не балакати багато. Ми з сіґуранци. Ніхто книжок не забере. Мусимо їх тільки переглянути. Тепер просто до авлі.

По дорозі до авлі ще одна стійка тайної поліції. При самих дверях пара умундурованих „сторожів публичної безпеки". В авлі гамірно. Можна сказати навіть весело. Розюшеним чмелем гуде тільки одне питання:

TULA-online.org

— Що сталося? Що сталося?

Хоч гинь, ніхто нічого не знає. Приходять щораз то нові, але в їх очах і на устах теж тільки те одне:

— Що сталося?

Біжить чутка, що хтось шиби вибив директорові. Всі дані до того, щоб у це повірити. Але по дорозі перехрещується з нею новий здогад: хтось з даху гімназії скинув державний трикольоровий прапор.

Це вже щось поважніше. Думка про директорові шиби упадає, як смішна і неважлива.

— Слухайте, це все пусте... слухайте... слухайте всі — жене десь з лівого крила задихана нова вістка. — Все це небилиці... Хтось вислав погрозливу телеграму до самого міністра.

Ах!!

Так! Але за часинку і ця концепція дістає по лобі. Що за дітвацтво так думати. Адже міністер під цю пору перебуває у Франції! Дурний сторож дзвонить на першу годину, якби нічого ніколи не сталося. Та дзвінок цей, здається, пригадав директорові, що вже всі зібралися. Він входить до авлі в товаристві кількох учителів, дуже діловий і ціла авля віддає один широкий, визвольний віддих. Відомо: краще найгірше лихо від непевности. Нарешті директор скаже їм, у чому річ і що це все має значити. Директор відкашлюється, стає перед учнів, (Дарка бачить його лице тільки до очей) і каже голосом, якого уживають до промов над могилою заслужених, але ненависних людей:

TULA-online.org

— Цієї ночі чиясь злочинна рука допустилася нікчемного, каригідного вчинку. Хтось зрубав попри сам пень дуба, який ми вчора спільно засадили в землю, як символ вічної злуки Буковини з Румунією. Є певні підозріння, що цього ганебного, нікчемного, каригідного вчинку допустився хтось з учнів цього заведення!!!

Дарка ховає лице в долоні. Їй здається, що румуни були б у праві повести її на шибеницю за сам той щасний, божеський вогонь, що ним спалахнули її очі від тієї вістки. Директор пригадує свою останню осторогу і — погрозу. Взиває винуватця добровільно зголоситися, бо тільки ця єдина обставина може врятувати обидві гімназії перед їх розвязанням. Тому обидві, бо обидві користали з городу.

В авлі тихо-тихо.

Директор підносить голос і тепер згори натискає ним на винуватця:

— Винуватець є на салі. Поліція теж. В кожній хвилині може його директор казати арештувати, але тоді співвина паде на всіх зібраних. Ніхто не вірить і не повірить, щоб винуватець у своєму злочинному ділі був сам. Він мусів мати спільників і таких, що з ним держали. Коли ж він сам зголоситься, то бодай урятує тим своїх товаришів. Коли був такий відважний, що допустився такого ганебного діла, то чиж тепер забракне йому сили і відваги взяти відповідальність за свій учинок? Чи може цей „герой" хоче рятувати себе долею кількадесяти товаришів? Нічого йому не поможе,

TULA-online.org

бо його прізвище вже відоме поліції. Іде тільки про рятунок ґімназії.

І директор ще раз повторяє авторитетно: „Тільки та одна обставина, що винуватець зголоситься добровільно, може врятувати обидві ґімназії".

Декілька учнівських голів оглядається поза себе. Не кожний має охоту прощатися з школою. Де ж той, що повинен зголоситися і рятувати своїх товаришів?

Ніхто не зголошується.

Директор ще чекає. Врешті обзивається твердим, пошарпаним від внутрішнього схвилювання голосом:

— Ось вам моральна вартість ваших „проводирів"! Знає, що його прізвище вже відоме поліції! Знає, що це єдиний спосіб врятувати дві ґімназії від ліквідації... — директор не може говорити далі з обурення. Успокоюється на хвилинку, потім починає вже іншим тоном:

— Жіноча ґімназія може йти додому. Про всякі свої дальші розпорядження дирекція оголосить на „чорній таблиці".

Дівчата заколихують лавами, відділюються від хлопців. При дверях стають учителі і пильно стежуть, щоб із спідничками не вимкнулись якісь штани. У коридорі треба під оком „сіґуранцника" перевірити свою торбу й на питання, чи чого не бракує, відповісти „ну", що в українській мові означає „ні".

На дорозі Дарка нагадує собі щось і звертається раптом до Лідки:

TULA-online.org

— Я маю Оріховської латинську граматику. Їди сама... я пожену, може ще наздогоню Наталку і віддам їй книжку.

Це розсерджує Лідку:

— Бігме, Дарко, що ти якась трохи дурнувата! Ти гадаєш, що комусь тепер латинська граматика в голові! Але як хочеш її дігнати, то лети, бо Наталку ледви вже видно!

І Дарка жене:

— Наталю... я маю... тво...ю граматик...ухх.

Дарку сперли якісь болі під грудьми і вона мусить схопити духу.

Оріховська пристає. Тоді Дарка замість сягнути до торби по граматику, чіпляється рукою Наталчиного коміра, притулює її до себе і питає перестрашеним, смертельно-небезпечним шепотом:

— Наталю, я тебе благаю... скажи мені... це зробив Орест?

Наталка подається взад від сили враження такого запиту. Мірить Дарку своїми грізними бровами, посміхається ледви помітною, легковажною усмішкою і йде своєю дорогою. Дарка дозволяє їй перейти кілька кроків, але зараз здоганяє її і чіпляючись її рук починає оправдуватись:

— Я знаю, що про такі речі не можна питатися ані говорити, але я так хотіла б це знати... Ніхто не знає, яке це важне для мене... для цілого мого життя...

Наталка мовчить. Тоді Дарка шукає своїми устами її вуха:

TULA-online.org

— Коли не хочеш про це говорити... то кліпни тільки оком, коли „так".

Наталчині очі дивляться просто і непорушно з себе, якби їх повіки та вії були з бляхи. За кілька кроків посміхається. Наталка Оріховська усміхається!!

— О, Наталю! — Дарка хоче поцілувати товаришку, але та виминає головою поцілунок і каже зовсім лагідно:

— Не роби дурниць на вулиці! Дивись хліб вилітає тобі з торби.

І заки Дарка вовтузиться з другим сніданком, Наталка Оріховська переходить на іншу вулицю.

XXV.

В повітрі розпорошуються поголоски, що ані їх народин, ані джерела схопити не можна.

Обидва директори мали їздити до Букарешту і були на авдієнції в самого міністра освіти.

З Букарешту приїздила комісія до Чернівців.

З того всього одне певне, що заарештували Ореста Циґанюка та перевели з поліційних до судових арештів.

Чи ще когось заарештували з учнів? Теж не знати. Поголоска сіє, що „вязниці переповнені українською молоддю". Тимчасом усі бачать, що багато тієї молоді вганяє на „штурмвізе" за мячем.

Лідка з Даркою над вечір забігають до ґімназії під чорну таблицю. І за кожним разом висить

TULA-online.org

собі та таблиця чорна і таємна з одніською перестарілою оповісткою, яка взиває (хто тепер слухає її голосу!) всіх учениць, щоб віддавали книжки до бібліотеки.

В середу (і хто б то думав, що вже пять днів перекотилося в минуле від того пропамятного дня!) Лідка й Дарка знов біжать до ґімназії. На чорній таблиці велике, виразисте оповіщення. Прочитують навшпиньках і не можуть уже дігнати власного віддиху: там стоїть синє на білім, що українську жіночу ґімназію розвязано!!

— А щоб він не вийшов з тої тюрми! — закляла на ввесь коридор Лідка Орестові: то все через нього!

Дарка буркнула:

— Не клени, дурна, але читай дальше!

Кілька рядків нижче оголошують вписи до нової ґімназії. До цієї „нової" можуть бути приняті тільки ті, що зложать відповідну заяву та присягу і що... „на думку дирекції надаватимуться до цього заведення". Вписи до нової ґімназії в пятницю та суботу від 8—12 передполуднем.

— Ти... не бери мені за зле, що я так сказала на Ореста, Дарко. Я думала, що вже по нашій школі... чуєш. Дарко! Але тепер виджу, що все в порядку...

Дарка дуже здивувалася:

— Як то „все в порядку"? Та тут пише, що треба якісь присяги складати...

Лідка сміється вже навіть весело:

TULA-online.org

— Ну і що з того, що „пише"? Ти думаєш, що будуть тебе перед свічками заприсягати? Певно треба буде вислухати „наук" директора і підписати якийсь друк і по всій параді! Ет... добре, що покищо „чоловік" відпічне ще собі трохи. Так вже пахне весною і... так не хочеться вчитися...

Дарка мовчить. Завелика віддаль між ними, щоб Лідка могла зрозуміти Дарчину відповідь.

На вулиці повіває леготом з заходу. Сміється якась дівчина багровими устами до свого хлопця в офіцирському одностроюю. І якийсь чорнобровий, як буковинська писанка, вуличник вигукує:

— Велика залізнича катастрофа коло Плоєшт!

Життя не зупинилося ані на мить від того, що в Чернівцях розвязано обидві українські ґімназії.

*

В четвер рано (четвер у школі: математика, румунське, латина, історія, природа, рисунки) приходить лист від мамці. Про нещастя, що зустріло українську молодь, довідалися в Веренчанці щойно з ґазет. Нехай доня буде розумна. Дасть Господь, все буде добре. Додому треба писати, що б там не сталося. Памятати про це, донечко. Вдома все гаразд.

Лист короткий, нервовий і дуже обережний. Ніби коперта його з прозорої кальки.

— Мама не написала того всього, що думала. Які ми всі тут перестрашені... — відразу відгадала Дарка і стало сумно.

TULA-online.org

Над вечір того сумного четверга прибігає сплакана „тета" Іванчукова. Її здоровенні груди підіймаються і опадають, а за кожним таким важким опадом новий приплив сліз. Дарці нагадалася чомусь якась помпа з фізики...

Тета прикладає і так мокру вже хустину до очей, щоб стримати сльози. Подумати собі тільки, тільки уявити собі (але що? що уявити собі? — нетерпеливиться Дарка): вона ноги свої сходила, вона груди свої зірвала (ну, ну, ті груди хіба пилою „надірвав би!") заки дістала обіцянку, що Ґиня приймуть при нових вписах, а той дурний, навіжений хлопчисько зранку робить дома таку пекольну авантуру, що хоч хати й дітей відцурайся.

На тету Іванчукову находить нова хвиля розпучливого плачу... Це просто збожеволіти можна: він каже, що його хіба звязаного на фіякрі повезуть до тих вписів, бо він добровільно не піде. Та ж тато його з хати прожене, як він не впишеться до школи!... Тета знає свого чоловіка. Пропаде дитина... ох!...

— Чекай... чому він властиво не хоче вписуватись? — хвилюється Лідчина мама.

Тета хватається за голову й колише її у своїх руках, як щось дуже зболіле:

— Боже, за що так караєш мене... Боже!... Кого я собі до хати приймила? То якийсь злий дух той Циґанюк... якийсь злий дух опутав мою дитину... Таж він не має чого на очі показуватися батькові, як не впишеться... Ой, Боже, як ще з цього нещастя якось вийду... то ще сто років житиму...

TULA-online.org

— А що з Циґанюком чувати, тіточко? — якось не дуже бере собі до серця Лідка розпуку маминої рідної сестри.

Тітку тільки зачепи за Циґанюка!

— Не бійся... лихе не згине! Держать його в арешті... він... певно, йому що? .коби чужі діти впхати в біду! Ні до чого не почувається, ні до чого не признається і що? Подержать і випустять, а моя бідна дитина скапариться на ціле життя через того чорта. Бодай я була його на очі не виділа та не виділа! Чому Івонко... вже написав до старого по гроші... і впишеться... скінчить ґімназію і такий мужичок буде доктором, а моя дитина... буде поневірятися по світі недоуком?

— Чекай, але чому властиво Ґиньо не хоче вписатись? — ще нерозуміє Лідчина мама.

— Чому? Тому, що Бог йому розум відобрав. Треба там при вписах, жінко добра, якусь заяву підписати... розумієш?... а він з тим всім не має нічого спільного... Раз махнути пером... а він каже, уяви собі, що він цього не зробить!

Пані і собі настрашується. Перелякана кличе Лідку до себе, перед очі:

— Лідко, дитинко, скажи мамі... може й ти якісь лихі думки маєш?

Ні, Лідка не має злих думок.

— За мене прошу не боятися, я не така дурна! Вписуюся зараз першого дня! Прошу тільки зладити мені гроші на вписове.

Тоді пані пригадує собі, що ще й Дарку має у своїй опіці:

TULA-online.org

— Панно Дарусю, а ви? Я не хочу брати відповідальности за вас перед батьками!

— Моя буква припадає аж на суботу — дає Дарка дуже дипльоматичну відповідь.

— Я вам кажу, панно Дарусю, ви вважайте, щоб потім ваші батьки не чули жалю до мене. Щодо чого, то я можу вам позичити гроші на вписи.

— Добре — приймає до відома цю готовість пані і виходить до своєї кімнатки. Має досить плачів Ґиневої мами. Вже їх навіть більше слухати не може. Зразу виглядало це якось смішно, як ця доросла жінка з ногами, як колюмни, скаржилася, що ноги свої „сходила"... а потім... потім щось стукнуло в серце: таж це Ґинева мама плаче... У Веренчанці є теж одна мама, яку щось подібне чекає. Чи теж буде смішно, як та з Веренчанки мама товктиме головою до стіни?

Досить. Досить...

XXVI.

Вночі з пятниці на суботу ніяк не приходить сон до Дарчиного ліжка. Дарка перевертається з лівого боку на правий. Кладеться горілиць і хоче уявити собі, що пливе по поверхні води. Десь з віддалі чути шум водопаду. Цей рівномірний, дрімливий шум зараз заколише її. Але і ця примара не зваблює сну. Дарка перекладає подушку під ноги. Ніщо не помагає. Обертає ковдру прости-

TULA-online.org

ралом догори, а сон, як заворожений відьмою, не може потрапити до Дарчиного ліжка.

Засипляє далеко по півночі, але небавком будиться. Мусить засвітити світло. Снилося їй зовсім виразно, що мама приїхала з Веренчанки. Такий близенький до дійсности сон, що аж моторошно. Гасить лямпу (Лідка починає бунтуватися) і в пітьмі прикладає голову до подушки.

— Завсіди зявляєшся, мамо, в рішальній хвилині мого життя. Завсіди, коли моє серце не може знайти собі супокою... ти чи сонною з'явою, чи несподіваним листом даєш знати, що ти зі мною. Чи тепер хочеш перестерегти мене, мамо, чи... помогти мені? Я знаю, знаю, мамо, як дуже це болітиме тебе, але я не можу... ти повинна зрозуміти, що я не можу відцуратися того, чого татусь і ти сама вчила мене любити... Чому нічого не говориш, мамо? Мамо!

Згодом мамина постать поволі зникає, розпливається... аж на місці де стояла мама, залишається тільки біла хмаринка.

Вранці пані не може добудитися Дарки.

— Бійтеся Бога, панно Дарусю! Таж то вже десята доходить. Ми були вже в страху, що ви так спите і розбудити вас не можна!

Дарка не зараз усвідомляє собі, що сьогодні за день і чого від неї хочуть. Помічає і те, що пані не виходить, як звичайно, з кімнати після того, як збудила Дарку. Ні! Пані тепер чекає аж Дарка на її очах зодягнеться, випє вже зовсім холодне сні-

TULA-online.org

дання, наложить на голову шапку, сховає гроші і піде вписуватись.

— Панно Дарусю, ви вважайте, не задивіться на Ґиня! Я вам кажу! Ідіть впишіться і вертайтесь до дому щасливо.

— Добре, — на все погоджується Дарка. Але коли Лідка на не зовсім зручний кивок панині брови пропонує Дарці своє товариство, в Дарці бунтується щось і вона рішуче відмовляється:

— Я піду сама... я тебе, Лідко, не водила і сама не потребую „вожія".

— Уважайте, що робите, панно Дарусю! — ще раз остерігає пані.

— Добре — відповідає таким самим тоном Дарка.

На бальконі з першого поверху двоє дітей у білому, як двоє полярних ведмедиків, чіпляється лапками поруччя балькону і щулить очі до сонця. На Дарку находить те розкішне безвілля, що його може дати тільки провесняний, по коліна в сонці, ранок. Їй не хочеться кудись іти, про щось думати, з кимсь ставати на розмову. Хочеться стояти отут на тротуарі, моргати до сонця, як тих двоє білих ведмедиків на бальконі. Але на вулиці не можна стояти безрушно та бездільно. І Дарка рішає: — Піду туди, куди мене ноги понесуть.

Ноги привчені до одної і тої самої дороги, заводять Дарку під ґімназію. На перехресті двох тротуарів коло ґімназії стоїть гурток учнів. Здалека вже палає руда Ґинева чуприна.

— Це певно з тих, що не хочуть вписуватись

TULA-online.org

— здогадується Дарка, і її серце сповняється такою сердечною теплотою для них, що вона думає, чи не підійти їй до них і не гукнути: — Гаразд, товариші! Я теж з вами!

Але саме тому виминає їх та йде просто до ґімназії. Тоді хтось кричить за нею грубим, робленим басом:

— Щасливо!!

І ціла ґрупа сміється коротким, умовленим, глумливим сміхом.

— Господи-Боже! їм здається, що я йду вписуватись! — червоніє аж до краплин поту Дарка.

— Ах, ти тут! — налітає з ґімназії просто на Дарку Стефа Сидір: — я по цілій школі розбиваюся за тобою. Ну добре, що ти є! Ми, дівчата умовилися зійтися пів до одинацятої коло памятника Шілєра. Ходім!

— Які дівчата?

— Як то „які?" Наші! Ті, що не йдуть до вписів... Чекай... ти хіба?

— Ні, ні... я не вписуюся! — відповідає скоро Дарка.

Стефа бере Дарку під руку і вони скручують відразу направо до парку.

— Таж це вже справжня весна! — скрикує Дарка на вид чуприни парку, кольору молодого горошку.

— Егеж! — сміється Стефа — в парку заспіваємо собі!

Чути новий весняний подув.

КІНЕЦЬ.

TULA-online.org

Досі вийшли у бібліотеці „Діла”:

		Ціна:
1.	*Улас Самчук:* „ВІДНАЙДЕНИЙ РАЙ”. новелі	2.00 зол.
2.	*Софія Яблонська:* „З КРАЇНИ ОПІЮ І РИЖУ”. Кількадесять ілюстрацій .	2.50 „
3.	*Барбе Д'Оревілі:* „ЧОРТИЦІ”, переклав М. Рудницький	2.50 „
4.	*Бальзак:* „ЧАРОДІЙНА ШКІРА”, переклав В. Софронів	2.50 „
5.	*Ольга Кобилянська:* „АЛОСТОЛ ЧЕРНІ”, повість, 2 томи	4.50 „
6.	*Василь Масютин:* „ДВА З ОДНОГО”, повість, 2 томи	4.50 „

TULA-online.org

TULA-online.org

TULA-online.org

TULA-online.org